

KUOLINPESÄN OSAKKAAN HENKILÖKOHTAINEN
VELKAVASTUU JA EDUNVALVONTAVALTUUTUS

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Perhe- ja jäämistöoikeus
Pro gradu -tutkielma
Kaisa Antikainen
Kevät 2024

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Kuolinpesän osakkaan henkilökohtainen velkavastuu ja edunvalvontavaltuutus

Tekijä: Kaisa Antikainen

Oppiaine: Perhe- ja jäämistöoikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: X + 72

Vuosi: 2024

Tiivistelmä:

Tutkimuksen aiheena on kuolinpesän osakkaan henkilökohtainen velkavastuu tilanteessa, jossa osakasta edustaa edunvalvontavaltuutettu. Tutkimuksessa selvitetään, millä perusteilla edunvalvontavaltuutetun edustamalle osakkaalle voi syntyä vastuu perittävän veloista. Tutkimuksessa selvitetään lisäksi edunvalvontavaltuutetulle syntyvän vahingonkorvausvelvollisuuden toteutumista osakkaalle syntyvän vastuun seurauksena. Tutkimus on lainopillinen. Siihen sisältyy kuitenkin myös empiiristä oikeustutkimusta, joka koostuu holhousviranomaiselle suunnatusta haastattelututkimuksesta.

Perintökaaren (40/1965) 21 luvun 2 §:n 4 momentin mukaan edunvalvonnassa olevalle osakkaalle ei voi syntyä henkilökohtaista velkavastuuta. Lainkohdan edunvalvonnan käsite ei pidä sisällään edunvalvontavaltuutusta, eikä lainkohta siten koske osakasta, jota edustaa edunvalvontavaltuutettu. Näin ollen henkilökohtainen velkavastuu syntyy tällaiselle osakkaalle samoin perustein kuin muutenkin. Henkilökohtaisen velkavastuun syntyperusteita ovat perintökaaren mukaiset perunkirjoitusrikkomukset. Vastuun syntymisen mahdollisuus on kuitenkin tosiasiasa pieni, sillä vastuuta voidaan sovitella osakkaan ymmärtämättömyyden johdosta. Toisaalta mahdollisuus vastuun syntymiselle on lain tasolla olemassa, ja rahamääräisesti vastuu voi olla suuri. Vastuun syntymisen mahdollisuus voitaisiin poistaa kokonaan määrittämällä edunvalvontavaltakirjassa, ettei valtuutus koske edustamista kuolinpesässä. Tällöin valtuuttajalle voitaisiin määrätä edunvalvoja edustamaan tätä kuolinpesässä.

Jos valtuutettu aiheuttaa toiminnallaan velkavastuun osakkaalle, syntyy hänelle teoriassa vahingonkorvausvelvollisuus edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain (648/2007) 23 §:n mukaan valtuuttajaan nähden. Vahingonkorvausvelvollisuuden toteutumiseen liittyy kuitenkin riskejä. Valtuutus perustuu usein valtuuttajan ja valtuutetun väliseen luottamussuhteeseen, eikä valtuutetun toimintaa valvota samoin kuin edunvalvojan toimintaa. Näin ollen velvollisuus ei välttämättä tule valtuutetun toimintaa valvovan holhousviranomaisen tietoon. Ratkaisuna velvollisuuden toteutumiselle voisivat olla yksityisten valvontajärjestelyiden tehostaminen, johon mallia voitaisiin ottaa Ruotsin oikeusjärjestelmästä. Lisäksi väärinkäytösten ehkäisemiseksi voitaisiin jo edunvalvontavaltakirjaa vahvistaessa säännönmukaisemmin tutkia valtuutetun sopivuus tehtävään.

Haastattelututkimuksessa korostuu erityisesti tulkinnanvaraisuus edunvalvontavaltuutuksen ja muun oikeusjärjestelmän välillä. Henkilön tosiasiallinen kyky huolehtia asioistaan tulee erottaa siitä, millä tavoin hänen asioidensa hoito on järjestetty. Myös holhousviranomaisen valvontakeinojen riittämättömyys nousee haastattelussa esille.

Avainsanat: edunvalvonta, edunvalvontavaltuutus, kuolinpesä, henkilökohtainen velkavastuu, perittävän velka, vahingonkorvausvelvollisuus

X Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän omia henkilötietoja.

SISÄLLYS

LÄHTEET	V
LYHENNELUETTELO	X
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimusaiheen taustaa	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen rajaukset	3
1.3 Tutkimuksen metodit	6
1.4 Tutkimuksen aineisto	9
1.5 Tutkimuksen rakenne	10
2 KUOLINPESÄN VELKAVASTUUJÄRJESTELMÄ JA HENKILÖKOHTAINEN VELKAVASTUU	12
2.1 Perintökaaren velkavastuujärjestelmä	12
2.1.1 Jäämistöomaisuuden arvoon rajoittuva vastuu	12
2.1.2 Jako perittävän velan, pesänselvitysvelan ja muun kuolinpesän velan välillä ...	15
2.1.3 Velkojan keinot periä saatavansa kuolinpesästä	17
2.2 Kuolinpesän osakkaan henkilökohtainen velkavastuu	20
2.2.1 Rajoittamattoman henkilökohtaisen velkavastuun syntyminen	21
2.2.2 Henkilökohtaisesta velkavastuusta vapautuminen	25
3 EDUNVALVONTAVALTUUTUS	30
3.1 Lähtökohdat	30
3.1.1 Taustaa	30
3.1.2 Nykytilanne	33
3.2 Edunvalvontavaltuutuksen osa-alueet	34
3.2.1 Henkilösuhteista	34
3.2.2 Valtuutuksen sisältö	35
3.2.3 Valtuutuksen voimaantulo ja valtuuttajan toimintakyvyn arviointi	36

3.3 Valtuuttajan ja valtuutetun asema	40
3.3.1 Taustalla vaikuttavat oikeusperiaatteet	40
3.3.2 Valtuuttajan edustaminen kuolinpesässä.....	41
3.4 Valtuutetun toiminnan valvonta	44
3.4.1 Holhousviranomaisen valvontakeinot	44
3.4.2 Valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuus	48
3.5 Edunvalvontavaltuutuksen ja edunvalvonnan suhteesta.....	50
4 EDUNVALVONTAVALTUUTUS JA HENKILÖKOHTAINEN VELKAVASTUU.....	54
4.1 Edunvalvonnan tarpeessa oleva osakas ja henkilökohtainen velkavastuu	54
4.1.1 Henkilökohtainen velkavastuu ja edunvalvonta	54
4.1.2 Henkilökohtainen velkavastuu ja edunvalvontavaltuutus	56
4.1.3 Henkilökohtaisen velkavastuun sovittelu	61
4.2 Edunvalvontavaltuutetun vahingonkorvausvelvollisuus velkavastuun seurauksena	62
4.2.1 Vahingonkorvausvelvollisuus lain tasolla.....	62
4.2.2 Vahingonkorvausvelvollisuuden toteutuminen käytännössä	63
4.3 Empiirisen oikeustutkimuksen tulokset.....	67
5 LOPUKSI	70

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Aalto, Johanna:* Arvotodellisuus – Tutkimus päämiehen asemasta holhoustoimen järjestelmässä. Rovaniemi 2020.
- Aarnio, Aulis:* Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja. Werner Söderström Osakeyhtiö. Juva 1989.
- Aarnio, Aulis:* Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Unigrafia Oy Yliopistopaino. Helsinki 2011.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo:* Suomen jäämistöoikeus I, Perintöoikeus. 6. uudistettu painos. Helsinki 2016.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo:* Suomen jäämistöoikeus II, Testamenttioikeus. 5. uudistettu painos. Helsinki 2015.
- Aulis, Aarnio – Kangas, Urpo – Rabinä, Timo:* Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset. 9. uudistettu painos. Helsinki 2020.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo; Puronen, Pertti:* Perunkirjoitusopas. 5. uudistettu painos. Helsinki 1998.
- Antila, Tuomo:* Edunvalvontavaltuutus. Helsinki 2007.
- Ervasti, Kaijus – Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna:* Ikääntyvien ihmisten perheoikeudelliset ongelmat ja oikeudensaantimahdollisuudet. Defensor Legis 3/2021, s. 628–640.
- Helin, Markku:* Encyclopaedia Iuridica Fennica III Perhe-, työ- ja sosiaaioikeus. Jyväskylä 1996. (*Helin EIF III*)
- Hirvonen, Ari:* Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.
- Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo:* Kirjoitetaan juridiikkaa. Ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. Talentum. Helsinki 2008.
- Kangas, Urpo:* Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. 3. uudistettu painos. Helsinki 2023.
- Kangas, Urpo:* Päämiehen etu, edunvalvojan etu ja tertius. Teoksessa Halila, Heikki – Hemmo, Mika – Sisula-Tulokas, Lena (toim.): Juhlajulkaisu Esko Hoppu 1935–15/1–2005. Lakimiesliiton Kustannus 2005.

Kangas, Urpo: Suomalaisen siviilioikeuden juuret. Esimerkkinä perhe- ja perintöoikeus. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki 2020.

Kangas, Urpo: Uskottu mies holhousoikeuden järjestelmässä. Jyväskylä 1987.

Keinänen, Anssi – Väättänen Ulla: Empiirinen oikeustutkimus – mitä ja milloin?. Teoksessa: Oikeustieteellinen opinnäytetyö – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytetöiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta (toim. Tarmo Miettinen). Edilex 2015.

Kolehmainen, Antti: Edunvalvojan edustusvalta ja päämiehen itsemääräämisoikeus. Lakimies 3–4/2019, s. 289–312.

Kolehmainen, Antti: Vainajan velka, pesänselvitysvelka vai muu pesän velka. Defensor Legis N:o 1/2008 s. 53–67.

Koponen, Juha: Kuolinpesän osakkaan opas. 7. uudistettu painos. Helsinki 2005.

Launis, Veikko: Ihmisarvo. Vastapaino 2018.

Lehtimäki, Liisa: Ylivelkainen kuolinpesä – pesän selvittäminen, konkurssi ja konkurssin vaihtoehdot. Defensor Legis 4/2005, s. 893–908.

Linna, Tuula: Ulosotto-oikeus. III, Erityiset täytäntöönpanon lajit ja oikeussuojakeinot. Helsinki 2018.

Linna, Tuula – Leppänen, Tatu – Kärki, Anssi: Ulosotto-oikeus II: Ulosmittaus ja myynti. 3. uudistettu painos. Helsinki 2023. (*Linna ym.*)

Linna, Tuula – Saarnilehto, Ari: Velan vanhentuminen. Helsinki 2016.

Lohi, Tapani: Jäämistöositus ja kuolinpesä. Helsinki 2020.

Lohi, Tapani: KKO 1997:123. Perintö. Kuolinpesän osakkaan velkavastuu. Lakimies 8/1997 s. 1287–1293, Oikeustapauskommentti.

Lohi, Tapani: Perintökaaren velkavastuu-uudistus ja kuolinpesän osakkaiden henkilökohtainen velkavastuu. Teoksessa: Kaavoitus, rakentaminen, varallisuus – juhlaulkaisu Vesa Majamaa 1945–28/12–2005 s. 243–264. Helsinki 2005.

Lohi, Tapani: Vastuu kuolleen henkilön velasta: jäämistöomaisuuden arvoon rajoittuva vastuu. Helsinki 1998.

Lohi, Tapani – Välimäki, Pertti: Pesänselvityksen ongelmakohtia. Helsinki 1999.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna: Päämies rationaalisena toimijana – teoriaa ja käytäntöä edunvalvonnassa olevan ihmisen itsemääräämisoikeudesta. Lakimies 1/2018, s. 3–28.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna – Karvonen-Kälkäjä, Anja: Vanhuusosoikeuden perusteet. Helsinki 2017.

Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora – Aaltonen, Olli-Pekka: Empiirinen oikeustutkimus. Helsinki 2021.

Rautiala, Martti: Holhousosoikeus. 6. uudistettu painos. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, osa 55. 1986.

Saarenpää, Ahti: Henkilö- ja personaalisuusosoikeus. Teoksessa Tammilehto, Timo (toim.): Oikeusjärjestys – Osa I. 8. täydennetty painos. Lapin yliopiston julkaisuja. Rovaniemi 2012, s. 218–409.

Saarenpää, Ahti: Holhouksesta edunvalvontaan – Näkökohtia edunvalvonnan käynnistämisestä holhoustoimilain mukaan. Teoksessa: Pohjois-Suomen tuomarikoulu. Julkaisuja 1–2/2000, s. 141–196.

Saarenpää, Ahti. Potilas, oikeus, ihminen – näkökohtia itsemääräämisoikeutemme suojasta. Teoksessa *Kangas, Urpo – Timonen, Pekka* (toim.). Juhlajulkaisu Aulis Aarnio 1937 – 14/7 – 1997. Oikeustiede – Jurisprudentia. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 1997, s. 265–278.

Saarnilehto, Ari – Annola, Vesa – Hemmo, Mika – Karhu, Juha – Kartio, Leena – Tammi-Salminen, Eva – Tolonen, Juha – Tuomisto, Jarmo – Viljanen, Mika: Varallisuusosoikeus. Päivittyvä verkkojulkaisu. Helsinki 2012. (*Saarnilehto ym.*)

Syrjänen, Jussi: Oikeudellisen ratkaisun perusteista. Jyväskylä 2008.

Tolonen, Hannu: Oikeuslähdeoppi. Helsinki 2003.

Tornberg, Johanna – Kuuliala, Matti: Suomen edunvalvontaoikeus. Helsinki 2015.

Tuori, Kaarlo: Oikeudenalajaotus – strategista valtapeliä ja normatiivista argumentaatiota. Lakimies 7–8/2004, s. 1196–1224.

Tuunainen, Pekka: Täytäntöönpanon määräaikaistuminen ja velallisen kuolema. Lakimies 5/2004 s. 862–882.

Välimäki, Pertti: Edunvalvontaoikeus. Helsinki 2013.

Välimäki, Pertti: Ylivelkaisen kuolinpesän selvityksestä. Business Law Forum 2007 s. 243–264.

Virallislähteet

HE 108/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksistä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

VIII

HE 52/2006 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi edunvalvontavaltuutuksesta sekä holhoustoimesta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

HE 14/2004 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle perintökaaren velkavastuusäännösten muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 187/2002 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle velan vanhentumista ja julkista haastetta koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

HE 146/1998 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle holhouslainsäädännön uudistamiseksi.

LaVM 29/2006 vp: Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä Eduskunnalle laeiksi edunvalvontavaltuutuksesta sekä holhoustoimesta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

LaVM 6/2004 vp: Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä Eduskunnalle perintökaaren velkavastuusäännösten muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2005:8. Holhouslainsäädännön tarkistaminen. Lausuntotiivistelmä.

Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2004:13. Edunvalvontavaltuutus. Holhouslainsäädännön tarkistamistyöryhmän mietintö.

Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2002:17. Perintökaaren velkavastuusäännösten uudistaminen. Lausuntotiivistelmä.

Recommendation CM/Rec (2009)11: Principles concerning continuing power of attorney and advance directives for incapacity. Euroopan neuvoston suositus.

Recommendation No. R (99) 4 of the Committee of Ministers to Member States on Principles concerning the Legal Protection of Incapable Adults. 23.2.1999. (*Euroopan neuvoston suositus*)

Oikeuskäytäntö

KHO 14.11.2023/105

KHO 18.9.2020/3692

KKO 1997:123

KKO 1998:163

KKO 2005:2

KKO 2005:144

Muut lähteet

Digi- ja väestötietovirasto: Henkilöasiakkaiden palveluiden keskimääräiset

käsittelyajat. Päivitetty 15.3.2024. (<https://dvv.fi/henkiloasiakkaiden-kasittelyajat>) (22.3.2024)

Digi- ja väestötietovirasto: Lomakkeet ja ohjeet. Edunvalvontavaltuus. Päivitetty 22.3.2024. (<https://dvv.fi/lomakkeet>) (22.3.2024).

Digi- ja väestötietovirasto: Maistraattirekisterien avoin tieto. Päivitetty 1.2.2024. (<https://dvv.fi/mare>) (1.2.2024)

LYHENNELUETTELO

DL	Defensor legis
DVV	Digi- ja väestötietovirasto
EVVL	Laki edunvalvontavaltuutuksesta
HolhTL	Laki holhoustoimesta
KK	Kauppakaari
KonkL	Konkurssilaki
LM	Lakimies
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista
OK	Oikeudenkäymiskaari
PerVL	Perintö- ja lahjaverolaki
PK	Perintökaari
PL	Perustuslaki
PotL	Laki potilaan asemasta ja oikeuksista
RL	Rikoslaki
TakSL	Laki takaisinsaannista konkurssipesään
UK	Ulosottokaari
VahL	Vahingonkorvauslaki
VanhL	Laki velan vanhentumisesta

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimusaiheen taustaa

Tutkimuksen aiheena on kuolinpesän osakkaan henkilökohtainen velkavastuu, johon liittyvä sääntely löytyy 1.11.2004 voimaan tulleesta perintökaaren (PK, 40/1965) velkavastuujärjestelmästä. PK 21 luku sisältää säännöksiä kuolleen henkilön ja pesän velasta. Ennen velkavastuujärjestelmän uudistusta kuolinpesän osakkaalle saattoi syntyä henkilökohtainen velkavastuu perittävän veloista huomattavasti kevyemmin perustein, mitä nykyään järjestelmän uudistamisen myötä.¹ Tällaisena perusteena saattoi olla perinnönluovutuksen laiminlyönti, velkoja loukkaava jäämistöomaisuuteen ryhtyminen, ennaikainen perinnönjako tai perunkirjoitukseen liittyvät rikkomukset.² Osakas vastasi tällöin perittävän veloista koko omaisuudellaan. Järjestelmä oli kuitenkin osakkaalle ankara, sillä henkilökohtainen velkavastuu saattoi syntyä varsin vähäisestäkin laiminlyönnistä tai myöhästymisestä.³ Velkavastuun synnyttävien perusteiden rajoittaminen oli siten perusteltua. Nykyäänkin osakas voi kuitenkin tietyin edellytyksin joutua henkilökohtaiseen vastuuseen perittävän veloista.⁴

PK 21:2 (783/2004) säädetään niistä poikkeuksista, joiden seurauksena osakas voi nykyään joutua vastaamaan perittävän veloista henkilökohtaisella omaisuudellaan. Tällaisia poikkeuksia ovat perunkirjoitusvelvollisuuden laiminlyöminen, velkojan oikeutta vaarantavan väärän tiedon antaminen tai oikean tiedon salaaminen perunkirjoituksessa sekä perukirjan valalla vahvistaessa, jos tämän takia velkojan oikeus suoritukselle saatavastaan vaarantuu (PK 21:2.2). Henkilökohtaista velkavastuuta ei kuitenkaan PK 21:2.4 mukaan voi syntyä osakkaalle, jota edustaa edunvalvoja. Perintökaaren velkavastuuta koskevat säännökset eivät kuitenkaan ota huomioon niitä osakkaita, joita edustaa

¹ HE 14/2004 vp, s. 8–9. Uudistuksessa velkavastuuta rajoitettiin olennaisesti, jotta välttyttäisiin siitä seuraavilta kohtuuttomilta seurauksilta. Velkojen aseman turvaamiseksi vastuuta ei kuitenkaan poistettu kokonaan, mutta sen syntyperusteita rajoitettiin huomattavasti; Ks. *LaVM 6/2004 vp*, s. 3–4. Lakivaliokunta on mietinnössään kiinnittänyt erityisesti huomiota velkojen suojaamiseen muutoksen yhteydessä; Ks. velkavastuusta ennen uudistusta *Aarnio – Kangas – Puronen* 1998, s. 132–135.

² *Lohi* 2005, s. 246. Ks. myös *KKO 1998:163*. Tapauksessa osakas joutui vastuuseen perittävän elinaikaisesta velasta, sillä kuolinpesän omaisuutta ei ollut kuukauden kuluessa perunkirjoituksesta luovutettu pesänselvittäjän hallintoon tai konkurssiin.

³ HE 14/2004 vp, s. 4.

⁴ Ks. taustaa uudistukselle *Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä* 2002:17, s. 11–12.

edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain (EVVL, 648/2007) mukainen edunvalvontavaltuutettu. Tämä johtuu osittain siitä, että edunvalvontavaltuutus vaihtoehtona edunvalvonnalle on nykyistä velkavastuujärjestelmää tuorempi ilmiö.

Edunvalvontavaltuutus taas valikoitui tutkimuksen aiheeksi sen koko ajan kasvavan suosion takia. Koska yhä suuremmalla osalla ikääntyvästä väestöstä on edunvalvontavaltuutettu edunvalvojan sijaan, nousevat kysymykset erilaisten edunvalvontaa koskevien lainkohtien tulkinnasta koskemaan myös edunvalvontavaltuutusta. Näihin kysymyksiin taas vaikuttavat merkittävästi edunvalvontavaltuutuksen taustalla vaikuttavat tavoitteet ja oikeusperiaatteet. Tutkimuksen aiheena oleva kuolinpesän osakkaan velkavastuu on vain yksi niistä kysymyksistä, mitä näiden rinnakkaisten käsitteiden välisestä tulkinnasta voi syntyä.

Kuolinpesän osakkaan henkilökohtainen velkavastuu on ollut oikeuskirjallisuudessa esillä erityisesti velkavastuujärjestelmän uudistamista edeltävänä sekä sen jälkeisenä aikana. Muun muassa *Lohi* on kirjoittanut osakkaan velkavastuusta paljon ja osaltaan myös vaikuttanut uudistukseen vuonna 1998 julkaistulla väitöskirjallaan *Vastuu kuolleen henkilön velasta: jäämistöomaisuuden arvoon rajoittuva vastuu*. Hän on lisäksi julkaissut heti uudistuksen jälkeen vuonna 2005 artikkelin, jossa hän selvittää, millä edellytyksillä osakkaalle voi syntyä henkilökohtainen vastuu perittävän veloista sekä, mitä velkavastuuseen joutuminen tosiasiaissa merkitsee niin osakkaan kuin velkojankin kannalta.⁵ Osakkaan henkilökohtaisen velkavastuun ja edunvalvontavaltuutuksen suhdetta toisiinsa ei siitä huolimatta ole juurikaan tutkittu. Tässä tutkimuksessa tarkoituksena onkin tutkia näiden kahden eri ilmiön suhdetta toisiinsa. Tutkimus tarkastelee näin ollen myös edunvalvontavaltuutuksen ja edunvalvonnan keskinäistä suhdetta nimenomaan käsittelyssä olevan velkavastuujärjestelmän näkökulmasta.

Tutkimus sijoittuu pääosin jäämistöoikeuden alaan kuuluvan perintöoikeuden alalle. Tutkimuksen näkökulma kuuluu kuitenkin edunvalvontaoikeuden alalle, ja tutkimuskysymyksiin vastaaminen edellyttääkin näiden oikeudenalojen yhdistämistä. Käytännön elämässä nämä kyseiset oikeudenalat kulkevat kuitenkin usein rinnakkain ja niillä onkin paljon yhtymäkohtia. Sekä perintö- että edunvalvontaoikeus esiintyvät jokaisen ihmisen elämässä, ja kyseessä onkin hyvin käytännönläheiset oikeudenalat. Jotta

⁵ Ks. *Lohi* 2005 s. 243–264.

tutkimuksesta olisi hyötyä nimenomaan tavallisten ihmisten käytännön elämässä, on perusteltua tarttua juuri tähän tutkimusongelmaan oikeudenalat ylittävän näkökulman keinoin.

Tässä tutkimuksessa tarkoitetaan *perittävällä* henkilöä, jonka kuolinpesästä on kyse. Perittävällä tarkoitetaan siten lain tasolla ja erityisesti vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa käytettyä *vainajaa* sekä tuoreempaa *perinnönjättäjää*. Yhdenmukaisuuden vuoksi käytetään tutkimuksen kaikissa yhteyksissä käsitettä perittävä. Lisäksi tutkimuksessa usein esiintyvillä käsitteillä *edunvalvontavaltuutetulla* ja *valtuutetulla* tarkoitetaan tutkimuksessa samaa asiaa. Samoin tutkimuksessa käytetyllä *valtuutuksella* tarkoitetaan nimenomaan edunvalvontavaltuutusta eikä muita valtuutuksen muotoja. *Valtuuttajalla* taas tarkoitetaan henkilöä, joka on edunvalvontavaltuutuksella valtuuttanut toisen henkilön edustamaan itseään. *Edunvalvonnalla* taas tarkoitetaan yksinomaan niitä tilanteita, joissa holhoustoimilain (HolhTL, 442/1999) mukainen *edunvalvoja* edustaa henkilöä. Edunvalvonta ei siis tässä tutkimuksessa sisällä käsitteenä edunvalvontavaltuutusta, vaikka asiallisesti molemmat kuuluvatkin edunvalvontaoikeuden alalle.

1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen rajaukset

Tutkimus pyrkii vastaamaan ensisijaisesti seuraavaan päätutkimuskysymykseen:

Millä perusteilla osakkaalle, jolle on vahvistettu EVVL 1 §:n mukainen edunvalvontavaltuutus, voi syntyä PK 21:2 mukainen henkilökohtainen velkavastuu perittävän elinaikana syntyneistä veloista ja miten tätä velkavastuuta tulee arvioida?

Tähän päätutkimuskysymykseen vastausta haetaan ensinnäkin tulkitsemalla PK 21:2:ää ja ottamalla tässä tulkinnassa huomioon niin velkavastuujärjestelmän kuin edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain tavoitteet. Lisäksi tutkimuksen päätutkimuskysymystä seuraavina ja tarkentavina kysymyksinä toimivat seuraavat tutkimuskysymykset:

Miten EVVL 24 §:n mukainen edunvalvontavaltuutuksen vahvistaminen vaikuttaa velkavastuun syntymiseen?

Miten valtuuttajan ja toisaalta edunvalvontavaltuutetun tuottamuksellisuutta arvioidaan velkavastuun syntymisessä?

Syntykö edunvalvontavaltuutetulle vahingonkorvausvelvollisuus valtuuttajaan nähden velkavastuun seurauksena, ja miten tällainen vahingonkorvausvelvollisuus toteutuu käytännössä?

Voisiko PK 21:2.4 soveltamisen rinnastaa myös osakkaaseen, jolle on vahvistettu EVVL 1 §:n mukainen edunvalvontavaltuutus?

Nämä kysymykset toimivat tutkimuksen päätutkimuskysymystä täydentävinä kysymyksinä. Tutkimus laajentuu siten koskemaan myös henkilökohtaisen velkavastuun syntymisen seurauksia. Tutkimus pyrkiikin vastaamaan siihen, miten edunvalvontavaltuutetun vahingonkorvausvelvollisuus ilmenee valtuuttajaan kohdistuvan velkavastuun seurauksena. Tähän kysymykseen tutkimus pyrkii vastaamaan erityisesti valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuutta koskevan EVVL 23 §:n mutta myös esimerkiksi vahingonkorvauslain (VahL, 412/1074) vahingonkorvausta koskevat säännökset sekä yleiset varallisuus oikeuden oikeusperiaatteet huomioiden.

EVVL 29 §:n mukaan holhousviranomaisen tulee valvoa valtuutetun toimintaa. Vaikka valtuutetun toiminnan valvonta ei yleensä ole yhtä intensiivistä kuin edunvalvojan toiminnan valvonta, on holhousviranomaisen käytössä ne valvontakeinot, joista edunvalvontavaltuutuksesta annetussa laissa nimenomaisesti säädetään.⁶ Jotta tutkimuksessa voidaan vastata kysymykseen siitä, miten velkavastuun syntymisestä seuraava valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuus tosiasiallisesti toteutuu, tulee tutkimuksessa kiinnittää huomiota myös valtuutetun toiminnan valvontaan.

Tutkimuskysymyksiin pyritään vastaamaan näkökulmana erityisesti valtuuttajan edun toteutuminen. On perusteltua, että heikommassa asemassa olevan valtuuttajan etu toimii tutkimuksen tarkastelun näkökulmana, sillä EVVL 16 §:n mukaan jo valtuutetun yleisiin

⁶ HE 52/2006 vp, s. 35–39.

velvollisuuksiin kuuluu pitää tunnollisesti huolta valtuuttajan oikeuksista sekä edistää hänen parastaan.

Tutkimusta koskevan aineiston ollessa melko laaja on siitä rajattava osa tarkasteltavista osa-alueista tutkimuksen ulkopuolelle. Vuoden 2004 velkavastuu-uudistuksen myötä perintökaaren ylivelkaista kuolinpesää koskevaa sääntelyä muutettiin henkilökohtaisen velkavastuun lisäksi muiltakin osin, kuten laajentamalla pesänselvittäjän toimivaltaa antamalla tälle valta päättää ylivelkaisen kuolinpesän varojen jakamisesta perittävän ja pesän velkojien kesken (PK 19:12 a).⁷ Toinen merkittävä muutos uudistuksen yhteydessä liittyi velkojien mahdollisuuteen saada kuolinpesä pesänselvittäjän hallintoon (PK 19:2.1). Nämä uudistuksen myötä tulleet muutokset rajataan kuitenkin tutkimuksen ulkopuolelle, sillä niitä ei ole oleellista käsitellä tutkimuksessa tarkemmin juuri tutkimuksen rajallisuuden vuoksi.

Tämän lisäksi tutkimus keskittyy lähtökohtaisesti ainoastaan osakkaalle syntyvän rajoittamattoman velkavastuun käsittelyyn. Näin ollen jäljempänä tutkimuksessa pintapuolisesti esiteltyjen jäämistöomaisuuden arvoon rajoittuvien vastuuperusteiden käsittely on muilta osin jätetty tutkimuksen ulkopuolelle. Erityisesti PK 21:6 mukaisen osakkaalle syntyvän palautusvastuun käsitteleminen ei ole tutkimuksen kannalta relevanttia, sillä sitä koskevaan sääntelyyn ei sisälly samaa ristiriitaa kuin rajoittamattoman velkavastuun kohdalla koskien edunvalvonnassa olevia osakkaita. Palautusvastuu koskee siten kaikkia osakkaita riippumatta siitä, edustaako osakasta mahdollisesti edunvalvoja vai edunvalvontavaltuutettu.

Lisäksi tutkimus käsittelee jonkin verran holhoustoimilain mukaista edunvalvontaa ilmiönä edunvalvontavaltuutuksen rinnalla, mutta sitä käsitellään kuitenkin ainoastaan siinä laajuudessa, mikä on tutkimuksen kannalta relevanttia ja rajataan siten muilta osin tutkimuksen ulkopuolelle. Myöskään edunvalvontavaltuutusta ei tutkimuksessa ole mahdollista käsitellä täysimääräisesti, vaan tutkimus tarkastelee sitä koskevia osa-alueita siinä laajuudessa kuin ne yhdistyvät tutkimuskysymysten käsittelyyn.

⁷ Pesänselvittäjän tehtävistä ylivelkaisissa kuolinpesissä ks. *Lehtimäki* DL 2005, s. 903–905.

1.3 Tutkimuksen metodit

Tutkimus on lainopillinen. Lainopillinen eli oikeusdogmaattinen tutkimusmenetelmä on oikeustieteellisen tutkimuksen merkittävin sekä ylivoimaisesti vanhin muoto. Myös tässä tutkimuksessa lainopillinen tutkimusmenetelmä kattaa suurimman osan tutkimustyöstä. Lainopillisen tutkimuksen tavoitteena on selvittää voimassa olevan oikeuden sisältö käsiteltävänä olevassa oikeusongelmassa.⁸ Tässä tutkimuksessa tärkeimpänä tutkimusongelmana on edunvalvontavaltuutetun edustaman kuolinpesän osakkaan joutuminen henkilökohtaiseen velkavastuuseen perittävän veloista. Tutkittavana on siten, voiko henkilökohtainen velkavastuu tässä tilanteessa syntyä olemassa olevan oikeuden mukaisesti sekä mitä velkavastuun syntymisestä seuraa oikeudenalat ylittävienkin normien perusteella. Tutkimusongelmaa onkin perusteltua lähteä tutkimaan nimenomaan lainopillisin menetelmin.

Lainopillisen menetelmän mukaisesti tutkimuksessa tulkitaan voimassa olevaa oikeutta tutkimusongelman kannalta relevanttien oikeuslähteiden osalta.⁹ Relevantteja vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä tutkimuksen kannalta ovat erityisesti perintökaaren 21 luvun sääntely kuolleen henkilön ja pesän velasta sekä edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain sääntely edunvalvontavaltuutetun toiminnasta tämän edustaessa valtuuttajaa kuolinpesän osakkaana, valtuutetun toiminnan valvonnasta sekä valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuudesta. Tulkintalainopin mukaisesti tutkimuksessa pyritään tuottamaan erilaisia tulkintoja näistä oikeusnormilauseista, niiden velvoittavuudesta sekä niiden tosiasiakuvauksista.¹⁰ Sääntelyn tulkinnan apuna käytetään erilaisia heikommin velvoittavia oikeuslähteitä, kuten lain esitöitä, oikeuskäytäntöä sekä oikeuskirjallisuutta. Koska tutkimuksen näkökulmana on valtuuttajan edun toteutuminen, tullaan myös käytössä olevaa tutkimusaineistoa tulkitsemaan sen valossa.

Lainopilliseen tutkimukseen sisältyy oikeusnormien tulkinnan lisäksi myös oikeusperiaatteiden punnintaa sekä ristiriidassa olevien oikeusperiaatteiden

⁸ Aarnio 1989, s. 48; Ks. myös Husa – Mutanen – Pohjolainen 2008, s. 20. Oikeusdogmatiikka perustuu siis oikeustilasta vallitsevaan epätietoisuuteen.

⁹ Hirvonen 2011, s. 24.

¹⁰ Aarnio 2011, s. 126; Syrjänen 2008, s. 232. Tulkintaa on kuvailtu myös monipuoliseksi argumenttien käyttämiseksi sekä erilaisten ja eri tilanteisiin sovitettujen johtopäätösten oikeuttamiseksi.

yhteensovittamista.¹¹ Tässä tutkimuksessa huomioon otettavia oikeusperiaatteita ovat edunvalvontavaltuutukseen liittyen muun muassa toimintakyvyttömän henkilön suojaamisen periaate sekä edunvalvontavaltuutuksen ensisijaisuus edunvalvontaan nähden. Velkavastuujärjestelmää ohjaavana oikeusperiaatteena taas on velkojen voimassa pysymisen periaate sekä velkojen suojaamisen periaate. Muun muassa nämä oikeusperiaatteet ohjaavat eri oikeusnormeihin suunnattua tarkastelua tässä tutkimuksessa, ja näin ollen näiden periaatteiden tarkastelu ja punninta syventää osaltaan tutkimusta.

Lainopillinen tutkimus pyrkii myös systematisoimaan olemassa olevaa oikeutta.¹² Tutkimukselle relevantista sääntelystä sekä muusta aineistosta pyritään systematisoinnin avulla löytämään tärkeimpiä huomioita, käsitteitä, periaatteita sekä teorioita. Näistä huomioista saadaan lopulta koottua tutkimuksen tulokset. Lainopillisen tutkimuksen perimmäisenä tarkoituksena on lisäksi tuottaa tieteellistä tietoa näistä oikeusnormeista.¹³ Siten tutkimuksen aineistosta tehtyjen tulkintojen, punnintojen sekä systematisointien pohjalta tutkimuksen tavoitteena on myös antaa perusteltuja kannanottoja käsiteltävänä olevaan tutkimusongelmaan.

Tutkimusta syvennetään lainopillisen tutkimusmenetelmän ohella tehdyn empiirisen tutkimuksen keinoin. Oikeustieteessä käytetty empiirinen tutkimus on määritelty kahdella ehdolla; tutkimuksen kohteena tulee olla *oikeudellinen ilmiö* ja tutkimuksessa tulee käyttää empiirisen tutkimuksen metodeja kokemuseräisen tiedon hankintaan, analysointiin sekä päätelmien tekemiseen.¹⁴ Empiirinen tutkimus eroaa lainopillisesta tutkimuksesta siten, ettei sen tarkoituksena ole tulkita tai systematisoida oikeusnormeja, vaan tarkastelu tapahtuu ikään kuin ”ulkoa päin”. Empiirisen tutkimuksen keinoin voidaan ensinnäkin kuvailla vallitsevaa oikeustilaa ja sen yhteiskunnallista merkitystä.¹⁵ Sen avulla voidaan myös tutkia, millaisia sosiaalisia, ympäristöllisiä, taloudellisia ja muita yhteiskunnallisia vaikutuksia normeilla ja oikeudellisilla käytännöillä on.¹⁶ Sen keinoin voidaan lisäksi kuvailla ja selittää eri osapuolten käyttäytymistä ja kokemuksia erilaisissa oikeudellisissa asioissa. Empiirinen tutkimus voi myös pyrkiä ennustamaan lainsäädännön muutosten vaikutusta niin yksilöihin,

¹¹ Hirvonen 2011, s. 24.

¹² Aarnio 2011, s. 6.

¹³ Hirvonen 2011, s. 22.

¹⁴ Keinänen - Väättänen 2015, s. 3.

¹⁵ Keinänen - Väättänen 2015, s. 3.

¹⁶ Nieminen – Lähteenmäki – Aaltonen 2021, Luku I, kohta 1. Johdatus oikeuden empiiriseen tutkimiseen.

yhteisöihin kuin koko yhteiskuntaan.¹⁷ Empiirisellä tutkimuksella voi edellä mainittujen asioiden lisäksi olla myös useita muita tavoitteita, mutta tässä tutkimuksessa sillä pyritään pääsemään nimenomaan edellä mainittuihin tavoitteisiin.

Tässä tutkimuksessa empiirinen tutkimus on luonteeltaan laadullista eli kvalitatiivista tutkimusta.¹⁸ Tutkimuksen aineistona toimii holhousviranomaiselle suunnattu haastattelututkimus, jonka pohjalta koostetut havainnoinnit toimivat tutkimuksen tuloksina. Haastattelututkimuksessa on haastateltu Digi- ja väestötietoviraston (holhousviranomaisen) holhoustoimen johtavaa asiantuntijaa. Kyse on siis asiantuntijahaastattelusta.¹⁹ Tutkimuksen haastateltavaksi on valikoitunut juuri johtavassa asiantuntija-asemassa oleva henkilö sen vuoksi, että hänellä on paras tuntemus viranomaisen toiminnasta sekä eri käytännöistä. Haastattelututkimusta varten haastateltavalle henkilölle on annettu etukäteen tietoja haastattelun kysymyksistä ja aihepiiristä. Haastateltava on siten ottanut huomioon myös muun työyhteisönsä kannanotot aiheeseen, ja koonnut esitietoja haastattelua varten näiden kannanottojen pohjalta. Haastattelu on järjestetty etäyhteydellä tutkijan ja haastateltavan kesken. Haastattelun aikana on käyty perusteellisesti läpi tutkimuksen aihe sekä tutkimuskysymykset. Haastattelu on ollut luonteeltaan hyvinkin keskustelevaa, ja sen aikana on ilmennyt myös uusia lisäkysymyksiä, jotka on otettu osaksi tutkimusta. Haastateltava toi haastattelussa esille omia näkemyksiään varsinaisten tutkimuskysymysten ulkopuoleltakin. Haastattelun pohjalta saadut tutkimustulokset on kirjoitettu tekstimuotoon niiden myöhempää analysointia varten.

Haastattelun avulla pyritään selvittämään holhousviranomaisen kannanottoja ja näkemyksiä tutkimuksen aiheena olevan henkilökohtaisen velkavastuun syntymisestä sekä sen seurauksista. Haastattelun avulla pyritään ensinnäkin selvittämään, onko holhousviranomaisen ratkaisukäytännössä sellaisia tapauksia, joissa holhousviranomaisen on joutunut puuttumaan valtuutetun toimintaan esimerkiksi tämän laiminlyödessä valtuuttajaan kohdistuvan perunkirjoitusvelvollisuuden toteuttamisen tai muuten toiminut

¹⁷ Keinänen - Väättänen 2015, s. 4.

¹⁸ Keinänen - Väättänen 2015, s. 12. Laadullinen tutkimus auttaa ymmärtämään paremmin tutkimuskohdetta, kuten tässä tutkimuksessa viranomaisen toimintaa. Siinä keskitytäänkin usein pieneen määrään tapauksia, joita pyritään analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti. Laadullinen tutkimus antaa tutkijalle enemmän vapauksia luovan mielikuvituksen käytössä.

¹⁹ Ks. lisää asiantuntijahaastatteluista Nieminen – Lähteenmäki – Aaltonen 2021, Luku II, kohta 8. Juristien haastattelemineen.

epäedullisesti valtuuttajaan nähden edustaessaan tätä kuolinpesässä. Toisaalta selvitetään myös, onko holhousviranomaisen tietoon tullut sellaisia tapauksia, joissa valtuutettu on joutunut vahingonkorvausvelvolliseksi valtuuttajaan nähden tähän kohdistuvan henkilökohtaisen velkavastuun seurauksena. Tarkoituksena on lisäksi selvittää, kuinka paljon tällaisia tapauksia tulee holhousviranomaisen tietoon yleisesti ja mitä keinoja holhousviranomaisen käytössä on tällaisissa tilanteissa. Haastattelututkimuksella pyritään osaltaan haastamaan niitä vastauksia, joita lainopillisen tutkimuksen keinoin löydetään oikeusnormien sisällöstä, sekä osaltaan syventämään tutkimusta. Tutkimuksen empiiristä osuutta tietyllä tavalla rajaamassa on siten lainopillisen tutkimuksen keinoin saadut tutkimustulokset. Eri tutkimusmenetelmillä kerätyt tulokset ovat siten myös riippuvaisia toisistaan, jonka vuoksi empiirinen oikeustutkimus on perusteltua sisällyttää tähän tutkimukseen.

1.4 Tutkimuksen aineisto

Tutkimuksessa käytettävän aineiston vahvasti velvoittavat oikeuslähteet koostuvat pääosin kansallisesta lainsäädännöstä. Tutkimuksen ensisijaisena aineistona käytetäänkin perhe- ja jäämistöoikeudellista kansallista lainsäädäntöä.²⁰ Lyhyesti tutkimuksessa viitataan tämän lisäksi myös EU-oikeudelliseen sääntelyyn, mutta ainoastaan kansallista sääntelyä tukevana. Käytettävään kansalliseen lainsäädäntöön sisältyy erityisesti perintökaari, laki edunvalvontavaltuutuksesta sekä holhoustoimilaki. Näistä säädöksistä tarkasteltavana on erityisesti sääntely koskien kuolinpesän osakkaan velkavastuuta, edunvalvontavaltuutetun toimintaa tämän edustaessa valtuuttajaa sekä edunvalvontavaltuutetun vahingonkorvausvelvollisuutta. Myös muita säädöksiä on tarkoitus hyödyntää tutkimuskysymysten selvittämisen vaatiman laajuuden mukaisesti. Perinteisen oikeuslähdeopin mukaisesti vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin täytyy ratkaisutoiminnassa vedota, ja näin ollen myös tutkimustyötä sitoo niin kutsuttu tiedollinen sidonnanisuus.²¹

²⁰ Aarnio – Kangas 2016, s. 35.

²¹ Tolonen 2003, s. 23.

Tutkimuksessa tarkasteltavan lainsäädännön tulkinnassa hyödynnetään lisäksi heikosti velvoittavia oikeuslähteitä, kuten lainsäätäjän tarkoituksen selvittäviä lain esitöitä sekä ennakkoratkaisuja.²² Tutkimuksen kannalta merkittäviä ennakkoratkaisuja ei juurikaan ole, mikä taas pakottaa tutkimuksen painottamaan tulkinnassaan lain esitöitä. Huomionarvoisia lain esitöitä ovat erityisesti vuonna 2004 voimaan tulleen velkavastuujärjestelmän esityöt sekä edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain esityöt.²³ Toisaalta edunvalvontavaltuutuksen ollessa kyseessä myös holhoustoimilain esitöitä voidaan jossakin määrin rinnastaa myös edunvalvontavaltuutukseen ja näin ollen hyödyntää myös tässä tutkimuksessa.²⁴

Kolmantena perinteisen oikeuslähdeopin mukaisista oikeuslähdekategorioista ovat sallitut oikeuslähteet.²⁵ Sallituista oikeuslähteistä tutkimuksessa hyödynnetään erityisesti oikeuskirjallisuutta. Tutkimusongelmaan liittyy myös useita erilaisia oikeusperiaatteita, jotka antavat suuntaviivoja ja standardeja muiden oikeuslähteiden tulkinnalle.²⁶ Kuten edellä on mainittu, näitä oikeusperiaatteita hyödynnetään tutkimuksessa punnitsemalla ja yhteensovittamalla niitä keskenään pyrkien tällä tavalla tuottamaan tulkintoja muusta tutkimusaineistosta.

Muina lähteinä tutkimuksessa käytetään empiirisen oikeustutkimuksen keinoin tehdyn haastattelututkimuksen tuloksia. Haastattelututkimuksen tuloksia pyritään hyödyntämään rinnakkain perinteisen oikeuslähdeopin mukaisten lähteiden kanssa läpi tutkimuksen. Tämän lisäksi tutkimuksen pääluvussa 4 syvennyttään tarkemmin empiirisen oikeustutkimuksen tulosten analysointiin. Kaikista tutkimuksen lähteistä pyritään muodostamaan *koherentti* kokonaisuus, jonka avulla pystytään vastaamaan tutkimuskysymyksiin mahdollisimman monipuolisesti.

1.5 Tutkimuksen rakenne

Tämä tutkimus koostuu yhteensä viidestä pääluvusta. Ensimmäisessä johdantoluvussa esitellään lyhyesti tutkimusaihe, tutkimuksen metodit ja aineisto sekä taustaa aiheen

²² Tolonen 2003, s. 24.

²³ Ks. HE 14/2004 vp; HE 52/2006 vp.

²⁴ Ks. HE 146/1998 vp.

²⁵ Tolonen 2003, s. 25.

²⁶ Aarnio 2011, s. 100–102.

valinnalle. Toinen ja kolmas pääluku ovat osittain päätutkimuskysymystä taustoittavia lukua, mutta vastaavat osaltaan kuitenkin jo osaan tutkimuskysymyksistä. Toinen pääluku käsittelee lyhyesti perintökaaren velkavastuujärjestelmää. Pääluvussa syvennyttään kuitenkin nopeasti henkilökohtaisen velkavastuun sekä sitä sääntelevän normipohjan tarkasteluun. Kolmannessa pääluvussa käsitellään tärkeimpiä osa-alueita edunvalvontavaltuutuksesta sekä syytä sille, miksi tutkimuksen aiheeksi valikoitui juuri edunvalvontavaltuutus. Tässä pääluvussa selvitetään myös edunvalvontavaltuutuksen ja edunvalvonnan keskinäistä suhdetta sekä edunvalvontavaltuutetun toimintaa tämän edustaessa valtuuttajaa kuolinpesässä. Pääluvun tarkoituksena on selventää, kuka on tosiasiassa vastuussa valtuuttajan toiminnasta kuolinpesässä sekä millaisessa asemassa valtuuttaja itse on.

Neljäs pääluku on tutkimuksen kannalta merkittävin pääluku, sillä siinä vastataan päätutkimuskysymykseen. Pääluvussa yhdistetään henkilökohtaisen velkavastuun syntyminen sekä edunvalvontavaltuutus, ja käsitellään miten nämä ilmiöt suhtautuvat toisiinsa. Tähän tarkasteluun yhdistetään myös valtuuttajan tuottamuksellisuuden arviointi. Pääluvussa tarkastellaan lisäksi velkavastuun syntymisen seurauksia, kuten valtuutetulle syntyvää vahingonkorvausvelvollisuutta. Tähän liittyy olennaisesti myös valtuutetun toiminnan valvonnan käsitteleminen, ja holhousviranomaiselle suunnatussa haastattelussa esille tulleiden ongelmakohtien tarkastelu. Viimeisessä pääluvussa kootaan vielä tärkeimmät tutkimustulokset yhteen sekä annetaan perusteltuja kannanottoja käsiteltävänä olevaan tutkimusongelmaan.

2 KUOLINPESÄN VELKAVASTUUJÄRJESTELMÄ JA HENKILÖKOHTAINEN VELKAVASTUU

2.1 Perintökaaren velkavastuujärjestelmä

2.1.1 Jäämistöomaisuuden arvoon rajoittuva vastuu

PK 21:1.1 (710/2007) mukaan kuolinpesän varoista suoritetaan pesän ja perinnönjättäjän velat. Kuolema ei siten lakkauta perittävän velkasuhteita, vaan ne ainoastaan siirtyvät velvoittamaan hänen oikeudenomistajiaan eli kuolinpesän osakkaita.²⁷ Vaikka perittävän velat eivät periydy, voivat hänen oikeudenomistajansa²⁸ kuitenkin joutua niistä vastuuseen. ²⁹ Tätä periaatetta kutsutaan velkojen voimassa pysymisen periaatteeksi.³⁰ Kyseisen periaatteen mukaan velkojat tyydytetään ennen kuin kuolinpesästä jaetaan perintöosuuksia, legaatteja tai muitakaan jäämistöoikeudellisia etuuksia.

Velkojen voimassa pysymisen periaate näyttäytyy konkreettisesti erityisesti sellaisessa kuolinpesässä, jossa velkojen määrä ylittää pesän varojen määrän. Lainsäädännössä ei ole suoraan määritelty ylivelkaista kuolinpesää, mutta lain esitöiden mukaan tällaisen kuolinpesän määrittely sisältyy kuitenkin PK 19:12a §:n 1 momenttiin.³¹ Sen mukaan kuolinpesä on ylivelkainen, mikäli on *syytä epäillä*, että sen varat eivät riitä pesän ja perittävän velkojen maksuun.³² Mikäli on epäily, että pesässä on paljon velkaa, voivat osakkaat hakea julkista haastetta pesän velkojen selvittämiseksi, kuten julkisesta haasteesta annetussa laissa (729/2003) säädetään. Julkisen haasteen avulla voidaan selvittää sekä perittävän velkojen että pesän velkojen suuruus. Sitä voidaan kuitenkin hakea vasta perunkirjoituksen toimittamisen jälkeen.³³

²⁷ Lohi 1998, s. 104. Väitöskirjassaan Lohi analysoi velkojen voimassa pysymiseen liittyvää problematiikkaa. Hänen mukaansa kuolema ei ole sellainen tosiseikka, joka yleensä voisi lakkauttaa velkoja.

²⁸ Ks. lisää kuolinpesän osakkuudesta ja osakkaiden henkilöpiirin määrittymisestä *Aarnio – Kangas – Rabinä* 2020, s. 112–116.

²⁹ Lehtimäki DL 2005, s. 894.

³⁰ Lohi 1998, s. 95.

³¹ HE 14/2004 vp, s. 25.

³² Ks. HE 187/2002 vp, s. 90–91.

³³ HE 187/2002 vp, s. 90.

Ylivelkaisessa kuolinpesässä velkojen asemaa pyritään suojaamaan kuolinpesän velkavastuujärjestelmän avulla.³⁴ Velkoja suojaamassa on ensinnäkin velkojan perusturva, jonka mukaan osakkaan vastuu perittävän veloista rajoittuu jäämistöomaisuuden arvoon. Osakkaan vastuu rajoittuu tällöin lähtökohtaisesti siihen, että hän vain sallii perittävältä jääneiden varojen käyttämisen tarvittaessa jopa kokonaan perittävän velkojen maksamiseen.³⁵ Jotta velkojat saisivat hyväkseen koko perittävältä jääneen omaisuuden arvon, voivat osakkaat joissain tapauksissa joutua vastaamaan perittävän veloista myös omilla varoillaan.

Mikäli osakas on tahallaan tai huolimattomuudesta hävittänyt perittävän jäämistöön kuuluvaa omaisuutta, on hänen PK 18:7.1 mukaan korvattava se vahinko, joka velkojille on syntynyt jäämistöomaisuuden hävittämisen seurauksena. Osakkaalle syntyy tällöin siis vahingonkorvausvelvollisuus velkoja kohtaan. Vahingonkorvausvelvollisuus syntyy, jos osakas on hukannut jäämistöomaisuutta tai käyttänyt sitä sopimattomiin tarkoituksiin, ja tämän seurauksena velkojille on syntynyt vahinkoa. Jos korvausvelvollisia osakkaita on useampia, vastaavat he lähtökohtaisesti yhteisvastuullisesti vahingonkorvausvastuusta (PK 18:7.2). Tämä osakkaaseen kohdistuva korvausvelvollisuus liittyy vahvasti myös tämän tutkimuksen aiheena olevaan henkilökohtaiseen velkavastuuseen.

Lisäksi PK 21:6 mukaan osituksen tai perinnönjaon suorittaminen ennen velkojen maksua on kiellettyä, ja kieltoa vastoin suoritettu ositus tai perinnönjako voidaan määrätä peruuntumaan osittain tai kokonaan.³⁶ Tällöin kyseeseen voi tulla osakkaalle syntyvä palautusvastuu, jonka mukaan osakkaan tulee palauttaa saamansa omaisuus kuolinpesään tai vaihtoehtoisesti korvata sen arvo velkojille (PK 21:6.2). Osakkaalle syntyvän palautusvastuun taustalla on ajatus siitä, että ennenaikainen varojen jakaminen sisältää aina vaaran siitä, ettei varoja myöhemmin pystytä käyttämään velkojen hyväksi. Velkojen edun turvaamiseksi heidät tulee asettaa samaan asemaan, missä he olisivat olleet, jos kuolinpesän velat olisi maksettu ennen jakoa. Tämä taas edellyttää jo suoritettujen osituksen ja

³⁴ Ks. lisää eri velkavastuumalleista *Aarnio – Kangas* 2016, s. 626–630.

³⁵ *Aarnio – Kangas* 2016, s. 627.

³⁶ Ks. *Koponen* 2005, s. 113; Ks. myös perittävän velkoja uhkaavasta osituksesta ja tasingonluovutuksesta *Lohi* 2020, s. 123–129.

perinnönjaon peräyttämistä, josta puolestaan seuraa osakkaan palautusvelvollisuus pesää kohtaan.³⁷

Jos osakasta edustaa kuolinpesässä edunvalvoja, voi osakkaaseen kohdistuva vahingonkorvausvastuu edellä mainituin tavoin kohdistua osakkaan sijasta tätä edustavaan edunvalvojaan (PK 18:7.3). Toisaalta myös edunvalvonnassa oleva osakas itse voi joutua vahingonkorvausvastuuseen pesän velkoihin nähden PK 18:7 mukaisesti.³⁸ Vahingonkorvausvastuun osalta ei lainsäädännöstä löydy sääntelyä niistä tilanteista, joissa edunvalvojan sijaan edunvalvontavaltuutettu edustaa osakasta kuolinpesää koskeissa asioissa. Tällaiseen osakkaaseen itseensä voidaan kuitenkin ongelmitta soveltaa PK 18:7 kuten muissakin tapauksissa. Toisaalta myös edunvalvontavaltuutettu tulee vahingonkorvausvelvolliseksi valtuuttajaan nähden jo edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain mukaisesti (EVVL 23 §) tällaisessa tilanteessa. Ainakin EVVL 23 §:ää sovellettaessa vahingonkorvausvelvollisuus siirtyisi siten koskemaan edunvalvontavaltuutettua samoin periaattein kuin edunvalvojaakin. Perintökaaresta ei myöskään löydy sellaista lainkohtaa, joka poistaisi palautusvelvollisuuden edunvalvonnassa olevalta osakkaalta. Näin ollen myös edunvalvonnassa oleva osakas on muiden osakkaiden tavoin velvollinen palauttamaan pesään jaossa saamansa varat perinnönjaon peräytyessä. Tästä taas on johdettavissa, että myös osakas, jota edustaa edunvalvontavaltuutettu, joutuu perinnönjaon peräytyessä palauttamaan pesään ennenaikaisesti saamansa omaisuuden.

Edellä on käsitelty osakkaaseen kohdistuvaa vahingonkorvaus- ja palautusvastuuta, jotka ovat jäämistöomaisuuden arvoon rajoittuvia velkavastuun muotoja. Tästä syystä ne voidaan kohdistaa kaikkiin kuolinpesän osakkaisiin riippumatta siitä, toimiiko osakas kuolinpesässä omasta puolestaan vai edustaako häntä pesässä joku muu, kuten edunvalvoja tai edunvalvontavaltuutettu. Käsitellään jäljempänä tutkimuksessa tarkemmin jäämistöomaisuuden arvoon rajoittuvan ja toisaalta siihen rajoittumattoman velkavastuun kohdistumista osakkaaseen, jota kuolinpesässä edustaa edunvalvoja tai edunvalvontavaltuutettu.

³⁷ HE 14/2004 vp, s. 32. Osakkaalle syntyvän palautusvastuun lähtökohtana on, että osituksen ja perinnönjaon peräytyminen edellyttää ensisijaisesti pesänselvittäjän määräämistä. Perinnönjaon peräytyminen vaatii lisäksi tuomioistuimen päätöksen, jonka pesänselvittäjä on laittanut vireille nostamalla kanteen.

³⁸ Aarnio – Kangas 2016, s. 635.

Tietyin edellytyksin velkojille voidaan antaa myös lisäturvaa. Tällä velkojen lisäturvalla tarkoitetaan osakkaaseen kohdistuvaa henkilökohtaista velkavastuuta perittävän veloista. Velkojalle voi siis tietyissä tilanteissa muodostua oikeus vaatia suoritusta saatavalleen suoraan pesän osakkaalta. Osakkaalle voi syntyä henkilökohtainen velkavastuu perittävän veloista, mikäli hän ei toimi perintökaaren edellyttämällä tavalla³⁹ tai, mikäli hänen käyttäytymisestään aiheutuu velkojille vahinkoa tai edes vahingonvaaraa.⁴⁰

2.1.2 Jako perittävän velan, pesänselvitysvelan ja muun kuolinpesän velan välillä

Jotta tutkimuksessa voidaan edetä käsittelemään tarkemmin osakkaalle syntyvän henkilökohtaisen velkavastuun sisältöä, on ensin syytä tarkastella jaottelua perittävän elinaikana syntyneeseen velkaan, pesänselvityksestä aiheutuneeseen velkaan sekä muuhun kuolinpesän velkaan. Jaottelu eri velkatyyppien välillä ei aina ole täysin selkeä. Se on kuitenkin erityisen tärkeä osa kuolinpesän selvitystä, sillä se ratkaisee sen, missä järjestyksessä ja keneltä velkojat voivat vaatia suoritustaan.⁴¹

Kuten edellä on mainittu, kuolema ei yleensä lakkautta perittävän velkoja, minkä vuoksi niitä joudutaan usein maksamaan kuolinpesän varoista. Perittävän velkoihin luetaan kaikki ne velat, jotka hän on elinaikanaan tehnyt ja joiden maksuvelvollisuus on syntynyt ennen perittävän kuolemaa, siitä huolimatta, että velat olisivat maksamatta vielä hänen kuollessaan.⁴² Ratkaisevaa velkojen luokittelussa perittävän velaksi, pesänselvitysvelaksi ja muuksi kuolinpesän velaksi on velan oikeusperusteen syntyhetki. Velan oikeusperusteen syntyhetkenä voidaankin pitää esimerkiksi velkavastuuseen sitoutumista, sopimusrikkomusta tai vahinkoa aiheuttanutta tekoa.⁴³ Perittävän velan syntyperusteena voi siten olla esimerkiksi verovelvollisuuden tai kaupan johdosta syntyvän vastuun syntyminen.⁴⁴

³⁹ Perintökaaren edellyttämällä tavalla tarkoitetaan tässä yhteydessä perunkirjoitusvelvollisuuden toteuttamista eli perunkirjoituksen järjestämistä asianmukaisella tavalla. Perunkirjoitusvelvollisuutta käsitellään tarkemmin jäljempänä tutkimuksen aluvuossa 2.2.1 Rajoittamattoman henkilökohtaisen velkavastuun syntyminen.

⁴⁰ Aarnio – Kangas 2016, s. 628.

⁴¹ Kolehmainen DL 2008, s. 53.

⁴² Kolehmainen DL 2008, s. 59.

⁴³ Lohi – Välimäki 1999, s. 22.

⁴⁴ Koponen 2005, s. 109–111.

Perittävän velka voi perustua siten myös hänen elinaikanaan antamaansa sitoumukseen. Tällaisen sitoumuksen olemassaoloa perittävän kuoleman jälkeen on oikeuskirjallisuudessa pidetty hieman ongelmallisena.⁴⁵ Esimerkkinä tällaisesta sitoumuksesta voidaan mainita perittävän elinaikanaan tekemä takaussitoumus tilanteessa, jossa itse päävelka syntyy vasta perittävän kuoleman jälkeen.⁴⁶ Perintökaaren velkavastuujärjestelmän uudistamisen myötä yleisenä kantana on pidetty sitä, että kuolinpesän vastattavaksi tulevat kaikki sellaiset sopimusperusteiset velvoitteet, joista perittävä olisi vastannut myös, mikäli hän olisi ollut elossa, kun maksuvaade esitettiin.⁴⁷ Myöskään täytäntöönpanokelpoisuutensa menettäneet perittävän velat merkitään perukirjaan ja maksetaan kuolinpesän varoista.⁴⁸

Pesänselvityksestä aiheutuneeseen velkaan, eli lyhyesti pesänselvitysvelkaan luetaan PK 18:5 mukaan kohtuulliset hautaus- ja perunkirjoituskustannukset sekä pesän hoidosta, hallinnosta ja selvityksestä aiheutuvat tarpeelliset kustannukset. Kohtuullisiin hautajaisjärjestelyistä aiheutuneisiin kuluihin voidaan lain esitöiden perusteluiden mukaan lukea arkusta, hautakivestä sekä muistotilaisuudesta aiheutuneet kulut. Perunkirjoituskustannuksiin taas voidaan lukea perukirjaa varten hankittujen asiakirjojen hankintakulut, perunkirjoitustilaisuuden järjestämisestä aiheutuneet kulut sekä uskottujen miesten palkkiot. Pesän hoidosta, hallinnosta ja selvityksestä johtuviin kustannuksiin taas voidaan lukea esimerkiksi pesänselvittäjän palkkio, pesänjakajan hakemisesta aiheutuneet kulut, perittävän varojen ja velkojen selvittämisestä aiheutuneet kulut, velkojen maksamisesta aiheutuneet kulut, pesän omaisuuden realisoinnista aiheutuneet kulut sekä perittävän omaisuuden väliaikaisesta hoidosta aiheutuneet kulut.⁴⁹

Olennaista pesänselvitysvelkoihin liittyen on se, että niihin voidaan sisällyttää ainoastaan tarpeellisia ja kohtuullisia kustannuksia.⁵⁰ Tällä pääsäännöllä pyritään erityisesti suojaamaan

⁴⁵ Ks. *Lohi* 1998 s. 135–136. Ks. myös *Kolehmainen* DL 2008 s. 60.

⁴⁶ *Kolehmainen* DL 2008 s. 60. Samalla tavalla myös perittävän antaessa toisen henkilön velasta pantin voi velka syntyä vasta perittävän kuoleman jälkeen, mikäli luotonsaaja saa luoton vasta tuolloin.

⁴⁷ HE 14/2004 vp, s. 14.

⁴⁸ *LaVM* 6/2004 vp, Yleisperustelut. Lakivaliokunta on mietinnössään kiinnittänyt huomiota niihin epäkohtiin, joita tästä saattaa aiheutua. Ratkaisu ei lakivaliokunnan mukaan ei kannusta henkilöä taloudelliseen toimeliaisuuteen elinaikanaan, millä taas on kielteisiä vaikutuksia yritystoimintaan koko yhteiskunnan tasolla.

⁴⁹ HE 14/2004 vp, s. 21–22; Ks. *KKO* 1987:18 ja *KKO* 1991:82. Pesänjakajan hakemisesta aiheutuneet kulut voidaan vallitsevan oikeuskäytännön mukaisesti lukea pesänselvitysvelkoihin, mikäli pesänjakajan määräämistä on pidettävä välttämättömänä. Pesänjakajan palkkio ei kuitenkaan voi missään tilanteessa olla pesänselvitysvelkaa.

⁵⁰ HE 14/2004 vp, s. 21. Lain esitöiden mukaan näin pyritään estämään muun muassa tilanne, jossa osakkaat vaarantaisivat velkojen oikeutta maksun saantiin käyttämällä kuolinpesän varoja esimerkiksi suhteettoman kalliisiin hautajaisiin.

velkojen asemaa, sillä pesänselvitysvelat maksetaan kuolinpesän velkojen maksujärjestyksen mukaisesti ennen muita velkoja (PK 21:1.2). Pesänselvitysvelkojen maksaminen vähentää siten muiden velkojen maksamiseen käytettävissä olevia kuolinpesän varoja.

Kuolinpesälle voi kuitenkin osakkaiden toimesta ennen perinnönjakoa syntyä PK 18:5 mukaisten pesänselvitysvelkojen lisäksi myös muuta velkaa. Kuolinpesän muuhun velkaan luetaan ensinnäkin muut kuin tarpeelliset pesänselvityskulut sekä kohtuullisen määrän ylittävät hautajaiskulut. Lisäksi, mikäli osakas on käyttänyt varojaan pesän omaisuuden tarpeelliseen hoitoon ja sen arvon säilyttämiseen, tulee tällaiset kustannukset korvata osakkaalle riippumatta siitä, onko osakas sopinut asiasta etukäteen kuolinpesän hallinnon tai velkojen kanssa. Sen sijaan, jos osakas on käyttänyt varojaan esimerkiksi pesän omaisuuden arvon kohottaviin kustannuksiin, on niiden korvaamisesta täytynyt sopia etukäteen yhdessä muiden osakkaiden kanssa.⁵¹

Muut kuin pesänselvitysvelat maksetaan pesän varoista vasta pesänselvitysvelkojen ja perittävän velkojen jälkeen (PK 21:1.2). Jos kuolinpesässä on varoja enemmän kuin velkaa, voivat osakkaat luonnollisesti käyttää pesän varoja sopimallaan tavalla myös edellä mainittuihin menoihin enemmän kuin kohtuullisena pidettävän määrän.⁵² Velkojen maksujärjestys tulee kuitenkin ankarammin esille nimenomaan ylivelkaisessa kuolinpesässä, jossa pesän varat eivät välttämättä riitä kaikkiin pesän velkoihin. Jos pesän osakkaat tällaisessa kuolinpesässä käyttävät pesän varoja muihin kuin pesänselvitysvelkoihin, ja pesän velkojille aiheutuu siitä vahinkoa, voivat osakkaat joutua vahingonkorvausvastuuseen velkoihin nähden PK 18:7 nojalla. Velkojen jaottelu on siten hyvinkin merkittävä osa kuolinpesän velkavastuujärjestelmää, ja tulee aina huomioida myös osakkaille syntyvien velvoitteiden tarkastelussa.

2.1.3 Velkojan keinot periä saatavansa kuolinpesästä

Kuolinpesän selvityksessä ensisijaisina toimijoina ovat yleensä pesän osakkaat. Lähtökohtaisesti osakkaat pyrkivät siis selvittämään kuolinpesän sopimusteitse keskenään.

⁵¹ Kolehmainen DL 2008, s. 62.

⁵² HE 14/2004 vp, s. 22.

Näin osakkaat toimivat usein myös kuolinpesän ollessa ylivelkainen. Tavallisesti ylivelkaisissa kuolinpesissä on ainoastaan vähän varoja eikä kovinkaan useita velkojia, jolloin kuolinpesä saadaan usein selvitettyä tekemällä velkojien kanssa sopimus, jonka mukaan kukin velkoja saa saatavansa suuruuden mukaisen jako-osuuden pesän varoista.⁵³ Tällä sopimusteitse tapahtuvalla velkojen maksamisella saadaan käytettyä mahdollisimman suuri osa pesän varoista suoraan velkojen maksuun, mikä luonnollisesti on tärkeää velkojille, mutta usein myös pesän osakkaille.⁵⁴

Velkojat eivät kuitenkaan saa heti perunkirjoituksen toimittamisen jälkeen suoritusta saatavilleen. Jäämistöoikeudellisella *rauhotussäännöstöllä* tarkoitetaan väliaikaista velanmaksukieltoa sekä ulosmittausta koskevia rajoitussäännöksiä.⁵⁵ Rauhoitusajan pituus on yksi kuukausi perunkirjoituksen *päättymisestä* tai mikäli pesä on luovutettu pesänselvittäjän hallintoon, siihen saakka, kunnes velkojen maksusta on tehty sopimus tai pesänselvittäjän päätös (PK 21:9.1). Tällä ajalla perittävän velkoja ei lainkohdan mukaan saa maksaa ilman, että on pätevä syy olettaa, ettei velkojen maksamisesta aiheudu vahinkoa muille velkojille. Samoin ulosottokaaren (UK, 705/2007) 4 luvun 76 §:n mukaan, jos perittävän velasta on toimitettu ulosmittaus, ei omaisuutta saa myydä ennen rauhoitusajan päättymistä. Omaisuus saadaan kuitenkin myydä, jos hakijalla on panttioikeus ulosmitattuun omaisuuteen, kuolinpesän hallinto suostuu myyntiin tai omaisuuden arvo alentuu nopeasti tai omaisuuden hoitokulut ovat korkeat. Rauhottussäännöstöllä pyritään ensisijaisesti suojaamaan kilpailevien velkojien tasa-arvon toteutumista. Lisäksi säännöstöllä pyritään suojaamaan osakkaita, joille annetaan aikaa perehtyä jäämistön tilaan ennen kuin sen omaisuutta aletaan realisoida velkojen maksamiseksi.⁵⁶ Kuten edellä on todettu, voidaan rauhottussäännöstöstä kuitenkin poiketa, mikäli se on tarkoituksenmukaista tai kuolinpesän hallinto siihen suostuu.

Jos velkojan saatava ei ole vielä erääntynyt, voi hän kuukauden kuluttua perunkirjoituksen toimittamisesta vaatia vakuutta sellaisesta perittävältä jääneestä velasta, joka ei ole

⁵³ HE 14/2004 vp, s. 16.

⁵⁴ HE 14/2004 vp, s. 16. Pesän varojen maksimaalinen käyttö vainajan velkojen maksuun voi olla tärkeää osakkaalle, jolla on vainajan kanssa yhteisvastuullista velkaa tai joka on antanut takauksen vainajan velasta. Mitä enemmän pesän varoja käytetään velan maksuun, sitä vähemmän velkavastuuta jää tällaisen osakkaan itsensä maksettavaksi.

⁵⁵ Aarnio – Kangas 2016, s. 648.

⁵⁶ Ks. Lohi 1998, s. 241; Aarnio – Kangas 2016, s. 648.

erääntynyt, ja josta ei ole riittävää vakuutta (PK 21:10.1). Jos tällaista vakuutta ei anneta kolmen kuukauden kuluessa sen vaatimisesta, katsotaan velka erääntyneeksi. Näin ollen osakkailla on perunkirjoituksen toimittamisen jälkeen yhteensä ainakin neljä kuukautta aikaa hankkia velalle tarvittava vakuus. Jos taas velkoja vaatii vakuutta jo ennen perunkirjoitusta, alkaa osakkaille varattu kolmen kuukauden aika siitä huolimatta vasta kuukauden kuluttua perunkirjoituksen toimittamisesta. Luonnollisesti osakkaat voivat hakea lisääaikaa perunkirjoituksen toimittamiselle, ja näin ollen myös vakuuden hankkimiselle.

Jos kuolinpesässä on velkaa enemmän kuin varoja, voi olla sekä osakkaiden että velkojienkin intressissä saattaa pesä virallisselvitykseen eli pesänselvittäjän hallintoon. Kuolinpesän velkojalla on PK 19:2 mukaan oikeus hakea pesän luovuttamista pesänselvittäjän hallintoon.⁵⁷ Ennen hakemuksen tekemistä velkojan tulee kuitenkin esittää kuolinpesälle maksuvaatimus ja varata kuolinpesälle kohtuullinen aika maksaa velka tai esittää selvitys kuolinpesän taloudellisesta tilanteesta, jollei tästä aiheudu huomattavaa viivästystä hakemuksen käsittelylle (PK 19:2.1).⁵⁸ Jos kyseessä on varaton kuolinpesä, voi velkojan vastuulle tulla pesänselvittäjän hyvityksen maksaminen oman luottotappionsa lisäksi, mikäli pesänselvittäjä on määrätty velkojan hakemuksesta (PK 19:20.1). Jos taas velkojalla on saatavastaan turvaava takaus tai muu *vakuus*, ei kuolinpesää voida luovuttaa pesänselvittäjän hallintoon lainkaan. Lisäksi osakkaat voivat luonnollisesti torjua velkojan pesänselvittäjähakemuksen järjestämällä velkojalle tällaisen *turvaavan vakuuden*.⁵⁹

Sellaisessa kuolinpesässä, jossa on vain vähän varoja ja vain yksi velkoja, voi velkojan kannalta olla tarkoituksenmukaisempaa periä velka erityistäytäntöönpanossa eli ulosottoteitse.⁶⁰ Velkojan saatavan täytäntöönpano voidaan siten kohdistaa kuolinpesään.⁶¹ Vastaavasti sellainen ulosottoperuste, joka on kohdistunut perittävään tämän elinaikanaan, on hänen kuolemansa jälkeen voimassa kuolinpesää vastaan. Velkojalla on yhtä lailla mahdollisuus kohdistaa kuolinpesään konkurssilain (KonkL, 120/2004) mukainen

⁵⁷ Myös kuolinpesän osakkaalla, testamentin toimeenpanijalla, legaatinsaajalla, pesäosuuden luovutuksensaajalla, avustukseen oikeutetulla henkilöllä tai henkilöllä, jonka oikeus on pesän selvityksestä riippuvainen, on oikeus hakea kuolinpesää pesänselvittäjän hallintoon (PK 19:1).

⁵⁸ Tuunainen LM 2004, s. 868. Osakkailla ei ole velvollisuutta ryhtyä perittävän velkojen maksuun edes riidattomissa tilanteissa. Jos velkojan maksuvaatimus kuolinpesälle ei tehoa, velkojalle ei jää muita keinoja maksun saamiseen kuin hakea kuolinpesä pesänselvittäjän hallintoon.

⁵⁹ Lehtimäki DL 2005, s. 902.

⁶⁰ Ks. perittävän velasta kuolinpesässä toimitettavasta ulosmittauksesta sekä varojen tilityksestä UK 4:76 § ja UK 6:16 §.

⁶¹ Linna ym. 2023, s. 412.

konkurssimenettely sekä oikeudenkäymiskaaren (OK, 4/1734) 7 luvun mukaisia turvaamistoimia⁶². Kuolinpesän luovuttaminen konkurssiin tulee lähinnä kyseeseen, mikäli pesään voidaan saada takaisinsaannin keinoin peräytetyksi omaisuutta.⁶³ Tällainen tilanne voi olla kyseessä, jos huomattavasti velkaantunut henkilö on siirtänyt kuolemansa varalta omaisuutta läheisilleen välttääkseen sen, että pesänselvityksessä omaisuus käytetään vanhojen velkojen maksuun.⁶⁴ Lisäksi jos kuolinpesässä on paljon velkoja ja pesä on muutenkin hyvin laaja, voi konkurssimenettely olla ulosottomenettelyä tarkoituksenmukaisempi menettely.⁶⁵ Kuolinpesän konkurssi koskee kaikkia perittävän velkoja, ja siinä perittävän omaisuus käytetään konkurssisaatavien maksamiseen.⁶⁶

2.2 Kuolinpesän osakkaan henkilökohtainen velkavastuu

Edellä tutkimuksessa on nyt käsitelty kuolinpesän velkavastuujärjestelmän perusteita. Kuolinpesän osakas voi velkavastuujärjestelmän mukaisesti ensinnäkin tulla velvoitetuksi korvaamaan kuolinpesän velkojille aiheuttaneensa vahingon tai palauttamaan kuolinpesästä ennenaikaisesti saamansa varat takaisin kuolinpesään. Näiden vastuuperusteiden lisäksi velkavastuujärjestelmän mukaisesti osakas voi tiettytyyppisissä tilanteissa joutua vastuuseen henkilökohtaisella omaisuudellaan perittävän veloista. Käsitellään nyt tarkemmin, mitä tällä hyvinkin ankaralla vastuulla tarkoitetaan, missä tilanteissa se voi ilmetä sekä miten osakas voi tällaisesta vastuusta vapautua.

Velkojien suojan kannalta on tärkeää, että perukirjaan on asianmukaisesti ja oikea-aikaisesti kirjattu kaikki perittävältä jääneet varat ja velat.⁶⁷ Jos perukirja ei ole luotettava tai sitä ei ole, ei perittävän velkojen kokonaismäärää voida mitenkään arvioida. Velkojien suojana perunkirjoituksen laiminlyöntiin onkin liitetty varsin ankara seuraamus, vastuu kaikista perittävän veloista laiminlyöjän koko henkilökohtaisella omaisuudella. Vastuu koskee perukirjan lisäksi PK 21:3 mukaan myös täydennys- sekä oikaisuperukirjaa. Nämä voivat

⁶² Ks. lisää turvaamistoimista *Linna* 2018, s. 103-151.

⁶³ Takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain (TakSL, 758/1991) mukainen takaisinsaanti tulee kyseeseen ainoastaan konkurssissa tai ulosotossa. Se ei siten ole käytettävissä normaalissa pesänselvityksessä.

⁶⁴ *LaVM* 6/2004 vp, Yleisperustelut.

⁶⁵ *Välimäki* 2007, s. 244; *Kangas* 2020, s. 146–147. Konkurssimenettely voi myös olla tarkoituksenmukaista esimerkiksi, jos perittävä on harjoittanut liiketoimintaa.

⁶⁶ *Kangas* 2023, s. 146; Ks. *Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä* 2002:17, s. 10.

⁶⁷ *Aarnio – Kangas* 2016, s. 636.

tulla kyseeseen PK 20:10 mukaisissa tilanteissa, joissa perunkirjoituksen jälkeen ilmaantuu uusia varoja tai velkoja. Kuukauden kuluessa näiden varojen tai velkojen ilmaantumisesta on laadittava täydennys- tai oikaisuperukirja, jossa luetteloidaan nämä perunkirjoituksen jälkeen ilmaantuneet varat ja velat. On siten johdonmukaista, että henkilökohtainen vastuu perittävän veloista ulottuu koskemaan myös täydennys- sekä oikaisuperukirjaa.

Osakkaan henkilökohtainen velkavastuu on usein luonteeltaan rajoittamatonta velkavastuuta. Oikeuskirjallisuudessa on perinteisesti velkavastuujärjestelmän sisällä erotettu toisistaan jäämistöomaisuuden arvoon rajoittuva vastuu sekä rajoittamaton henkilökohtainen velkavastuu.⁶⁸ Rajoittamaton vastuu viittaa siihen, että velkavastuu ei rajoitu jäämistöomaisuuden arvoon vaan voi myös ylittää sen. Merkitystä ei siis ole sillä, kuinka paljon varoja kuolinpesässä on, sillä velka tulee maksettavaksi kokonaisuudessaan osakkaan henkilökohtaisesta omaisuudesta.⁶⁹ Vastuun ankaruuden vuoksi laissa on tyhjentävästi lueteltu ne edellytykset, joiden johdosta tällainen vastuu voi syntyä. Vaikka vastuu onkin niin sanotusti rajoittamatonta, rajoittuu se lopulta kuitenkin velkojille aiheutuneen vahingon määrään.

2.2.1 Rajoittamattoman henkilökohtaisen velkavastuun syntyminen

Perintökaaren nykyisen velkavastuujärjestelmän lähtökohtana on, ettei osakas vastaa henkilökohtaisesti perittävän veloista (PK 21:2.1). Tätä on lain esitöissä perusteltu sillä, että vahingonkorvaus- ja palautusvastuuta koskevien säännösten on katsottu antavan perittävän velkojille tarpeeksi riittävän suojan osakkaiden mahdollisia velkojien etua loukkaavia toimia vastaan.⁷⁰

Lainkohdassa on kuitenkin tämän lähtökohdan jälkeen lueteltu tyhjentävästi ne poikkeustilanteet, joissa velkavastuu voi kuitenkin osakkaalle syntyä. Näitä poikkeuksia ovat perunkirjoitusvelvollisuuden laiminlyöminen, tahallinen väärän tiedon antaminen tai jonkin tiedon salaaminen perunkirjoituksessa tai vahvistaessa valalla perukirjan (PK 21:2.2).

⁶⁸ Ks. esim. *Lohi* 2005

⁶⁹ Ks. *HE 14/2004* vp, s. 29. Vastuu kattaa sekä perunkirjoitusvelvollisen osakkaan tiedossa olevat velat sekä sellaiset perittävän velat, joista hän ei ole ollut tietoinen.

⁷⁰ *HE 14/2004* vp, s. 28.

PK 21:2.2 mukaan poiketen siitä, mitä lainkohdan 1 momentissa säädetään, perunkirjoitusvelvollinen osakas vastaa henkilökohtaisesti perittävän velasta, mikäli hän laiminlyö perunkirjoituksen toimituttamisen määräajassa.⁷¹ Perunkirjoitusvelvollisuuteen ja sen laiminlyöntiin liittyy siten tietynlainen henkilöllinen sekä ajallinen ulottuvuus, joita käsitellään seuraavaksi.

Perunkirjoitusvelvollisuus kohdistuu PK 20:2 mukaan osakkaaseen, jonka hoidettavana pesän omaisuus on, pesänselvittäjään tai testamentin toimeenpanijaan.⁷² Lisäksi lainkohdassa säädetään, että mikäli osakas, pesänselvittäjä tai testamentin toimeenpanija ei ole ottanut omaisuutta haltuunsa, tulee sen henkilön, jolla on omaisuus hoidettavanaan, toimituttaa perunkirjoitus.⁷³ Tässä tutkimuksessa relevantteja ovat erityisesti ne tilanteet, joissa perunkirjoitusvelvollisuus kohdistuu kuolinpesän osakkaaseen, jonka hoidettavana pesän omaisuus on, sillä henkilökohtainen velkavastuu voi kohdistua ainoastaan kuolinpesän osakkaaseen (PK 21:2.2). Edellytyksenä perunkirjoitusvelvollisuudelle ovat siten *kuolinpesän osakkuus* ja se, että perittävän *jäämistö on tosiasiallisesti osakkaan hoidossa*.

Perunkirjoitusvelvollisuus edellyttää henkilön oikeudellista toimintakykyä eli oikeustoimikelpoisuutta. Perintökaareissa ei ole nimenomaista mainintaa tästä, mutta oikeusjärjestyksen yleiset periaatteet kuitenkin edellyttävät perunkirjoitusvelvolliselta osakkaalta *sopivuutta* lain velvoittamaan tehtävään.⁷⁴ Velvollisuuden syntyminen edellyttää lisäksi, että perittävän jäämistö on osakkaan hoidossa, eli tosiasiallisesti osakkaan hallussa.⁷⁵ Tämä edellytys täyttyy kuitenkin varsin helposti. Esimerkiksi perittävän kanssa yhteisessä kodissa asuva leski tai perittävän taloudellisia asioita hoitanut henkilö pitää usein tosiasiallisesti hallussaan perittävän omaisuutta. Jos taas perittävä kuolee täysin odottamatta, voi olla mahdollista, että hän on eläessään huolehtinut kaikista asioistaan itse, eikä kenelläkään muulla ole tarkkaa tietoa perittävän omaisuudesta. Tällöin kuolinpesän

⁷¹ Aarnio – Kangas 2016, s. 636–637. Osakkaan vastuu perunkirjoitusvelvollisuuden täyttämiseksi rajoittuu kuitenkin uskottujen miesten valitsemiseen ja perunkirjoituksen ajan ja paikan määrittämiseen.

⁷² Ks. Lisää testamentin toimeenpanijan perunkirjoitusvelvollisuudesta Aarnio – Kangas – Puronen 1998, s. 76–77. Testamentin toimeenpanijaa koskevat säännökset ovat pitkälti pysyneet samoina perintökaaren velkavastuujärjestelmän uudistuksen jälkeenkin.

⁷³ PK 18:4 mukaan tällainen henkilö voi olla se, jolle velvollisuus olosuhteisiin nähden lähinnä kuuluu. Kyseeseen voi tulla esimerkiksi avoieski, joka ei muuten olisi osakkaan asemassa. Ks. Aarnio – Kangas 1998, s. 78. Velkavastuujärjestelmämme ei kuitenkaan tunne mahdollisuutta velvoittaa perunkirjoituksen laiminlyöjää velkavastuuseen, jos perunkirjoitusvelvollisuus perustuu vain ”olosuhteisiin”.

⁷⁴ Aarnio – Kangas – Rabinä 2020 s. 109.

⁷⁵ Aarnio – Kangas – Rabinä 2020 s. 109. Ks. Aarnio – Kangas 1998, s. 70–72.

väliaikaista hallintoa koskevat säännökset (PK 18:3 ja 18:4) asettavat perunkirjoitusvelvollisuuden sille henkilölle, joka vastaa pesän väliaikaisesta hoidosta. Sellaiselle osakkaalle, joka ei millään tavoin osallistu jäämistön hoitoon, ei voi syntyä velvollisuutta toimituttaa perunkirjoitusta. Tällöin hänelle ei myöskään voi seurata henkilökohtaista velkavastuuta perittävän veloista perunkirjoitusvelvollisuuden rikkomisen johdosta. Esimerkiksi ulkomailla asuvalle osakkaalle ei siten synny perunkirjoitusvelvollisuutta, vaikka hänellä olisi tieto perittävän kuolemasta.⁷⁶

PK 20:1 mukaan perunkirjoitus on toimitettava kolmen kuukauden kuluessa kuolemantapauksesta. Perunkirjoituksen toimittamiselle voi kuitenkin hakea lisääikaa Verohallinnolta saman ajan kuluessa. Verohallinto myöntää lisääikaa perunkirjoitukselle perustellusta syystä. Tämä vaatii kuitenkin perunkirjoitusvelvolliselta osakkaalta aktiivisia toimia ja perustellun syyn sille, miksi perunkirjoitusta ei voida toimituttaa kolmen kuukauden kuluessa. Usein tämän määräajan laiminlyönnistä ei kuitenkaan aiheudu velkojille yhtä suurta vaaraa, mitä koko perunkirjoituksen toimituttamisen laiminlyönnistä.

Perunkirjoitusvelvollisuuden laiminlyönnillä tarkoitetaan sitä, että perittävän omaisuutta ei ole asianmukaisella tavalla luetteloitu ja arvostettu kuolinhetken mukaiseen arvoonsa.⁷⁷ Tämän vuoksi kuolinpesän ulkopuolinen velkoja ei saa tietoonsa, mitä varoja perittävältä on jäänyt.⁷⁸ Edellä käsiteltiin, että perunkirjoitusvelvollisuus voi syntyä sellaiselle osakkaalle, jonka hallussa perittävän jäämistö tosiasiallisesti on. Näin ollen passiivisena pysynyt osakas ei voi pelkän osakasasemansa johdosta joutua henkilökohtaisesti vastuuseen perittävän veloista.⁷⁹ Jos taas perittävän jäämistö on ollut usean osakkaan hallussa samanaikaisesti, vastaavat he yhdessä perunkirjoitusvelvollisuuden laiminlyönnistä aiheutuneista seurauksista.⁸⁰ Henkilökohtainen velkavastuu täydennys- tai oikaisuperukirjan laatimatta jättämisestä syntyy edellä mainitusta poiketen ainoastaan, jos laiminlyöntiä voidaan pitää

⁷⁶ Aarnio – Kangas – Råbinä 2020 s. 110.

⁷⁷ Aarnio – Kangas – Råbinä 2020 s. 110.

⁷⁸ HE 14/2004 vp, s. 29. Kun perittävän omaisuutta ei ole asianmukaisesti luetteloitu ja arvostettu, velkojien oikeus velvoittaa osakas myöskään korvaus- tai palautusvastuuseen ei toteudu.

⁷⁹ Ks. Lohi LM 1997, s. 1288–1289. Osakkaan passiivisuuden vaatimus on tulkinnanvarainen, eikä siitä suoraan selviä, kuinka totaalisesti osakkaan on pysyttävä erossa pesän asioista, jotta hän säilyttäisi mahdollisuutensa passiivisuuteen perustuvaan vastuuvapauteen. Vaatimuksen tulkinnanvaraisuus voi joissakin tapauksissa aiheuttaa käytännön ongelmia.

⁸⁰ Aarnio – Kangas – Råbinä 2020 s. 110.

erittäin moitittavana ottaen huomioon ilmenneiden varojen ja velkojen määrä sekä muut olosuhteet (PK 21:3).⁸¹

PK 21:2.2 mukaan sama vastuu on myös osakkaalla, joka perunkirjoituksessa tai vahvistaessaan valalla perukirjan vaarantaa velkojan oikeutta antamalla vääräksi tietämänsä ilmoituksen tai jättämällä tahallaan ilmoittamatta jonkin tietämänsä seikan. Väärän tiedon antamisen tai jonkin tietämänsä seikan ilmoittamatta jättämisen synnyttämä velkavastuu edellyttää *tahallisuutta* jo lainkohdan sanamuodon mukaisesti. Kyse on siten aina vilpillisestä toiminnasta. Tahallisuus edellyttää tarkkaa tietoa asioiden oikeasta tilasta ja tämän tiedon vastaista käyttäytymistä, eikä pelkkä osakkaan huolimattomuus voi synnyttää velkavastuuta tällä perusteella.⁸² Usein tahallisuudessa on kyse joko omaisuutta koskevan tiedon salaamisesta tai velan salaamisesta. Tämän seurauksena velkojille syntyy väärä käsitys kuolinpesän nettovarallisuudesta. Myös täydennys- tai oikaisuperukirjan laiminlyönti saattaa merkitä omaisuuden salaamista. Esimerkiksi perittävän tekemän testamentin ilmoittamatta jättäminen ei kuitenkaan synnytä osakkaalle velkavastuuta, koska sillä ei ole velkojien kannalta merkitystä.⁸³ Myöskään virheellinen tieto siitä, kuka on kuolinpesän osakas ei vielä aiheuta osakkaalle velkavastuuta.⁸⁴ Olennaista on, että velkavastuu syntyy ainoastaan silloin, kun velkojan oikeus vaarantuu.

Väärän tiedon antamisella tai jonkin tietämänsä seikan ilmoittamatta jättämisellä voi olla velkavastuun lisäksi myös rikosoikeudellisia seuraamuksia. Kyseeseen voi tulla RL 29:1 mukainen veropetos. Lainkohdan mukaan veropetoksesta on tuomittava sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi se, joka antamalla viranomaiselle verotusta varten väärän tiedon veron määräämiseen vaikuttavasta seikasta, 2) salaamalla verotusta varten annetussa ilmoituksessa veron määräämiseen vaikuttavan seikan; 3) veron välttämistarkoituksessa laiminlyömällä verotusta varten säädetyn velvollisuuden, jolla on merkitystä veron määräämiselle, tai 4) muuten petollisesti aiheuttaa tai yrittää aiheuttaa veron määräämättä jättämisen tai sen määräämisen liian alhaiseksi taikka veron aiheettoman palauttamisen. Rikosoikeudellinen vastuu tiedon salaamisesta tai sen vilpillisestä ilmoittamisesta syntyy kuitenkin jo perintökaaren säännösten mukaisesti (PK 20:11).

⁸¹ Ks. Lohi 2005, s. 252.

⁸² Aarnio – Kangas 2016 s. 638.

⁸³ Aarnio – Kangas 2016, s. 638. Ks. lisää testamentin ilmoittamatta jättämisestä ja hävittämisestä Aarnio – Kangas 2015 s. 472-475.

⁸⁴ HE 14/2004 vp, s. 29.

Seurauksena vilpillisestä toiminnasta on lainkohdan mukaan sakko tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Osakkaan vilpillisellä toiminnalla on siten hyvin ankarat kokonaisseuraamukset yhdistäen sekä mahdollisen velkavastuun että rikosoikeudellisen vastuun syntymisen.⁸⁵

Osakas voidaan myös velvoittaa valalla vahvistamaan, että hänen antamansa tiedot ovat oikeat, ja ettei hän ole tahallisesti jättänyt mitään ilmoittamatta (PK 20:6.2). PK 20:6.1 mukaisen pesänilmoittajan on ensinnäkin merkittävä perukirjaan vakuutuksensa siitä, että hänen perunkirjoitusta varten ilmoittamansa tiedot pitävät paikkansa, eikä hän ole tahallansa jättänyt mitään ilmoittamatta. Tällainen pesänilmoittajan vakuutus on lisäksi vahvistettava valalla, mikäli joku, jonka oikeus saattaa olla tällaisesta valanteosta riippuvainen, tai pesänselvittäjä tai testamentin toimeenpanija sitä vaatii (PK 20:6.2). Kuolinpesän velkoja, jonka oikeus periä saatavansa kuolinpesästä voi olla vaarassa, voi siten esittää tällaisen vaatimuksen. Valantekovelvollisuus koskee vaatimuksesta myös osakasta tai leskeä, joka ei toimi pesän ilmoittajana. Tällaisen valan rikkominen on rangaistavaa.

Osakkaan vilpillisestä toiminnasta voi seurauksena olla myös perintö- ja lahjaverolain (PerVL, 378/1940) 36 §:n 1 momentin mukainen perintöveron korotus. Tällainen veronkorotus voi tulla kyseeseen, jos perukirja, veroilmoitus tai muu ilmoitus taikka muu säädetty tieto, asiakirja tai selvitys on annettu puutteellisenä tai virheellisenä taikka on jätetty kokonaan antamatta Verohallinnolle. Osakkaalle voi siten vilpillisestä toiminnasta seurata pahimmillaan perintöveron korotus, rikosoikeudellinen seuraamus sekä henkilökohtainen velkavastuu perittävän veloista. Henkilökohtaisen velkavastuun syntyminen edellyttää kuitenkin näistä muista seuraamuksista poiketen sitä, että velkojan oikeus tosiasiallisesti vaarantuu, eli vastuu on kytketty muita seuraamuksia tiukemmin edellä tutkimuksessa edellä käsiteltyyn velkojan suojaan periaatteeseen.

2.2.2 Henkilökohtaisesta velkavastuusta vapautuminen

Se, mikä erityisesti erottaa nykyisen velkavastuujärjestelmän aikaisemmasta, ennen vuoden 2004 tehtyä uudistusta voimassa olevasta järjestelmästä, on osakkaan mahdollisuus vapautua

⁸⁵ KKO 2005:144. Korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenee hyvin, että osakkaan velkavastuuseuraamus ei vapauta häntä vilpillisestä toiminnasta aiheutuneesta rikosoikeudellisesta vastuusta.

velkavastuusta kokonaan. Tällä viitataan siihen, että rikkomuksistaan huolimatta osakkaalla säilyy hyvät mahdollisuudet välttää täyden velkavastuun määräytyminen. Riittävä preventiovaikutus perunkirjoitusrikkomuksiin liittyen onkin uskottu saavutettavan sääntelyllä, jossa perunkirjoitusta koskevista rikkomuksista seuraa velkavastuun uhka. Jo tällaisen sanktion on arvioitu pitävän yllä perunkirjoituskuria.⁸⁶ Myös tästä syystä lakiin on säädetty osakkaalle hyvät mahdollisuudet edelleen vapautua vastuusta osittain tai kokonaan.

Velkavastuu on osakkaan *tuottamukseen perustuvaa korvausvastuuta*.⁸⁷ PK 21:2.3 mukaan osakas voi velkojan vaatiessa suoritusta saatavalleen vapautua velkavastuusta, mikäli hän osoittaa, ettei hän ole 2 momentissa tarkoitetulla menettelyllä tai toimenpiteellä taikka laiminlyönnillä pesän hallinnossa aiheuttanut PK 18:7 nojalla korvattavaa vahinkoa⁸⁸. Jos taas osakas osoittaa, että hänen velkojille aiheuttamansa vahinko on rahamäärältään pienempi kuin perittävän velka, vastaa osakas syntyneen vahingon määrästä. Tällaista näyttöä antamalla osakas voi vapautua osittain tai jopa kokonaan häntä uhkaavasta maksuvelvollisuudesta.

Osakkaalle syntynyttä tuottamukseen perustuvaa korvausvastuuta koskee *velallispuolelle käännetty todistustaakka*. Kyse on *ekskulpaativastuusta* eli käännetyn todistustaakan pohjalle rakentuvasta tuottamusvastuusta.⁸⁹ Osakkaan meneteltyä PK 21:2.2:ssa sanktoidulla tavalla syntyy kuolinpesän velkojalle välitön oikeus vaatia koko velan suoritusta suoraan osakkaalta. Velkojan ei tarvitse esittää vaatimuksensa tueksi mitään muuta perustelua. Vapautuakseen velkojan esittämästä maksuvaatimuksesta osakkaan on todistettava, ettei hän ole toiminnallaan aiheuttanut velkojalle vahinkoa. Näin ollen velkoja pääsee ikään kuin tavallista vahingonkorvausvelkojaa parempaan asemaan, sillä normaalisti todistustaakka on vahingonkorvausta vaativalla taholla.⁹⁰ Lohi on hahmottanut oikeustilan siten, että velkojan maksuvaateen *aineellisoikeudellisena* perusteena on osakkaan tuottamuksesta velkojalle aiheutunut vahinko, ja osakkaan vastuulle on jätetty sen osoittaminen, ettei asia ole näin.⁹¹ Lain esitöissä ekskulpaativastuuta on perusteltu sillä, että

⁸⁶ Lohi 2005, s. 256–257.

⁸⁷ Lohi 2005, s. 255.

⁸⁸ PK 18:7 mukaan osakkaan on korvattava vahinko, jonka hän on pesää hoitaessaan tai hallitessaan tahallansa tai huolimattomuudesta aiheuttanut jollekin, jonka oikeus on pesänselvityksestä riippuvainen.

⁸⁹ Aarnio – Kangas 2016, s. 639–640.

⁹⁰ Lohi 2005, s. 256; Ks. lisää vahingonkorvausoikeudellisista vastuuperusteista ja todistustaakasta *Saarnilehto ym.* 2012 luvussa IV Vahinkojen korvaaminen 13. Sopimusperusteinen korvausvastuu.

⁹¹ Lohi 2005, s. 256.

muussa tapauksessa velkojan on vaikeaa tai jopa mahdotonta osoittaa hänelle aiheutunutta vahinkoa.⁹² Normaali velkojapuolelle asetettu todistustaakka voisi johtaa helpommin oikeudenmenetyksiin. Sääntelyllä pyritään siis ensisijaisesti suojaamaan velkojia.

Osakas voi vapautua velkavastuusta antamalla velkojalle luotettavan selvityksen siitä, ettei hän ole perunkirjoitukseen liittyvällä rikkomuksellaan, toimenpiteellään tai laiminlyönnillään kuolinpesän hallinnossa aiheuttanut velkojalle vahinkoa. Osakas voi siten todentaa jollakin luotettavalla tavalla, kuinka paljon varoja ja velkoja kuolinpesässä on, mihin tarkoituksiin kuolinpesän varoja on käytetty tai mitä oikeustoimia kuolinpesän puolesta on solmittu.⁹³ Jos osakas antaa sellaisen selvityksen, mistä ilmenee, että pesänselvitys on hoidettu joka suhteessa asianmukaisesti sekä myös velkojien kannalta parhaalla mahdollisella tavalla, ei osakkaalle synny minkäänlaista vastuuta velkojaa kohtaan.⁹⁴ Jos taas vastuuseen joutuneita osakkaita on useampia, kukin heistä vastaa velasta vain omasta puolestaan ja ainoastaan siltä osin kuin velkoja on hänen käyttäytymisensä johdosta kärsinyt vahinkoa.⁹⁵ Osakas voi tällöin osoittaa velkojalle, että *hänen omasta toiminnastaan* aiheutunut vahinko on jäänyt velan määrää pienemmäksi, jolloin osakas on vastuussa ainoastaan hänen syykseen luettavasta osuudesta. Asia on ymmärrettävissä vielä selkeämmin siten, että huomattavatkaan kuolinpesän omaisuuteen kohdistuvat hävikit eivät anna velkojalle oikeutta vaatia suoritusta osakkaalta, mikäli velkoja ei tosiasiallisesti ole kärsinyt vahinkoa osakkaan menettelyn johdosta.

Aloitevalta velkavastuun toteen näyttämisessä on aina velkojalla. Velkoja voi halutessaan panna asian vireille nostamalla kanteen tuomioistuimessa ja vaatia näin suoritusta perittävän velasta vastaajaksi haastamaltaan osakkaalta. Velkoja voi toisaalta myös oikeudenkäynnin ulkopuolella esittää osakkaalle saman vaatimuksen, jolloin osakas voi osoittaa hänen ja velkojan keskinäisissä neuvotteluissa, ettei hän ole aiheuttanut korvattavaa vahinkoa velkojalle. Velkojan ja osakkaan tekemä sovinto asiassa on tällöin asetettava myös oikeudenkäynnin lopputuloksen perustaksi, ellei asian olosuhteista muuta johdu.⁹⁶ Velkojan

⁹² HE 14/2004 vp, s. 15-16.

⁹³ HE 14/2004 vp, s. 29. Lain esitöissä on arvioitu, että tällaisen selvityksen antamisen pitäisi olla melko yksinkertaista, ja näin ollen mikäli osakas on toiminut moitteettomasti, ei velkavastuun uhka kovin helposti realisoituisi.

⁹⁴ Lohi 2005, s. 258.

⁹⁵ Lohi 2005, s. 258.

⁹⁶ Aarnio – Kangas 2016, s. 640.

oikeus ei kuitenkaan rajoitu koskemaan pelkästään PK 21:2:n nojalla määrättäviä suorituksia. Velkoja, joka on kärsinyt vahinkoa kuolinpesän hallinnossa tapahtuneiden rikkomusten tai laiminlyöntien takia, voi lisäksi vaatia normaaliin tapaan vahingonkorvausta muilta *tuottamukselliseen* toimintaan osallistuneilta osakkailta (PK 18:7). Riippuen siitä, millainen kuolinpesä on kyseessä, voi velkoja lisäksi hakea vahingonkorvausta suoraan pesänselvittäjältä tai testamentintoimeenpanijalta (PK 19:19). Tällöin korvausvastuuta koskee kuitenkin normaali todistustaakan jakosääntö, jonka mukaan velkojan on näytettävä toteen hänelle aiheutunut vahinko sekä syy-yhteys vahingonaiheuttajan tuottamuksellisuuden ja vahingon välillä.⁹⁷

Velkojan oikeus vaatia suoritusta saatavalleen osakkaalta voi raueta myös muusta syystä. Perintökaaren velkavastuuta koskevat säännökset eivät syrjäydy velan vanhentumista koskevia määräyksiä.⁹⁸ Velan vanheneminen ei siten katkea, vaikka osakas joutuisi henkilökohtaiseen velkavastuuseen perittävän ja pesän veloista. Velka vanhenee velan vanhentumisesta annetun lain (VanhL, 728/2003) 4 §:n mukaisen yleisen vanhentumisajan mukaan kolmen vuoden kuluessa, ja velkojan tulee edelleen itse huolehtia saatavansa vanhenemisen katkaisemisesta. Mikäli velkoja ei näin toimi, ei hän velan vanhennuttua voi enää vaatia suoritusta lainkaan, ei kuolinpesältä eikä yksittäiseltä osakkaalta.

Edellä mainittujen lisäksi on selvää, että mikäli osakkaat luovuttavat kuolinpesän joko pesänselvittäjän hallintoon tai konkurssiin, ei heille itselleen voi henkilökohtaista velkavastuuta enää syntyä, sillä vastuu perunkirjoituksen toimittamisesta on siirtynyt joko konkurssipesän pesänhoitajalle tai pesänselvittäjälle.⁹⁹ Tällöin osakkaiden vastuu perittävän veloista rajoittuu ainoastaan pesän omaisuuden arvoon.¹⁰⁰ Osakkaat eivät kuitenkaan siinä tapauksessa, että perittävä on testamentissaan määrännyt PK 19 luvun mukaisen testamentin toimeenpanijan, vapaudu suoraan velkavastuusta. Koska testamentin toimeenpanijalla ei ole velvollisuutta noudattaa testamentin toimeenpanijamääräystä, ei hän voi joutua pelkän määräyksen nojalla perunkirjoitusvelvolliseksi ja näin ollen mahdollisesti velkavastuuseen

⁹⁷ Ks. lisää tuottamuksellisuuden arvioinnista *Saarnilehto ym.* 2012, luku IV Vahinkojen korvaaminen 3. Tuottamus.

⁹⁸ *Linna – Saarnilehto* 2016, s. 75. Tehokas velan vanhentumisen katkaiseminen edellyttää velkojan aktiivista toimintaa.

⁹⁹ *Aarnio – Kangas – Rabinä* 2020, s. 118-120.

¹⁰⁰ Ks. *Lohi LM* 1997, s. 1288. Ennen velkavastuujärjestelmän uudistusta osakkaiden tuli lain mukaan luovuttaa jäämistöomaisuus määräajassa viralliselvitykseen, mikäli halusivat välttää henkilökohtaisen velkavastuun syntymisen.; Ks. myös *KKO:1997:123*.

perittävän veloista. Jos toimeenpanija kuitenkin asiallisesti ottaa jäämistön haltuunsa ja muutoin toimii kuten toimeenpanijan edellytetään toimivan, rinnastuu tässä tapauksessa toimeenpanijan perunkirjoitusvelvollisuus pesänselvittäjän velvollisuuteen.¹⁰¹

¹⁰¹ Aarnio – Kangas – Räbinä 2020, s 120.

3 EDUNVALVONTAVALTUUTUS

3.1 Lähtökohdat

3.1.1 Taustaa

Vuonna 2007 Suomessa astui voimaan laki edunvalvontavaltuutuksesta, jossa säädetään edunvalvontavaltuutuksen voimaantulosta sekä sen soveltamisesta erilaisissa elämäntilanteissa. Edunvalvontavaltuutusta voidaan siten pitää oikeusjärjestelmässämme melko tuoreena ilmiönä. Lain voimaantulosta lähtien sen suosio on kuitenkin kasvanut hurjasti, ja tällä hetkellä onkin tiedossa, että kansallisella tasolla yli puolet uusista alkavista holhoustoimen asiakkuuksista on nimenomaan edunvalvontavaltuutuksia.¹⁰² Käsitellään seuraavaksi, mitä tällä ilmiöllä tarkoitetaan, mikä lain säätämiseen on johtanut sekä millaisen aseman ilmiö omaa nykypäivän yhteiskunnassamme.

Edunvalvontavaltuutus lukeutuu asiallisesti holhousoikeuden alaan, joka puolestaan sääntelee henkilöiden oikeustoimikelpoisuutta sekä oikeustoimikelpoisuutta vailla olevien tai muutoin asioidensa hoitamiseen jostakin syystä kykenemättömien henkilöiden edustamista.¹⁰³ Ennen edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain voimaantuloa käytännössä edunvalvontaa lievempiä keinoja järjestää henkilön asioiden hoito olivat kauppakaaren (KK, 3/1734) 18 luvun sekä varallisuusosoikeudellisista oikeustoimista annetun lain (oikeustoimilaki, OikTL, 228/1929) mukaiset valtuutukset. Käytännössä tällaiset valtuutukset ovat kuitenkin olleet hyvin harvinaisia nimenomaan niissä tilanteissa, joissa henkilö ei kykene itse hoitamaan asioitaan.¹⁰⁴ Muiden kuin taloudellisten asioiden hoitamista varten vaihtoehtona edunvalvonnalle puolestaan on ollut hoitotahdon tekeminen.¹⁰⁵

¹⁰² *Digi- ja väestötietovirasto, Holhoustoimi*. Haastattelututkimus 11.1.2024. Tieto on Digi- ja väestötietoviraston tilastoista vuoden 2023 lopusta.

¹⁰³ *Helin EIF III* 1996 s. 139. Ks. *Rautiala* 1986.

¹⁰⁴ *HE 52/2006 vp*, s. 5. Ks. *Saarnilehto ym.* 2012. Teoksessa käsitellään valtuutusta yleisellä tasolla (luku III kohta 2). Valtuutetun asema eroaa henkilön laillisen edustajan asemasta selvästi, sillä laillinen edustaja voi tehdä oikeustoimia, joihin henkilö ei itse voi ryhtyä. OikTL 2 luvun mukaisen valtuutuksen mukaan valtuutettu voi kuitenkin tehdä henkilön puolesta vain sellaisia oikeustoimia, joihin henkilö itsekin voisi ryhtyä. Tällainen valtuutus ei siten laajenna henkilön oikeustoimikelpoisuutta.

¹⁰⁵ *HE 52/2006 vp*, s. 5. Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (PotL, 785/1992) 6 §:n 3 momentin mukaan hoidettaessa sellaista täysi-ikäistä potilasta, joka ei mielenterveydenhäiriön, kehitysvammaisuuden tai muun syyn vuoksi pysty päättämään hoidostaan, tulee potilaan laillisen edustajan tai lähiomaisen tai muun läheisen antaessaan suostumusta potilaan hoitoon ottaa huomioon potilaan aiemmin ilmaisema tahto.

Tarve tällaiselle uudelle instituutiolle on alun perin lähtöisin valtion rajat ylittävästä sääntelystä sekä yleiseurooppalaisesta kehityksestä. Lain esitöissä on viitattu Euroopan neuvoston suositukseen No R (99) 4, joka koskee toimintarajoitteisten aikuisten oikeudellista suojelua koskevia periaatteita.¹⁰⁶ Suosituksen 2. periaatteen 7. kohdan mukaan jäsenvaltioiden hallitusten on harkittava tarvetta mahdollistaa ja säännellä sellaisia oikeudellisia järjestelyitä, joiden avulla toimintakykyinen henkilö voisi varautua tulevaan toimintakyvyttömyyteensä. Suomi on säätämällä edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain toteuttanut kyseisen suosituksen. Lain voimaantulon jälkeen Euroopan neuvosto on antanut suosituksen edunvalvontavaltuutusta sekä hoitotahtoa koskevista periaatteista (Recommendation CM/Rec (2009) 11), jossa Suomi mainitaan yhtenä niistä maista, joissa edunvalvontavaltuutus on toteutettu oikeudellisena instituutiona ja saatettu voimaan lain tasoisesti.

Edunvalvontavaltuutuksesta annettua lakia säädettäessä tavoitteena oli kehittää holhoustoimilain mukaiselle edunvalvonnalle kevyempi ja joustavampi vaihtoehto, joka parhaimmassa tapauksessa hillitsisi holhoustoimilain mukaisen edunvalvonnan ja sen järjestämiseen tarvittavien julkisten varojen kasvua.¹⁰⁷ Väestön vanhetessa yhä useampi vanhempi henkilö tarvitsee ulkopuolista apua asioidensa hoitamiseen.¹⁰⁸ Toisena merkittävänä tekijänä edunvalvonnan tarpeen kasvussa on ihmisten varallisuuden lisääntyminen, ja siitä huolehtiminen edellyttää erilaisia toimenpiteitä.¹⁰⁹ Kun yhä useampi ihminen voi jo etukäteen varautua tilanteeseen, jossa tarvitsee toisen henkilön edustamaan itseään suhteessa kolmansiin, pystytään vähentämään niitä tilanteita, joissa holhoustoimilain mukaisen edunvalvojan määrääminen käy välttämättömäksi.¹¹⁰

Toisena tavoitteena lain säätämiselle oli henkilön itsemääräämisoikeuden vahvistaminen. Itsemääräämisoikeudessa on kyse toimintakykyisen henkilön oikeudesta päättää itseään koskevista asioista, kuten olinpaikastaan, henkilökohtaisesta koskemattomuudestaan,

¹⁰⁶ HE 52/2006 vp, s. 5.

¹⁰⁷ Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2004:13 s. 20; Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2005:8 s. 3-4.

¹⁰⁸ Edunvalvonnan tarpeen kasvua kuvaavia tilastolukuja esim. HE 52/2006 vp, s. 4 ja LaVM 29/2006 vp, s.3.

¹⁰⁹ Antila 2007, s. 9.

¹¹⁰ Ks. Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2004:13, s. 9–10.

omaisuudestaan sekä perhesuhteistaan.¹¹¹ Itsemääräämisoikeus on turvattu perustuslain (PL, 731/1999) tasolla erityisesti lain 7 §:n säännöksessä koskien yksilön oikeutta elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen sekä lain 14.4 §:n säännöksessä koskien julkisen vallan velvollisuutta edistää yksilön mahdollisuuksia vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Edelleen itsemääräämisoikeus ilmenee myös useasta perustuslakia alemman tasoisesta säännöksestä.¹¹² *Saarenpään* mukaan vapaan ihmisen persoonallisuuden toteuttaminen edellyttää kehittyntä ja voimakasta itsemääräämisoikeutta. Itsemääräämisoikeus on siis oikeus, joka rajaa ihmisen suhdetta yhteiskuntaan sekä sen muihin yksilöihin. Mitä suppeampi ihmisen itsemääräämisoikeus on, sitä alistetumpi ja valvotumpi hän on.¹¹³ *Saarenpää* on tuonut itsemääräämisoikeuden eri ulottuvuudet esille seuraavasti: 1) oikeus sisäiseen vapauteen, 2) oikeus ulkoiseen vapauteen, 3) oikeus kompetenssiin, 4) oikeus valtaan sekä 5) oikeus tietoon. Itsemääräämisoikeus konkretisoituu nimenomaan henkilöä ja omaisuutta koskevissa päätöksissä. Käsitellään itsemääräämisoikeutta ja edunvalvontavaltuutusta lisää jäljempänä tutkimuksen luvussa 3.5 koskien edunvalvontavaltuutuksen ja edunvalvonnan keskinäistä suhdetta.

Itsemääräämisoikeuden vastinpariksi tarvitaan kuitenkin toimintakyvyttömän henkilön suojaamista, jotta voidaan estää väärinkäytösten riskin kasvaminen.¹¹⁴ Pelkästään itsemääräämisoikeuden maksimoinnilla saataisiin aikaiseksi ainoastaan asianomaisten henkilöiden turvattomuutta. Jos henkilö ei kykene päättämään asioistaan pätevästi, on häntä suojeltava toisten taholta tulevia oikeudenloukkauksia vastaan ja äärimmillään jopa hänen omalta omien etujensa vastaiselta toiminnalta.¹¹⁵ Toimintakyvyttömän henkilön suojaamisen periaate onkin ollut vahvasti taustalla siihen, miksi edellä käsitellyn oikeustoimilain mukaisen valtuutuksen rinnalle tarvittiin erityinen edunvalvontavaltuutuksen muoto.¹¹⁶ Tästä syystä edunvalvontavaltuutetun toimintaan kohdistuu holhousviranomaisen valvontaa valtuutuksen eri vaiheissa, kuten valtakirjan muotovaatimuksia, viranomaiskontrollia sekä muuta valvontaa. Käsitellään näitä holhousviranomaisen valvontakeinoja tarkemmin

¹¹¹ Ks. esim. *Mäki-Petäjä-Leinonen – Karvonen-Kälkjä* 2017, s. 22–24.

¹¹² Esim. PotL 6 § koskee potilaan itsemääräämisoikeutta hänen hoitoaan koskevien asioiden yhteydessä.

¹¹³ *Saarenpää* 1997, s. 256–278.

¹¹⁴ *Antila* 2007, s. 6.

¹¹⁵ Ks. *Mäki-Petäjä-Leinonen – Karvonen-Kälkjä* 2017, s. 38–43.

¹¹⁶ *HE 52/2006 vp*, s. 5. Myös oikeustoimilain mukainen valtuutus soveltuu periaatteessa toimintakyvyttömän henkilön asioiden hoitamiseen, sillä se säilyy voimassa, vaikka valtuutuksen antamisen jälkeen valtuuttaja menettäisi kykynsä päättää asioistaan. Se voi kuitenkin olla turvaton keino varautua tulevaan toimintakyvyttömyyteen, sillä valtuuttajan menetettyä toimintakykynsä valtuutettuun ei kohdistu minkäänlaista valvontaa. Tähän liittyy väistämättä riski väärinkäytöksille.

jäljempänä tässä tutkimuksessa. Toimintakyvyttömän henkilön suojaamisen periaate liittyy vahvasti myös tämän tutkimuksen aiheena olevan henkilökohtaisen velkavastuun syntymiseen henkilölle, joka ei kykene edustamaan itseään kuolinpesää koskevissa asioissa.

3.1.2 Nykytilanne

Edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain voimaantulon jälkeen edunvalvontavaltuutusten suosio on kasvanut tasaiseen tahtiin (ks. kuviot alla). Digi- ja väestötietoviraston (holhousviranomainen) tilastojen mukaan alkaneita edunvalvontavaltuutuksia vuonna 2023 oli noin 7800 kappaletta kun taas voimassa olevia edunvalvontavaltuutuksia vuonna 2023 oli yhteensä yli 20 000 kappaletta.¹¹⁷

¹¹⁷ Digi- ja väestötietovirasto, maistraattirekisterien avoin tieto (1.2.2024). Tilastoissa näkyvät ne edunvalvontavaltuutukset, jotka on merkitty Digi- ja väestötietoviraston ylläpitämään holhousasioiden rekisteriin. Valtuutukset koskevat henkilön edustamista omaisuutta koskevissa asioissa. Mukana ei ole sellaisia valtuutuksia, joissa valtuutus koskee vain yksittäisessä oikeustoimessa edustamista.

3.2 Edunvalvontavaltuutuksen osa-alueet

3.2.1 Henkilösuhteista

Tutkimuksen kannalta ei ole relevanttia käsitellä kaikkia edunvalvontavaltuutuksen osa-alueita. Tämän vuoksi tässä luvussa käsitellään ainoastaan niitä osa-alueita, joilla voidaan nähdä olevan suurin merkitys tutkimuskysymysten selvittämisen kannalta, ja jotka tulevat siten esille myös tutkimuksen pääluvussa 4, joka käsittelee henkilökohtaista velkavastuuta ja edunvalvontavaltuutusta. Käsitellään siten tässä alaluvussa valtuutuksen henkilösuhteita, sisältöä, valtuutuksen voimaansaattamista, valtuuttajan ja valtuutetun asemaa sekä valtuutetun toiminnan valvontaa.

EVVL 1 §:n mukaan lakia sovelletaan sellaiseen valtuutukseen, jonka valtuuttaja on määrännyt tulemaan voimaan siinä tapauksessa, että hän tulee sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan. Tällaista valtuutusta kutsutaan edunvalvontavaltuutukseksi. Tässä yhteydessä *valtuuttajalla* tarkoitetaan henkilöä, joka edunvalvontavaltakirjassaan antaa valtuuden edustaa itseään suhteessa kolmansiin. Käsitellään jäljempänä tutkimuksessa valtuuttajan asemaa ennen edunvalvontavaltuutuksen vahvistamista sekä sen jälkeen. *Valtuutetulla* taas tarkoitetaan sellaista luonnollista henkilöä, jonka valtuuttaja on edunvalvontavaltakirjassa valtuuttanut hoitamaan asioitaan eli edustamaan tätä siinä laajuudessa, mitä edunvalvontavaltakirjaan on kirjattu. Ainoana rajauksena valtuutetun henkilölle on EVVL 3 §:n mukainen kielto määrätä oikeushenkilöä valtuutetuksi. Näin ollen valtuuttaja voi vapaasti valita valtuutetuksi lähipiiristään sen henkilön, johon hän luottaa parhaiten.¹¹⁸

EVVL 5 §:n mukaan valtakirjan voi tehdä kahdeksantoista vuotta täyttänyt henkilö, joka kykenee ymmärtämään valtakirjan merkityksen. Täysi-ikäisyyden vaatimusta on perusteltu erityisesti oikeustoimen merkittävyydellä sekä kypsän harkinnan merkityksellä.¹¹⁹ Vaatimus

¹¹⁸ EVVL 4 §:n mukaan valtuuttaja voi lisäksi nimetä valtakirjassaan *varavaltuutetun* sen varalta, että valtuutettu tulee sairauden tai esteellisyyden vuoksi tilapäisesti estyneeksi hoitamaan valtuutetun tehtäviä sekä *toissijaisen valtuutetun* sen varalta, että valtuutettu ei ota tehtävää vastaan tai tulee pysyvästi estyneeksi hoitamaan sitä. Varavaltuutettuun ja toissijaiseen valtuutettuun sovelletaan, mitä laissa säädetään valtuutetusta, ellei laissa toisin säädetä.

¹¹⁹ HE 52/2006 vp, s. 19.

siitä, että henkilö kykenee ymmärtämään valtakirjan merkityksen taas tarkoittaa käytännössä oikeustoimikelpoisuutta.¹²⁰ EVVL 2 §:n mukaan edunvalvontavaltuutus voi koskea henkilön taloudellisia asioita, hänen henkilöönsä koskevia asioita tai molempia. Edunvalvontavaltuutuksen antaminen on yksityisoikeudellinen tahdonilmaisu, joten lähtökohtaisesti valtuuttaja voi vapaasti määritellä valtuutuksen tuottaman edustusvallan laajuuden.¹²¹ Toisaalta EVVL 6.2 §:n 2 kohdan mukaan valtakirjasta on käytävä ilmi ne asiat, joissa valtuutettu on oikeutettu edustamaan valtuuttajaa. Toisin sanoen valtuuttajalla on oikeus valtuuttaa valtuutettu edustamaan häntä juuri niissä taloudellisissa tai henkilöä koskevissa asioissa kuin hän itse haluaa, mutta hänen on nimenomaisesti kirjattava ne valtakirjaan.¹²²

3.2.2 Valtuutuksen sisältö

Tutkimuksen kannalta on syytä myös tarkastella, mitä valtuuttajan taloudelliset asiat tai henkilöä koskevat asiat käytännössä tarkoittavat. Jos valtakirjaan on kirjattu, että valtuutetulla on oikeus edustaa valtuuttajaa taloudellisissa asioissa, eikä valtakirjan sisällöstä muuta johdu, ulottuu valtuutetun kelpoisuus kattamaan valtuuttajan edustamisen oikeustoimissa sekä puhevallan käyttämisen tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa kuten myös esimerkiksi sellaisen osakeyhtiön yhtiökokouksessa, jossa valtuuttaja on osakkaana.¹²³ Lisäksi valtuutetulla on tällöin kelpoisuus käyttää valtuuttajan pankkitiliä, tehdä tai irtisanoa vuokrasopimuksia sekä myydä valtuuttajalle kuuluvaa omaisuutta.¹²⁴ Valtuuttajan yksityisoikeudellisten taloudellisten asioiden lisäksi valtuutetulla on kelpoisuus edustaa valtuuttajaa myös ammatinharjoittamisessa tai elinkeinotoimintaan liittyvissä asioissa. Lain esitöissä on korostettu, ettei laissa tarkoitettujen taloudellisten asioiden piiriä tule ymmärtää liian suppeasti.¹²⁵ Valtuutus käsittää esitöiden mukaan siis myös sellaiset oikeustoimet, joilla on valtuuttajan kannalta pääasiallisesti taloudellista merkitystä tai joiden merkitys valtuuttajan talouden kannalta on muutoin huomattava. Tästä voidaankin todeta,

¹²⁰ Saarenpää 2012, s. 252. Oikeustoimikelpoisuudella yleisesti tarkoitetaan henkilön kelpoisuutta osallistua oikeus-, hallinto- ja prosessitoimiin. Edunvalvontavaltuutuksen kohdalla sillä tarkoitetaan kuitenkin kykyä arvioida antamansa valtuutuksen vaikutuksia sekä kykyä autonomiseen päätöksentekoon.

¹²¹ Antila 2007, s. 15.

¹²² Edunvalvontavaltuutus ei sen yksityisoikeudellisen luonteensa vuoksi aina palvele kaikkia tilanteita eikä riitä turvaamaan valtuuttajan oikeuksia. Valtuuttajalla ei aina ole mahdollisuutta valvoa valtuutetun toimia tai peruuttaa valtuutuksen voimaantuloa. Ks. Kangas 2023, s. 327–328.

¹²³ Antila 2007, s. 15.

¹²⁴ Antila 2007, s. 16–17.

¹²⁵ HE 52/2006 vp, s. 17.

ettei tyhjentävää listaa niistä asioista, jotka kuuluvat taloudellisten asioiden piiriin voida antaa, eikä se olisikaan valtuuttajan kannalta tarkoituksenmukaista. Taloudellisia asioita koskeva valtuutus on siis hyvin laaja, jollei valtakirjassa ole muuten määrätty. Tällaisen valtuutuksen piiriin kuuluu siten ehdottomasti myös esimerkiksi henkilön edustaminen kuolinpesässä.

Edunvalvontavaltuutus voi taloudellisten asioiden lisäksi tai pelkästään kattaa valtuuttajan henkilöä koskevat asiat. Se, että valtuutetulle on valtakirjassa osoitettu kelpoisuus edustaa valtuuttajaa tämän henkilöä koskevissa asioissa, ei kuitenkaan yksinään riitä valtuutetun kelpoisuuden syntymiseen. EVVL 2.1 §:n mukaan henkilöä koskevissa asioissa edustaminen edellyttää, että valtuuttaja ei tosiasiallisesti kykene ymmärtämään tällaisten asioiden merkitystä sillä hetkellä, kun valtuutusta olisi käytettävä. Valtuutetun edustamisvalta on henkilöä koskevissa asioissa siten aina toissijaista, ja silloin, kun valtuuttaja kykenee ymmärtämään mistä asiassa on kyse, voi hän tehdä henkilöä koskevissa asioissa päätökset itsenäisesti.¹²⁶ Henkilöä koskevista asioista tärkeimpänä ryhmänä on terveyden- ja sairaanhoitoon liittyvät asiat.¹²⁷ Tällaisia asioita ovat muun muassa hoidosta päättäminen, hoitosuostumuksen antaminen sekä suostumuksen antaminen lääketieteelliseen tutkimukseen.¹²⁸ Terveyden- ja sairaanhoidon lisäksi henkilöä koskevia asioita voivat olla esimerkiksi valtuuttajan asuinpaikan valinta, henkilötietojen luovuttamista ja käsittelemistä koskevien suostumusten antaminen sekä uskonnolliseen yhdyskuntaan liittyminen tai siitä eroaminen.¹²⁹

3.2.3 Valtuutuksen voimaantulo ja valtuuttajan toimintakyvyn arviointi

¹²⁶ Valtakirjassa annettu kelpoisuus edustaa valtuuttajaa henkilöä koskevissa asioissa ei siten syrjäytä niitä potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain säännöksiä, jotka koskevat potilaan itsemääräämisoikeutta (PotL 6 §).

¹²⁷ Ks. lisää tuetusta päätöksenteosta henkilöä koskevissa asioissa *HE 108/2014* vp, s. 31–32. Tuettu päätöksenteko mahdollistaa omaehtoisen päätöksenteon henkilölle, jolla on vaikeuksia tehdä valintoja, muotoilla päätöstä tai kommunikoida. Se tulee henkilöä koskevien asioiden lisäksi kyseeseen myös muilla elämän osa-alueilla.

¹²⁸ *Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä* 2005:8 s. 4. Lain esitöistä jää kuitenkin tulkinnanvaraiseksi esimerkiksi se, saako valtuutettu antaa suostumuksen valtuuttajan toimittamiseksi hoitoon esimerkiksi vanhainkotiin tai muuhun toimintayksikköön.

¹²⁹ *Antila* 2007, s. 129–133. Ks. myös EVVL 2.3 §. Lainkohdan mukaan korostetusti henkilökohtaiset asiat ovat kuitenkin kokonaan rajattu valtuutetun kelpoisuuden ulkopuolelle. Korostetusti henkilökohtaisia asioita ovat muun muassa suostumuksen antaminen avioliittoon tai lapseksiottamiseen, isyyden tunnustaminen tai sen hyväksyminen sekä testamentin tekeminen tai sen peruuttaminen.

Edunvalvontavaltakirja tulee EVVL 10 §:n mukaan voimaan silloin, kun se on lain 24 §:n mukaisesti vahvistettu. Valtuutuksen voimaansaattaminen tapahtuu siten niin, että valtuutettu voi hakea holhousviranomaiselta valtuutuksen vahvistamista. Kun pyyntö valtakirjan vahvistamisesta tulee holhousviranomaiselle, tulee samalla tieto valtakirjan olemassaolosta ylipäättään ensimmäisen kerran holhousviranomaiselle. EVVL 24 §:n mukaan holhousviranomaisen on vahvistettava valtuutus, jos 1) valtuuttaja oli valtakirjan tehdessään täyttänyt kahdeksantoista vuotta; 2) valtakirja on tehty 6 §:ssä säädetyllä tavalla; ja 3) valtuuttaja on sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi tullut pääasiallisesti kykenemättömäksi huolehtimaan niistä asioista, joita valtuutus koskee.

Tutkimuksen kannalta relevantein näistä vahvistamisen edellytyksistä on EVVL 24 §:n 1 momentin kohdan 3 mukainen edellytys valtuuttajan kykenemättömyydestä huolehtia niistä asioista, joita valtuutus koskee eli kyse on käytännössä valtuuttajan toimintakyvyn menettämisestä.¹³⁰ Vahvistamisen yhteydessä holhousviranomaisen tehtävänä on tutkia tämän kyseessä olevan edellytyksen täyttyminen.¹³¹ EVVL 24 §:n 3 momentin mukaan valtuutetun on esitettävä holhousviranomaiselle alkuperäinen valtakirja sekä lääkärinlausunto tai muu siihen rinnastettava luotettava selvitys siitä, että valtuutuksen vahvistamiseen on 1 momentin 3 kohdassa säädetty edellytys. Holhousviranomaisen arvio valtuuttajan toimintakyvyn menetyksestä perustuu lähtökohtaisesti tähän valtuutetun toimittamaan lääkärinlausuntoon tai muuhun vastaavaan selvitykseen. Jos lääkärinlausunnosta tai muusta selvityksestä käy kuitenkin ilmi, että valtuuttaja kykenee ymmärtämään asian merkityksen, on holhousviranomaisen EVVL 26 §:n 1 momentin mukaisesti varattava valtuuttajalle tilaisuus tulla kuulluksi edunvalvontavaltuutuksen vahvistamista koskevan hakemuksen johdosta. Tällöin holhousviranomaisen perustaa arvionsa luonnollisesti lääkärinlausunnon lisäksi myös valtuuttajan kuulemiseen eli hänen omaan näkemykseensä asiasta.

Henkilön kykyä ymmärtää sellaisia asioita, joita valtuutus koskee ei kuitenkaan ole yksiselitteistä arvioida. Oikeuskäytännössä tämä on näkynyt muun muassa korkeimman

¹³⁰ Valtuutuksen vahvistamisen ajankohta tulee ottaa huomioon arvioitaessa tutkimuksen aiheena olevan velkavastuun syntymistä valtuuttajalle. Käsitellään tätä kysymyksenasettelua tutkimuksen pääluvussa 4.

¹³¹ HE 52/2006 vp, s. 12. Jos valtuuttajan toimintakyvyn menetyksen arvioiminen ja sitä kautta valtuutuksen voimaantuloajan määrittely jäisi pelkästään valtuutetun tehtäväksi, voisi tilanteesta syntyä epäselvyyksiä ja jopa riitaisuuksia.

hallinto-oikeuden ratkaisussa (KHO 2020/3692), jossa oli kyse valtuutuksen vahvistamisesta tilanteessa, jossa valtuuttaja vastusti valtuutuksen vahvistamista. Asiaa oli käsitelty ensin holhousviranomaisen toimesta, joka hylkäsi hakemuksen perustellen ratkaisunsa sillä, ettei henkilön ollut selvitetty tulleen kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan. Tämän jälkeen hallinto-oikeus oli valtuutetun valituksen johdosta kumonnut taloudellisten asioiden hoitamisen osalta holhousviranomaisen päätöksen asiassa, sillä piti valtuuttajaa kykenemättömänä huolehtimaan asioistaan. Koska henkilö oli johdonmukaisesti vastustanut valtuutuksen vahvistamista ja ilmoittanut kykenevänsä huolehtimaan taloudellisista asioistaan itse, eikä henkilön toimintakyvystä tehty selvitys ollut ristiriidassa henkilön subjektiivisesta näkemyksestä, ei asiassa korkeimman hallinto-oikeuden mukaan kuitenkaan ollut esitetty riittävää selvitystä siitä, että henkilö ei kykenisi enää huolehtimaan taloudellisista asioistaan. Näin ollen valtuutuksen vahvistamiselle ei korkeimman hallinto-oikeuden käsityksen mukaan ollut edellytyksiä.¹³²

Arvioidessaan valtuutuksen vahvistamisen edellytyksiä holhousviranomaisen tulee myös huomioida EVVL 24 §:n 2 momentin mukaiset esteet valtuutuksen vahvistamiselle. Lainkohdan mukaan valtuutusta ei saa vahvistaa, jos 1) on ilmeistä, että valtuuttaja ei valtakirjan tehdessään kyennyt ymmärtämään valtakirjan merkitystä tai että valtakirjan todistaneet henkilöt eivät olleet 8 §:n mukaan kelpoisia todistajiksi¹³³; 2) on perusteltua aihetta epäillä, että valtuutettu on kykenemätön tai sopimaton toimimaan valtuutettuna¹³⁴; taikka 3) valtuuttajalla on edunvalvoja, jonka tehtäviin kuuluu huolehtia niistä asioista, joita valtuutus koskee.

Korkeimman hallinto-oikeuden tuoreessa tapauksessa (KHO 2023:105) oli ratkaistavana, onko holhousviranomaisen voinut hylätä edunvalvontavaltuutuksen vahvistamista koskevan hakemuksen sillä perusteella, että valtuuttaja on ilmaissut haluavansa edunvalvojakseen eri tahoja kuin sen henkilön, jonka oli edunvalvontavaltakirjassaan nimennyt valtuutetuksi. Korkein hallinto-oikeus päätyi ratkaisussaan kumoamaan holhousviranomaisen sekä alemman oikeusasteen päätökset ja palauttamaan asiaan uudelleen käsiteltäväksi holhousviranomaiselle. Perusteluissaan korkein hallinto-oikeus piti selvänä, että siinä

¹³² KHO 2020/3692.

¹³³ EVVL 8 §:n mukaan todistajaksi ei kelpaa 1) alle 18-vuotias henkilö tai henkilö, joka ei kykene ymmärtämään todistamisen merkitystä; 2) valtuuttajan puoliso; 3) valtuuttajan tai hänen puolisonsa lapsi, lapsenlapsi, sisarus, vanhempi tai isovanhempi taikka tällaisen henkilön puoliso; 4) valtuutettu tai hänen puolisonsa; eikä 5) valtuutettuun tai hänen puolisoonsa 3 kohdassa mainitussa suhteessa oleva henkilö.

¹³⁴ Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2005:8, s. 8. Valtuutetun sopivuuden ja kyvyn arvioinnissa holhousviranomaisen voisi turvautua muun muassa rikosrekisteritietoihin sekä valtuutetun haastatteluun.

vaiheessa, kun henkilö ei enää muista tehneensä valtakirjaa, on jo liian myöhäistä arvioida tahdonilmaisua uudestaan tai muuttaa sitä. Koska kyseessä ei ollut voinut olla valtakirjan peruuttaminen, eikä esteenä valtuutuksen vahvistamiselle voida pitää sitä, että henkilö esittää valtuutetuksi toista henkilöä, ei korkeimman hallinto-oikeuden mukaan perusteita hakemuksen hylkäämiselle ollut. Kyseessä oli äänestysratkaisu, jossa eri mieltä ollut oikeusneuvos päätyi kyllä samaan lopputulokseen ratkaisussaan, mutta oli enemmistön kanssa eri mieltä siitä, että EVVL 26 §:n mukaisessa kuulemisessa ei yksinomaan ole kyse lain 24 §:n mukaisten valtuutuksen vahvistamisen edellytysten ja esteiden selvittämisestä. Hänen mukaansa tältä osin on huomioitava, että mikäli asian merkityksen ymmärtävä valtuuttaja häntä kuultaessa selvästi ilmaisee, ettei valtuutus vastaa hänen tahtoaan esimerkiksi valtuutetun henkilön osalta, ei valtuutusta tule vahvistaa, vaikka kyse ei nimenomaisesti olekaan vahvistamisen esteestä. Ratkaisun painoarvo siirtyy siten valtuuttajan toimintakyvyn ja ymmärryksen arviointiin.¹³⁵

Kyseinen korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu kiteyttää olennaisimmilta osin sen, miten valtuuttajan toimintakyvyn alhaisuus ja ymmärryksen puute vaikuttavat valtuutuksen vahvistamiseen. Absoluuttista totuutta valtuuttajan ymmärryksen puuttumisesta ei aina välttämättä ole, ja tämä johtaa vääjäämättä siihen, että tilannetta täytyy tulkita ja punnita siten, että ratkaisu vastaisi mahdollisimman hyvin valtuuttajan etua. Valtuuttajaan kohdistuvien väärinkäytösten riskeille vielä alttiimpia ovat EVVL 10 §:n 2 momentin mukaiset tilanteet, joissa valtuutettu voi jo valtuutuksen vahvistamista haettuaan ryhtyä valtuutuksen perusteella sellaisiin toimiin, jotka ovat välttämättömiä valtuuttajan turvaamiseksi vahingolta. Lakivaliokunta on mietinnössään ottanut kantaa tähän valtuutetun ennakolliseen toimivaltaan tilanteessa, jossa valtuuttajan edun turvaaminen edellyttää kiireellisiä toimenpiteitä.¹³⁶ Lakivaliokunnan mukaan ennakollisen toimivallan alkaminen tulee sitoa yksiselitteisesti todettavissa olevaan seikkaan, eli valtuutuksen vahvistamisen hakemisen ajankohtaan. Lisäksi pelkästään ennakollisten toimien tarpeellisuus ei ole riittävä peruste toimivallalle, vaan kyseessä täytyy olla valtuuttajan edun turvaamisen kannalta välttämättömän toimenpiteen suorittaminen. Edelleen tulkinnalle avoimeksi jää se, mikä sitten lukeutuu tällaiseksi välttämättömäksi toimenpiteeksi, ja kenen vastuulle sen arvioiminen käytännössä jää. Tämän tutkimuksen tekemisen hetkellä Digi- ja

¹³⁵ KHO 2023:105.

¹³⁶ LaVM 29/2006 vp, s. 4–5.

väestötietoviraston käsittelyaika edunvalvontavaltuutuksen vahvistamiselle on 2–3 kuukautta¹³⁷, joka on verrattain pitkä aika ja lisää siten riskiä valtuutetun väärinkäytöksille.

3.3 Valtuuttajan ja valtuutetun asema

3.3.1 Taustalla vaikuttavat oikeusperiaatteet

Jotta tässä tutkimuksessa voidaan käsitellä tarkemmin valtuuttajan asemaa kuolinpesän osakkaana, tulee tarkastelu aloittaa laajemmasta näkökulmasta tarkastellen valtuuttajan asemaa holhoustoimen järjestelmässä ja toisaalta valtuutetun toimintaa ohjaavien oikeusperiaatteiden tasolla. HolhTL 1.1 §:n mukaan holhoustoimen tarkoituksena on valvoa niiden henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät vajaavaltaisuuden, sairauden, poissaolon tai muun syyn vuoksi voi itse pitää huolta taloudellisista asioistaan. Edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain esitöissä taas on linjattu, että edunvalvontavaltuutuksen tavoite on sama kuin edunvalvonnalla.¹³⁸ Tämän tavoitteen saavuttamiseksi holhoustoimen järjestelmää ohjaavat tietyt oikeusperiaatteet.¹³⁹

Keskeisimpänä näistä oikeusperiaatteista on ihmisarvon kunnioittaminen. Ihmisarvolla tarkoitetaan yksittäisille ihmisille kuuluvaa arvoa tai arvokkuuden ilmentymää, jota on kunnioitettava kaikessa toiminnassa.¹⁴⁰ Toisena keskeisenä periaatteena on jo edellä tutkimuksessa käsitelty henkilön itsemääräämisoikeus. Nämä periaatteet yhdessä tukevat ihmisen autonomiaa. Sitä vastoin toimintakyvyttömän henkilön suojaamisen periaate, joka ilmenee suoraan HolhTL 1.1 §:stä, ilmentää vahvasti paternalismia, ja voi siten päätöksenteossa asettua ristiriitaan edellä mainittujen ihmisarvon kunnioittamisen ja henkilön itsemääräämisoikeuden periaatteiden kanssa.¹⁴¹ Välimäki on katsonut, että näiden periaatteiden ristiriitatilanteessa suurempi painoarvo on kuitenkin annettava ihmisen

¹³⁷ Digi- ja väestötietovirasto, *henkilöasiakkaiden palveluiden keskimääräiset käsittelyajat*. 22.3.2024.

¹³⁸ *LaVM* 29/2006 vp, s. 2–3.

¹³⁹ Tuori 2004, s. 1223. Oikeusperiaatteiden tehtävänä ei *Tuorin* mukaan ole niinkään arvojen määrittelemineen vaan enemmänkin ohjaaminen, jotta yksilö- ja ryhmätasoisien valintojen tekeminen olisi mahdollista.

¹⁴⁰ *Launis* 2018, s. 12.

¹⁴¹ *Kolehmainen* LM 2019, s. 300. Paternalismia ei toisaalta voi jättää sivuun tilanteessa, jossa valtuuttaja ei useinkaan ole kyvyiltään tasaveroisen valtuutetun kanssa, mutta toisaalta eri oikeusperiaatteiden väliltä on löydettävä tasapaino.

autonomiaa suojaaville periaatteille.¹⁴² Myös omaisuuden suojan periaate liittyy vahvasti toimintakyvyyttömän henkilön edustamiseen ja näkyy myös valtuutetulle asetetuissa velvoitteissa, kuten lahjoituskielto­säännöksessä (EVVL 18 §).¹⁴³

Edellä mainitut oikeusperiaatteet ohjaavat sekä viranomaistasolla holhoustoimen järjestelmää että yksilötasolla edunvalvontavaltuutetun toimintaa tämän edustaessa valtuuttajaa valtakirjan mukaisissa asioissa. Vielä tiiviimmin yksittäisen valtuutetun toiminnassa tulisi näkyä koko holhoustoimen olemassaolon tarkoituksenakin oleva *päämiehen edun* periaate.¹⁴⁴ Päämiehen etua pidetään tunnusmerkistöltään avoimena sääntelyn periaatteena, jonka edistämiseen sääntelyllä ylipäätään pyritään.¹⁴⁵ Myös tässä tutkimuksessa näkökulmana on näin ollen perusteltua olla valtuuttajan edun toteutuminen.¹⁴⁶

3.3.2 Valtuuttajan edustaminen kuolinpesässä

Näiden edellä mainittujen oikeusperiaatteiden ohjaamana myös kuolinpesään liittyvissä asioissa valtuutetun on toimittava valtuuttajan edun mukaisesti. Edunvalvontavaltuutuksesta annetussa laissa ei juurikaan ole säännöksiä tilanteesta, jossa valtuuttaja tulee kuolinpesän osakkaaksi. Kuolinpesän osakkuus ja sitä kautta omaisuuden saaminen perintönä tai testamenttisaantona on kuitenkin suhteellisen tavanomaista, jonka vuoksi myös tällaisista tilanteista olisi hyvä olla edes jonkinasteista sääntelyä myös edunvalvontavaltuutuksen näkökulmasta.¹⁴⁷ EVVL 30.2 §:ssä säädetään, että jos valtuuttaja tulee kuolinpesän osakkaaksi, ja jos valtuutetulla valtuutuksen mukaan on kelpoisuus edustaa valtuuttajaa kuolinpesää koskevissa asioissa, valtuutetun on toimitettava holhousviranomaiselle jäljennös perukirjasta kuukauden kuluessa siitä, kun perunkirjoitus on toimitettu. Perukirjan toimittamisvelvollisuus koskee myös niitä tilanteita, joissa valtuuttaja on pesän osakkaana ainoastaan avio-oikeutensa nojalla, eikä siis tule saamaan kuolinpesästä omaisuutta

¹⁴² Välimäki 2013, s. 19–20.

¹⁴³ Aalto 2020, s. 93–96.

¹⁴⁴ Ks. lisää päämiehen edun periaatteesta Kangas 2020, s. 55–59. Päämiehen edun periaate koskee myös valtuuttajan etua.

¹⁴⁵ Kangas 2005, s. 148. Kankaan mukaan päämiehellä voi kuitenkin olla monta häntä koskevaa etua, jotka eivät aina ole sopusoinnussa keskenään.

¹⁴⁶ Oikeusperiaatteet eivät kuitenkaan aina ohjaa valtuutetun toimintaa, ja valtuutetun aseman väärinkäytöksiä tapahtuu sääntelystä huolimatta. Joskus jopa valtuuttajan omat lapset suunnittelevat käyttävänsä valtuutetun asemaa väärin saadakseen siitä itse taloudellista hyötyä. Ks. lisää *Ervasti – Mäki-Petäjä-Leinonen* DL 2021, s. 636.

¹⁴⁷ Ks. HE 52/2006 vp, s. 36.

perintönä.¹⁴⁸ Kun taas lopullinen ositus tai perinnönjako toimitetaan tai testamentti pannaan täytäntöön, tulee valtuutetun EVVL 30.1 §:n mukaan toimittaa luettelo saadusta omaisuudesta holhousviranomaiselle. Palataan jäljempänä tutkimuksessa tarkemmin valtuutetun toiminnan valvonnan keinoihin, mutta todetaan tässä kohtaa, että edunvalvontavaltuutuksesta annetusta laista löytyvä sääntely liittyen valtuuttajan edustamiseen kuolinpesässä vaikuttaa melko vähäiseltä.

Valtuutetun toimintaan kaikissa tilanteissa kohdistuu kuitenkin tiettyjä velvollisuuksia. Nämä velvollisuudet ilmenevät edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain 4 luvussa. Lain 14 §:n mukaan valtuuttaja tulee valtuutuksen vahvistamisen jälkeen sidotuksi niihin oikeustoimiin, jotka valtuutettu tekee valtuutuksen nojalla.¹⁴⁹ Jos taas valtuutettu ylittää valtakirjan mukaisen kelpoisuutensa, ei tällainen oikeustoimi sido valtuuttajaa (EVVL 15 §)¹⁵⁰. Valtuutettua koskevat myös yleiset velvollisuudet, joita on yhteensä kolme (EVVL 16 §). Valtuuttajan tulee lainkohdan 1 momentin mukaan pitää tunnollisesti huolta valtuuttajan oikeuksista ja edistää hänen parastaan. Valtuutetun on tämän lisäksi 2 momentin mukaan tiedusteltava valtuuttajan mielipidettä ennen päätöksentekoa, jos asia on tämän kannalta tärkeä ja kuuleminen voi tapahtua ilman huomattavaa hankaluutta. Mielipiteen tiedusteleminen ei kuitenkaan ole tarpeen, jos valtuuttaja ei kykene ymmärtämään asian merkitystä. Valtuutetun on myös 3 momentin mukaan pidettävä valtuuttajalle kuuluvat raha- ja muut varat omista varoistaan erillään.

Valtuutetun yleisistä velvollisuuksista (EVVL 16 §) huomioon pantavaa on se, että ne koskevat ainoastaan valtuutetun ja valtuuttajan keskinäistä suhdetta. Se, mikä kuuluu valtuutetun huolellisuusvelvoitteen (EVVL 16.1 §) täyttämiseen, täytyy arvioida aina tapauskohtaisesti erikseen. Lain esitöissä esimerkkinä tällaisesta huolellisuusvelvoitteen rikkomisesta on kuitenkin pidetty tilannetta, jossa valtuutettu yllättäen keskeyttää valtuuttajan asioiden hoitamisen ryhtymättä samalla muihin toimenpiteisiin niiden hoidon järjestämiseksi.¹⁵¹ Myös EVVL 16.2 §:n kuulemisvelvoite on luonteeltaan sellainen, jonka

¹⁴⁸ HE 52/2006 vp, s. 36.

¹⁴⁹ Säännös vastaa sisällöltään OikTL 10 §:n 1 momenttia: ”Joka on valtuuttanut toisen tekemään sopimuksia tai muita oikeustoimia, tulee suhteessaan kolmanteen henkilöön välittömästi oikeutetuksi ja velvoitetuksi oikeustoimen perusteella, jonka valtuutettu valtuutuksen rajoissa tekee valtuuttajan nimessä.”

¹⁵⁰ Säännös vastaa sisällöltään holhoustoimilain mukaisen edunvalvojan toimintaa koskevaa säännöstä (HolhTL 36.1 §), jonka mukaan oikeustoimi, jonka tekemiseen edunvalvojalla ei ollut kelpoisuutta, ei sido päämiestä.

¹⁵¹ HE 52/2006 vp, s. 26.

arviointi kuuluu vain valtuutetulle itselleen. Velvoitteen laiminlyönti ei nimittäin vaikuta valtuutetun tekemän oikeustoimen sitovuuteen, eikä siihen muutenkaan liity suoraan sanktiota.¹⁵²

Sen lisäksi, että valtuutetun toiminta ei sido valtuuttajaa valtuutetun ylittäessä kelpoisuutensa (EVVL 15 §), ei valtuutettu voi edustaa valtuuttajaa myöskään ollessaan siihen esteellinen. Valtuutetun esteellisyys tulee kyseeseen EVVL 17 §:n 1 momentin mukaan, jos asiassa vastapuolena on 1) valtuutettu itse, valtuutetun puoliso tai joku, jota valtuutettu edustaa; 2) valtuutetun tai hänen puolisonsa lapsi, lapsenlapsi, sisarus, vanhempi tai isovanhempi taikka tällaisen henkilön puoliso; tai 3) valtuutetun sisaruksen lapsi tai vanhemman sisarus. EVVL 17.2 §:ssä on täydennetty edellistä siten, että puolisoilla tarkoitetaan aviopuolisoita tai yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa tai muussa parisuhteessa eläviä, ja sukulaisiin puolestaan rinnastetaan vastaavat puolisukulaiset. Esteellisyysperusteen muodostaa myös tilanne, jossa valtuutetun ja valtuuttajan edut jostakin muusta syystä saattavat joutua asiassa ristiriitaan keskenään. Näissä tilanteissa valtuutetulla ei ole lainkaan edustamisvaltaa niin valtuuttajaa koskevissa oikeustoimissa kuin valtuuttajan edustamisessa oikeus- tai hallintoasiassa, eikä esteellisyydestä huolimatta tehty oikeustoimi sido valtuuttajaa.¹⁵³

Tilanteessa, jossa valtuutettu on esteellinen edustamaan valtuuttajaa asiassa, tulee lopulta kyseeseen joko EVVL 4 §:n mukaisen esteettömän varavaltuutetun valtuutuksen vahvistaminen kyseisen asian osalta taikka mikäli valtakirjassa ei ole määräystä varavaltuutetusta, määrätään EVVL 21 §:n mukaisesti valtuuttajaa edustamaan edunvalvoja kyseisessä asiassa. Valtuutetun esteellisyys voi usein tulla kyseeseen tilanteessa, jossa valtuuttaja tulee osakkaaksi kuolinpesään. Tämä johtuu pitkälti siitä, että usein valtuutetuksi määrätään nimenomaan lähisukulainen. Lisäksi useimmissa tilanteissa myös kuolinpesässä ovat osakkaat nimenomaan lähisukulaisia keskenään. Osana kuolinpesän selvitystä voikin kyseeseen usein tulla edunvalvojan hakeminen valtuuttajalle perunkirjoitusta ja perinnönjakoa varten.

¹⁵² HE 52/2006 vp, s. 26.

¹⁵³ HE 52/2006 vp, s. 27.

3.4 Valtuutetun toiminnan valvonta

3.4.1 Holhousviranomaisen valvontakeinot

Toimintakykynsä menettäneen valtuuttajan suojaaminen on yksi tärkeimmistä edunvalvontavaltuutuksen taustalla vaikuttavista oikeusperiaatteista. Tämän periaatteen toteuttamisen kannalta valtuutetun toiminnan valvonta on keskeisessä asemassa. Valtuutetun toiminnan valvonta kuuluu EVVL 29 §:n mukaan holhousviranomaiselle¹⁵⁴, ja valvonnan keinot on lisäksi lueteltu saman lain 6 luvussa. Lain esitöiden mukaan valvonta on lisäksi tarkoitettu tapahtuvaksi ainoastaan niillä keinoilla, joista laissa nimenomaisesti säädetään.¹⁵⁵ Tämän tutkimuksen kannalta on olennaista käsitellä sitä, miten valtuutetun toimintaa valvotaan yleisesti sekä mitä toimintavaihtoehtoja niihin tilanteisiin on, joissa valtuutettu ei jostain syystä toimikaan valtuuttajan edun mukaisesti.¹⁵⁶

Holhousviranomaisen valtuuttajan suojaamisen keinot voidaan jakaa ennakollisiin ja jälkikäteisiin.¹⁵⁷ Ennakollisia suojakeinoja ovat tiukat muotovaatimukset valtakirjalle (EVVL 6 §), viranomaiskontrolli valtuutuksen voimaantulon yhteydessä (EVVL 24 §), valtuutetun velvollisuus pitää valtuutetun varat erillään omista varoistaan (EVVL 16.3 §), valtuutetun esteellisyyttä koskeva sääntely (EVVL 17 §), valtuutetun lahjoituskieltosääntely (EVVL 18 §), oikeustoimien luvanvaraisuus (EVVL 19 §) sekä valtuutetun tilinpitovelvollisuus (EVVL 32 §). Tämän tutkimuksen kannalta vieläkin relevantimpia valvontakeinoja ovat kuitenkin niin kutsutut jälkikäteiset suojakeinot. Keskitytään tämän vuoksi tässä luvussa tarkemmin näiden suojakeinojen käsittelyyn. Tällaiset suojakeinot voivat tulla kyseeseen edunvalvontavaltuutuksen vahvistamisen jälkeisenä aikana ja ne ovat usein sidoksissa edellä mainittuihin ennakollisiin suojakeinoin. Holhousviranomaisen on näiden suojakeinojen avulla varmistuttava siitä, että valtuutetun toiminta on valtuuttajan edun sekä lain mukaista.

¹⁵⁴ Valvonta kuuluu tarkemmin sille holhousviranomaiselle, joka on vahvistanut edunvalvontavaltuutuksen (EVVL 29.1 §).

¹⁵⁵ HE 52/2006 vp, s. 35.

¹⁵⁶ Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2004:13, s. 14. Valtuuttajan ja valtuutetun välillä vallitseva luottamussuhde tekee perustelluksi sen, ettei valtuutetun toimintaa valvota samoin kuin edunvalvojan toimintaa.

¹⁵⁷ Antila 2007, s. 135.

Lähtökohtaisesti edunvalvontavaltuutus perustuu valtuuttajan ja valtuutetun väliseen luottamussuhteeseen, ja sen vuoksi lain esitöissä onkin todettu, ettei valtuutetun toimintaan kohdistuvan viranomaisvalvonnan tarvitse olla yhtä intensiivistä kuin edunvalvojan kohdistuva valvonta.¹⁵⁸ Jonkinasteista viranomaisvalvontaa on kuitenkin pidetty perusteltuna, jotta voidaan varmistua siitä, että mahdolliset väärinkäytökset voidaan jälkikäteen selvittää.¹⁵⁹ Edelleen tällainen valvonta tulee suorittaa vain niillä keinoilla, joista edunvalvontavaltuutuksesta annetussa laissa erikseen säädetään (EVVL 29.1 §).

Jälkikäteinen valvonta kohdistuu useimmiten valtuuttajan omaisuutta koskeviin valtuutetun toimiin, ja tällaisen valvonnan lähtökohtana onkin EVVL 30.1 §:n mukaisen omaisuusluettelon laatiminen ja toimittaminen holhousviranomaiselle. Omaisuusluettelosta tulee ilmetä kaikki valtuuttajan varallisuus oikeudet, kuten omistusoikeudet esineisiin, saamisoikeudet sekä osuusoikeudet.¹⁶⁰ Valtuuttajan omistusoikeuksiin sisältyvät omistukset niin irtaimiin esineisiin kuin kiinteistöihin, saamisoikeuksiin taas esimerkiksi pankkitalletukset, velkakirjasaatatavat sekä oikeudet eläkkeisiin, ja osuusoikeuksiin taas esimerkiksi osakkeet ja osuudet kuolinpesässä. Tämän lisäksi omaisuusluettelosta tulee ilmetä kaikki valtuuttajan velat ja sitoumukset. Omaisuusluettelossa omaisuuden arvo on arvostettava käyvän arvon mukaisesti, ja vasta omaisuuden arvostaminen mahdollistaa varallisuuden jälkikäteisen seurannan.¹⁶¹

Omaisuusluettelo koskeva sääntely koskee vain sellaista valtuutettua, jolla on kelpoisuus edustaa valtuuttajaa tämän taloudellisissa asioissa.¹⁶² Omaisuusluettelon avulla holhousviranomaisen pystyy valvomaan valtuuttajan varallisuusasemassa tapahtuvia muutoksia sekä valtuutetun toimintaa.¹⁶³ Tämä siitä johtuen, että omaisuusluettelo on lähtökohtaisesti toimitettava holhousviranomaiselle kolmen kuukauden kuluttua valtuutuksen vahvistamishetkestä sekä mikäli valtuuttaja myöhemmin saa omaisuutta, tulee luettelo tällaisesta saadusta omaisuudesta toimittaa holhousviranomaiselle kuukauden kuluttua saannosta (EVVL 30.1 §).

¹⁵⁸ HE 52/2006 vp, s. 12. Ks. edunvalvojan valvontakeinoista (HolhTL 46 § - 63 §) *Tornberg – Kuuliala* 2015, luku VI Edunvalvojan toiminnan valvonta.

¹⁵⁹ HE 52/2006 vp, s. 12; *Kolehmainen* LM 2019 s. 300–301. Viranomaisvalvonnassa korostuu paternalismi.

¹⁶⁰ *Antila* 2007, s. 39.

¹⁶¹ Ks. *Kangas* 1987 s. 324.

¹⁶² Kelpoisuutta edustaa valtuuttajaa tämän taloudellisissa asioissa käsiteltiin tutkimuksessa edellä luvussa 3.3.2.

¹⁶³ HE 52/2006 vp, s. 36.

Lisäksi tilanteessa, jos valtuuttaja tulee osakkaaksi kuolinpesään, ja valtuutetulla on kelpoisuus edustaa valtuuttajaa kuolinpesässä, tulee valtuutetun toimittaa jäljennös perukirjasta holhousviranomaiselle kuukauden kuluttua perunkirjoituksesta (EVVL 30.2 §). Perukirja on toimitettava holhousviranomaiselle ensinnäkin tilanteissa, joissa valtuuttaja saa omaisuutta perintönä tai yleistestamentilla ja toisaalta myös silloin, kun valtuuttaja on pesän osakkaan asemassa pelkästään avio-oikeuden nojalla.¹⁶⁴ EVVL 30.3 §:stä on lisäksi pääteltävissä *e contrario*, ettei yhden kuukauden määräaika perukirjan toimittamiselle voida missään tilanteessa pidentää. Perukirjan toimittamisvelvollisuus koskee niin kutsuttua pesänselvitysvaihetta kuolinpesässä. Kun perinnönjako ja ositus lopulta toimitetaan tai testamentti pannaan täytäntöön ja valtuuttaja saa omaisuutta, tulee tästä omaisuudesta vielä erikseen toimittaa EVVL 30.1 §:n mukainen luettelo kuukauden kuluttua saannosta holhousviranomaiselle.

Jotta omaisuusluettelo voitaisiin pitää mahdollisimman luotettavana ja paikkansapitävänä, tulee valtuutetun EVVL 31 §:n mukaan luettelossa ilmoittaa, että hänen antamansa tiedot ovat oikeat ja ettei hän ole tahallisesti jättänyt mitään mainitsematta. Tämän lisäksi lainkohdan mukaan holhousviranomaisen sitä vaatiessa voi käräjäoikeus velvoittaa valtuutetun vahvistamaan ilmoituksensa käräjäoikeudessa valan tai vakuutuksen nojalla. Lisäksi rikoslain (RL, 39/1889) 15 luvun 1, 3 ja 4 §:ssä on säädetty rangaistavaksi tuomioistuimessa valan tai vakuutuksen nojalla väärän tiedon antaminen tai tiedon salaaminen. Omaisuusluettelon väärinkäytöksillä voi siis viime kädessä olla rikosoikeudellisia seuraamuksia.

Omaisuusluettelon lisäksi valtuutettuun kohdistuu myös EVVL 32.1 §:n mukainen tilinpitovelvollisuus. Tällä tarkoitetaan sitä, että valtuutettu on velvollinen pitämään kirjaa valtuuttajan varoista ja veloista sekä tilikauden tapahtumista. Lisäksi EVVL 33.1 §:n mukaisesti valtuuttaja voi valtakirjassaan määrätä, että valtuutetun tulee antaa määräajoin tällainen tili holhousviranomaiselle.¹⁶⁵ Valtakirjan mukainen säännöllinen tilivalvonta vastaa sisällöllisesti holhoustoimilain mukaiseen edunvalvojan kohdistuvaa tilivelvollisuutta

¹⁶⁴ Antila 2007, s. 141.

¹⁶⁵ Ks. HE 52/2006 vp, s. 37. Tätä säännöstä on pidetty tärkeänä juuri sen vuoksi, että toimintakyvytön valtuuttaja ei yleensä kykene itse valvomaan valtuutetun toimintaa.

(HolhTL 51 §).¹⁶⁶ Tällaista holhoustoimilain säännöstä vastaavaa tilivalvontaa ei kuitenkaan edunvalvontavaltuutuksen kohdalla olla asetettu edes lähtökohdaksi, sillä on muistettava, että edunvalvontavaltuutus perustuu nimenomaan valtuuttajan omaan tahdonilmaisuun. Vain erikseen niin valtakirjassa määräämällä voi valtuuttaja asettaa valtuutetulle tällaisen velvollisuuden, mistä johtuen sitä voidaankin pitää enemmän poikkeuksena kuin sääntönä.¹⁶⁷ Säännöllinen tilivalvonta mahdollistaisi kuitenkin vielä omaisuusluetteloakin tehokkaammin erityisesti valtuuttajan varojen väärinkäytösten ehkäisemisen sekä valtuutetun toiminnan yleisen tarkastelun.

Vaikka edunvalvontavaltakirjassa ei olisikaan määräystä valtuutettuun kohdistuvasta säännöllisestä tilivalvonnasta, on holhousviranomaisella kuitenkin EVVL 33.2 §:n mukaan oikeus velvoittaa valtuutettu toimittamaan tällainen tili tehtävänsä hoitamisesta, mikäli siihen on syytä. Tällainen syy voisi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun holhousviranomaisen tietoon on tullut sellaisia seikkoja, joiden perusteella on aihetta valvoa, että valtuuttajan omaisuutta on hoidettu asianmukaisella tavalla.¹⁶⁸ Kynnyksen tilin vaatimiseen ei tarvitse olla kovin korkealla. Lisäksi EVVL 33.3 §:n mukaan valtuutetun on tilin antamisen yhteydessä pyydettäessä annettava holhousviranomaiselle kaikki tarpeelliset tiedot, tositteet ja asiakirjat sekä esitettävä hoidettavanaan olevat arvopaperit, jotka liittyvät hänen tehtävänsä suorittamiseen. Holhousviranomaisen tietojensaantioikeus onkin luonteeltaan hyvin laaja.

Jos valtuutettu kuitenkin holhousviranomaisen pyynnöstä huolimatta laiminlyö asianmukaisen tilin, luettelon, tositteen tai pyydetyn selvityksen antamisen, voi holhousviranomaisen hyödyntää HolhTL 57 §:n mukaisia pakkokeinoja tilanteessa (EVVL 34 §). Holhousviranomaisen voi tällöin määrätä valtuutetun suorittamaan laiminlyödyn toimenpiteen ja tehostaa päätöstään sakon uhalla tai uhalla, että tekemättä jätetty toimenpide teetetään laiminlyöjän kustannuksella. Lisäksi edellä mainitun teettämisen yhteydessä

¹⁶⁶ Edunvalvojan vuosittaisesta tilivelvollisuudesta ks. *Tornberg – Kuuliala* 2015, s. 658–659.

¹⁶⁷ *Digi- ja väestötietovirasto, Holhoustoimi*. Haastattelututkimus 11.1.2024. Yleisesti ottaen edunvalvontavaltakirjassa harvoin määrätään säännöllisestä tilivelvollisuudesta.

¹⁶⁸ *HE 52/2006 vp*, s. 38; Ks. *Antila* 2007 s. 147–148. Käytännössä tilin pyytäminen voisi tulla kyseeseen esimerkiksi, jos pankista tai vakuutusyhtiöstä on otettu holhousviranomaiseen yhteyttä ja ilmoitettu epäselvyyksistä valtuuttajan asioiden hoidossa, valtuuttajan läheinen on kannellut holhousviranomaiselle valtuutetun epäasiallisesta toiminnasta tai joku on tehnyt holhousviranomaiselle ilmoituksen siitä, että valtuuttaja on ilmeisesti edunvalvonnan tarpeessa.

holhousviranomainen voi sakon uhalla velvoittaa valtuutetun luovuttamaan tekijälle ne tositteet ja asiakirjat, jotka ovat tarpeellisia tehtävän suorittamiseksi.¹⁶⁹

Usein pakkokeinojen käytössä on kyse kuitenkin vain teoreettisesta mahdollisuudesta, eikä se välttämättä olekaan paras tapa toimia valtuuttajan edun toteutumisen näkökulmasta. Jos kyseessä on esimerkiksi tarve toimittaa omaisuusluettelo tai tili holhousviranomaiselle, ovat valtuutetun laiminlyönnit usein sellaisia, että on tarkoituksenmukaisempaa järjestää valtuuttajan asioiden hoito asianmukaisella tavalla sen sijaan, että annettaisiin voimassa olevan edunvalvontavaltuutuksen jatkua ja käytetään pakkokeinoja valtuutettua kohtaan.¹⁷⁰ Erityisesti se seikka, että holhousviranomaisella on EVVL 46 §:n mukainen hyvinkin laaja tietojensaantioikeus, joka mahdollistaa oikeuden saada esimerkiksi pankin tiliotteita ja muita tositteita, johtaa siihen, ettei pakkokeinoille useinkaan ole tarvetta, sillä holhousviranomainen voi hankkia tarvittavat asiakirjat myös ilman valtuutettua. Pakkokeinot eivät siten yksinään palvele valtuuttajan tilannetta, mutta voivat kuitenkin olla toimivia muiden keinojen rinnalla uhkaavana seurauksena.¹⁷¹

Mikäli valtuuttaja haluaa korostaa holhousviranomaisen valvontakeinojen käyttöä, voi hän valtakirjassaan määrätä myös, että joku tai kaikki niistä oikeustoimista, joihin edunvalvoja tarvitsee holhousviranomaisen luvan, ovat luvanvaraisia myös valtuutetun tekeminä.¹⁷² Tämän lisäksi valtakirjan yksityisoikeudellisesta luonteesta johtuen valtuuttaja voi myös valtakirjassaan yksilöidä sen yksityisen tahon, joka valvoo valtuutetun toimintaa, ja määrätä myös valtuutetun tilintekovelvollisuudesta tälle taholle.¹⁷³ Valtuutetun yksityiseen valvontaan palataan jäljempänä tutkimuksen pääluvussa 4.

3.4.2 Valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuus

Valtuutetun valvonnan yhteydessä tai muutoin saatetaan huomata, että valtuutettu on virheellisellä tai puutteellisella toiminnallaan aiheuttanut valtuuttajalle vahinkoa. Tällaisessa tilanteessa kyseeseen tulee EVVL 23.1 §, jonka mukaan valtuutettu on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on valtuuttajan puolesta toimiessaan tahallisesti tai

¹⁶⁹ Ks. HE 146/1998 vp, s. 57. Uhkasakosta ja teettämisuhasta on muutoin voimassa, mitä uhkasakkolaissa (1113/1990) säädetään.

¹⁷⁰ Digi- ja väestötietovirasto, *Holhoustoimi*. Haastattelututkimus 11.1.2024.

¹⁷¹ Digi- ja väestötietovirasto, *Holhoustoimi*. Haastattelututkimus 11.1.2024.

¹⁷² HE 52/2006 vp, s. 13.

¹⁷³ HE 52/2006 vp, s. 13. Ks. lisää valtuutetun yksityisoikeudellisesta valvonnasta Antila 2007, s. 148–149.

huolimattomuudesta aiheuttanut valtuuttajalle. Kyse on siis siitä, että valtuutettu on tavalla tai toisella laiminlyönyt noudattaa sellaista huolellisuutta, jota häneltä tehtävässään voidaan edellyttää.¹⁷⁴ Säännöksen mukaisesti jo lieväkin huolimattomuus synnyttää korvausvelvollisuuden.¹⁷⁵ Luonnollisesti korvausvelvollisuus edellyttää myös syy-yhteyttä vahingon sekä valtuutetun tuottamuksellisen menettelyn välillä.¹⁷⁶

Valtuutetun korvattavaksi tulee tyypillisimmin varallisuusvahinkoja. Korvausvelvollisuus kattaa kuitenkin sen lisäksi myös henkilö- ja esinevahingon, jos se on aiheutettu valtuuttajan puolesta toimittaessa sekä EVVL 47 §:n mukaisen valtuutetun salassapitovelvollisuuden laiminlyömisestä aiheutuneen kärsimyksen valtuuttajalle.¹⁷⁷

EVVL 23.2 §:n mukaan korvausvastuun sovitteluun sovelletaan VahL 2 ja 6 luvun säännöksiä. VahL 2:1.2 §:n mukaan vahingonkorvausta voidaan sovittaa, jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi ottaen huomioon vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet. Jos vahinko on kuitenkin aiheutettu tahallisesti, on vahingosta tuomittava täysi korvaus, jollei erityisistä syistä harkita kohtuulliseksi alentaa korvausta. Lisäksi VahL 6:1 §:n mukaan vahingonkorvausta voidaan kohtuuden mukaan sovittaa, jos vahingon kärsineen puolelta on myötävaikutettu vahinkoon tai jos muu vahingon aiheuttaneeseen tekoon kuulumaton seikka on myös ollut vahingon syynä.¹⁷⁸ Korvausvastuuta voidaan myös jakaa kahden useamman henkilön kesken VahL 6:2 §:n mukaisesti. Tällöin vahingon aiheuttaneet korvausvelvolliset vastaavat vahingosta yhteisvastuullisesti, kuitenkin niin, että se, jota ei ole tuomittu maksamaan täyttä korvausta, vastaa vain tuomitusta määrästä. Vastuun jakautumista koskeva säännös voisi tulla kyseeseen esimerkiksi tilanteessa, jossa valtuuttajalla on useampia valtuutettuja, jotka ovat yhdessä osallistuneet vahinkoa aiheuttaneeseen toimenpiteeseen.¹⁷⁹

¹⁷⁴ Antila 2007, s. 149–150. Ks. HE 52/2006 vp, s. 26. Valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuuden tarkoituksena on osittain tehostaa valtuutetun EVVL 16 §:n mukaista huolellisuusvelvoitetta.

¹⁷⁵ HE 52/2006 vp, s. 30–31; Saarnilehto ym. 2012 Luku IV Vahinkojen korvaaminen 3. Tuottamus. Lievään huolimattomuuteen viittaavia tekijöitä ovat muun muassa pyrkimys asianmukaisen menettelytavan valintaan, toimintaolosuhteiden poikkeuksellinen vaikeus tai omasta valinnasta riippumaton joutuminen omat kyvyt ylittävään tilanteeseen.

¹⁷⁶ Antila 2007, s. 149–150.

¹⁷⁷ HE 52/2006 vp, s. 31.

¹⁷⁸ Valtuuttaja ei kuitenkaan ole VahL 3:1 §:n nojalla velvollinen korvaamaan vahinkoa, jonka valtuutettu on aiheuttanut toimiessaan hänen lukuunsa (isännänvastuu).

¹⁷⁹ HE 52/2006 vp, s. 31.

Ongelmana valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuuden toteutumisessa voi olla kuitenkin se, miten tällainen vahinko käytännössä tulee ulkopuolisen tahon tietoon. Jo edunvalvontavaltuutuksen vahvistamisen yhtenä edellytyksenä on, että valtuuttaja on sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi tullut pääasiallisesti kykenemättömäksi huolehtimaan niistä asioista, joita valtuutus koskee. Valtuuttajan ollessa toimintakyvytön hoitamaan asioitaan ei hän oletettavasti pysty myöskään valvomaan valtuutetun toimintaa eikä vaatimaan kärsimästään vahingosta korvausta. Äärimmillään valtuuttaja ei välttämättä edes ole tietoinen kärsimästään vahingosta tai pysty ymmärtämään, ettei jokin asia ole hänen etunsa mukaista.

Kuka tahansa voi kuitenkin huomattaessaan valtuutetun valtuuttajalle vahinkoa aiheuttavan toiminnan tehdä holhousviranomaiselle kantelun kyseisestä toiminnasta.¹⁸⁰ Kuka tahansa ulkopuolinen henkilö voi myös tehdä HolhTL 91 §:n mukaan vaitiolovelvollisuuden estämättä holhousviranomaiselle ilmoituksen, jos on aihetta epäillä, ettei valtuutus riitä turvaamaan valtuuttajan etua tai valtuutettu käyttää väärin asemaansa. Erityisesti niissä tilanteissa, joissa edunvalvontavaltakirjassa ei ole määrätty valtuutetun tilivelvollisuudesta, eikä holhousviranomaisen näin ollen valvontavelvollisuudestaan huolimatta saa tietoonsa valtuuttajan kärsimää vahinkoa, on tällaisen ilmoituksen tekeminen lähes ainoa keino saada asia holhousviranomaisen tietoon.

3.5 Edunvalvontavaltuutuksen ja edunvalvonnan suhteesta

Tässä tutkimuksessa olennaista on selvittää, millainen suhde edellä käsitellyllä EVVL:n mukaisella edunvalvontavaltuutuksella sekä holhoustoimilain mukaisella edunvalvonnalla on toisiinsa. Tällä tavoin voidaan ainakin osittain vastata tutkimuskysymykseen siitä, voidaanko edellä tutkimuksessa esitelty kuolinpesän osakkaan henkilökohtaisen velkavastuun rajoittuminen edunvalvonnassa olevien osakkaiden ulkopuolelle (PK 21:2.4) rinnastaa myös niihin osakkaisiin, joita kuolinpesässä edustaa edunvalvontavaltuutettu. Edunvalvontaa itsessään ei kuitenkaan käsitellä omana osionaan tutkimuksessa, joten siitä

¹⁸⁰ *Digi- ja väestötietovirasto: Lomakkeet ja ohjeet. Edunvalvontavaltuutus*. 22.3.2024. Ks. HE 52/2006 vp, s. 12–13.

tulevat käsiteltäväksi ainoastaan ne osa-alueet, jotka ilmenevät edunvalvonnan ja edunvalvontavaltuutuksen keskinäistä suhdetta selvitettäessä. Periaatetasolla näiden instituutioiden yhteyttä onkin käsitelty jo edellä tutkimuksessa.

Edunvalvontavaltuutus ja holhustoimilain mukainen edunvalvonta voidaan nähdä toistensa vaihtoehtoina. On täysin tarpeetonta, että sekä edunvalvontavaltakirjan mukainen valtuutettu että erillinen edunvalvoja hoitavat samoja tehtäviä toimintakyvyttömän henkilön puolesta. Instituutiot ovat siten luonteeltaan toisensa poissulkevia, lukuun ottamatta tiettyjä poikkeustilanteita.¹⁸¹ Jotta voitaisiin ratkaista, kumpi näistä keinoista järjestää henkilön asioiden hoito tulisi valita, on edunvalvontavaltuutuksesta annetussa laissa sekä holhustoimilaissa perinteisesti käytetty niin sanottua aikaprioriteettisääntöä.¹⁸² Tällä säännöllä tarkoitetaan ensinnäkin sitä, että henkilölle, joka on edunvalvontavaltakirjassa valtuuttanut toisen henkilön hoitamaan asioitaan, ja valtuutus on jo holhousviranomaisella vahvistettu, ei samoja asioita hoitamaan voida tällöin määrätä edunvalvojaa.¹⁸³ Lisäksi sama pääsääntö koskee niitä tilanteita, joissa edunvalvontavaltuutusta ei ole vielä vahvistettu mutta on ilmeistä, että se voidaan lähitulevaisuudessa vahvistaa. Luonnollisesti tässä tilanteessa edunvalvojan määräämistä käsiteltäessä tulee selvittää, aiotaanko valtuutuksen vahvistamista tosiasiasa hakea.¹⁸⁴ Sama aikaprioriteettisääntö ilmenee myös edellä tutkimuksessa esille tuodussa EVVL 24.2 §:ssä, jonka mukaan valtuutusta ei saa vahvistaa, jos valtuuttajalla jo on edunvalvoja, jonka tehtäviin kuuluu huolehtia niistä asioista, joita valtuutus koskee.

Kuten edellä on todettu, on tästä aikaprioriteettisäännöstä tietyissä tilanteissa mahdollista poiketa. Tällainen tilanne voi tulla kyseeseen, jos esimerkiksi edunvalvontavaltuutettu hoitaa henkilön asioita puutteellisesti. EVVL 11.2 § mahdollistaa tällöin edunvalvontavaltuutuksen lakkauttamisen ja edunvalvojan määräämisen henkilölle.¹⁸⁵ Tällainen tilanne voi tulla

¹⁸¹ Antila 2007, s. 20.

¹⁸² Antila 2007, s. 20.

¹⁸³ HolhTL 8.1 §:n mukaan edunvalvoja voidaan määrätä, mikäli henkilö on kykenemätön valvomaan etuaan taikka huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa. Edunvalvontavaltuutuksella henkilö on kuitenkin jo järjestänyt asioidensa hoidon muulla tavalla.

¹⁸⁴ Antila 2007, s. 20. Ks. HE 146/1998 vp, s. 31. Holhustoimilain esitöissä on lisäksi todettu, että edunvalvojan määräämistä ei ole pidettävä asianmukaisena, jos se, jolle edunvalvojaa haetaan, voi vaikeuksitta huolehtia asioistaan käyttämällä valtuutettua, jonka toimintaa hän itse kykenee riittävästi valvomaan. Koska edunvalvontavaltuutukseen kuuluu myös viranomaisvalvontaa, ei valtuuttajan tähän sääntöön nähden tarvitse edes itse kyetä valvomaan valtuutetun toimintaa.

¹⁸⁵ EVVL 11 §:n 2 mom. mukaan, jos valtuuttajalle määrätään edunvalvoja, valtuutus lakkaa olemasta voimassa siltä osin kuin edunvalvojan tehtäviin kuuluu huolehtia niistä asioista, joita valtuutus koskee.

kyseeseen esimerkiksi edellä tutkimuksessa käsitellyn valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuuden syntymisen yhteydessä.

Edunvalvontavaltuutuksen ja edunvalvonnan välisessä valinnassa merkittävänä tekijänä on lisäksi henkilön itsemääräämisoikeuden toteutuminen.¹⁸⁶ Edellä käsitelty aikaprioriteettisääntö on vain suuntaa antava pääsääntö ja lopulta kuitenkin on vapaasti valittavissa, järjestetäänkö henkilön asioiden hoito edunvalvontavaltuutuksen vai edunvalvonnan keinoin.¹⁸⁷ Juuri henkilön itsemääräämisoikeuden turvaamisen vuoksi tällöin on kuitenkin perusteltua kääntyä edunvalvontavaltuutuksen suuntaan.¹⁸⁸

Edunvalvontavaltuutuksen asettaminen etusijalle on sopusoinnussa myös toimintarajoitteisten aikuisten oikeudellista suojelua koskevan Euroopan neuvoston suositukseen sisältyvän välttämättömyys- ja toissijaisuusperiaatteen kanssa.¹⁸⁹ Holhousoikeuden keskeisenä periaatteena on päämiehen ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittaminen, joita puolestaan täsmentävät nämä välttämättömyys- ja toissijaisuusperiaatteet.¹⁹⁰ Periaatteen johdosta holhousoikeudellisiin toimenpiteisiin on ryhdyttävä vain silloin ja siinä määrin kuin se on välttämätöntä henkilön edun turvaamiseksi.¹⁹¹ Päätöksenteossa on otettava huomioon tapauksen olosuhteet ja asianomaisen henkilön tarpeet, ja harkittava ensisijaisesti mahdollisimman vähiten muodollisia järjestelyitä, joilla pystytään turvaamaan toimintakyvyttömän henkilön suojaaminen.¹⁹²

Korkein oikeus on ratkaisussaan (KKO 2005:2) ottanut kantaa välttämättömyys- ja toissijaisuusperiaatteeseen, ja tulkinnut periaatetta siten, että henkilön toimintakelpoisuuden säilyttämistä mahdollisimman laajana on pidettävä lähtökohtana harkittaessa henkilön asioiden hoidon järjestämistä. Tätä *vähimmän puuttumisen periaatetta* noudattaa myös Itä-

¹⁸⁶ Edellä tutkimuksessa luvussa 3.1.1. on käsitelty henkilön itsemääräämisoikeutta ja sen toteutumista tarkemmin.

¹⁸⁷ Antila 2007, s. 21.

¹⁸⁸ Mäki-Petäjä-Leinonen LM 2018, s. 9. Edunvalvontavaltuutus tukee henkilön itsemääräämisoikeutta myös siten, että se mahdollistaa päätöksenteon läheisen ihmisen tuella tilanteissa, joihin henkilöllä ei muuten välttämättä riittäisi kykyä.

¹⁸⁹ Euroopan neuvoston suositus, periaate 5.

¹⁹⁰ HE 52/2006 vp, s. 9.

¹⁹¹ HE 52/2006 vp, s. 9. Arvioitaessa toimenpiteen välttämättömyyttä on muun muassa otettava huomioon ne toimenpiteet, joihin henkilö on itse ryhtynyt asioidensa hoidon järjestämiseksi.

¹⁹² Antila 2007, s. 22.

Suomen hallinto-oikeuden ratkaisu (HAO 2.2.2015, 15/0035/4), jossa oli kyse siitä, oliko käräjäoikeuden antama edunvalvojan määräys esteenä sen tutkimiselle, oliko B sopimaton toimimaan A:n edunvalvontavaltuutettuna. Hallinto-oikeus ratkaisi asian siten, että asia edunvalvontavaltuutetun sopimattomuudesta voitiin ratkaista käräjäoikeuden määräyksestä huolimatta, ja perusteli ratkaisuaan sillä, että eri toimenpidevaihtoehdoista tulee valita henkilön itsemääräämisoikeuteen mahdollisimman vähän puuttuva ja lievin vaihtoehto. Hallinto-oikeus totesi myös, että edunvalvontavaltuutus on edunvalvontaa lievempi toimenpidevaihtoehto.

4 EDUNVALVONTAVALTUUTUS JA HENKILÖKOHTAINEN VELKAVASTUU

4.1 Edunvalvonnan tarpeessa oleva osakas ja henkilökohtainen velkavastuu

4.1.1 Henkilökohtainen velkavastuu ja edunvalvonta

Edellä tämän tutkimuksen pääluvussa 2 on käsitelty osakkaalle syntyvän henkilökohtaisen velkavastuun perusteita. Luvussa keskityttiin pääosin niin sanottuun normaaliin tilanteeseen, jossa osakas edustaa itse itseään kuolinpesän selvityksessä. Tämän lisäksi tutkimuksen pääluvussa 3 käsiteltiin ensinnäkin yleisesti, mitä edunvalvontavaltuutuksella tarkoitetaan ja toisaalta hyvinkin yksityiskohtaisesti niitä edunvalvontavaltuutuksen osa-alueita, jotka voivat tulla kyseeseen nimenomaan kuolinpesän osakkuuteen sekä velkavastuuseen liittyen. Tässä tutkimuksen pääluvussa on tarkoituksena ikään kuin yhdistää edelliset pääluvut yhdeksi kokonaisuudeksi, ja näin ollen syventyä tarkastelemaan tilannetta, jossa osakkaalle, jota kuolinpesässä edustaa edunvalvontavaltuutettu, syntyy henkilökohtainen velkavastuu perittävän veloista. Ennen tätä on kuitenkin syytä tarkastella lyhyesti kysymyksenasettelua, jossa kuolinpesän osakasta edustaa edunvalvoja, ja johon vastaus löytyy suoraan nykyisestä lainsäädännöstäkin. Tämä tarkastelu toimii eräänlaisena pohjana saman osa-alueen tarkastelulle edunvalvontavaltuutuksen näkökulmasta.

Lähtökohtana perintökaaren velkavastuujärjestelmässä on PK 21:2.1 mukainen sääntö, jonka mukaan osakas ei vastaa henkilökohtaisesti perittävän veloista. Henkilökohtainen velkavastuu voi kuitenkin normaalisti syntyä tietyistä perunkirjoitusrikkomuksista, jotka on lueteltu PK 21:2.2 kohdassa. Perunkirjoitusrikkomuksia ovat perunkirjoituksen laiminlyöminen sekä tahallinen väärän tiedon antaminen tai tiedon salaaminen, kuten edellä tutkimuksessa on tuotu esille. Osakas voi kuitenkin PK 21:2.3 mukaan vapautua vastuusta osoittamalla, ettei hän ole toiminnallaan tosiasiallisesti aiheuttanut vahinkoa velkojille. Näiden sääntöjen lisäksi PK 21:2.4 mukaan, mitä 2 ja 3 momentissa säädetään osakkaan vastuusta, ei sovelleta osakkaaseen, jota edustaa edunvalvoja. Jos siis osakas on alaikäinen

tai hänellä on jostakin muusta syystä edunvalvoja, ei osakas joudu vastuuseen edunvalvojan toimien tai laiminlyöntien johdosta.¹⁹³

Tämä kyseinen sääntö, jonka mukaan osakkaalle, jota kuolinpesässä edustaa edunvalvoja, ei voi syntyä henkilökohtaista velkavastuuta, on ollut jo ennen vuoden 2004 velkavastuusäännösten uudistamista voimassa, sillä nykyinen PK 21:2.4 säännös vastaa sisällöltään ennen uudistusta voimassa olleen PK 21:16 §:n sääntöä.¹⁹⁴ Edunvalvonnalla instituutiona onkin jo pitkä historia myös kansallisen lainsäädännön tasolla. Jo ennen nykyistä holhoustoimilakia voimassa olevasta vuoden 1898 holhouslaista (HolhL, 34/1898) löytyi sääntelyä edunvalvonnasta. Tuon aikainen sääntely tunnisti kuitenkin ainoastaan kaksi edunvalvonnan muotoa, yleisimpänä uskotun miehen määräämisen (HolhL 66-68 §), joka ei kuitenkaan poistanut henkilön oikeustoimikelpoisuutta, sekä harvinaisempana muotona holhoojan määräämisen ja päämiehen julistamisen holhottavaksi (HolhL 17 §), jolloin päämies menetti lähes kokonaan kelpoisuutensa tehdä oikeustoimia sekä vallita omaisuuttaan.¹⁹⁵ Vuoden 1898 holhouslain sääntely näkyy varmasti myös ennen 2004 uudistusta voimassa olleessa perintökaaren velkavastuujärjestelmässä ja näin ollen osittain myös nykyisessä järjestelmässä. Toisaalta vuonna 1999 voimaan tulleen holhoustoimilain mukana aikaisempien edunvalvonnan muotojen rinnalle tuotiin myös kolmas, *päämiehen oikeustoimikelpoisuutta osittain rajoittava* muoto¹⁹⁶, joka sisältyy asiallisesti myös vuoden 2004 velkavastuujärjestelmään.

Nykyisen PK 21:2.4 sanamuodon mukaan kyseinen rajoitus koskee kaikkia niitä tilanteita, joissa osakasta edustaa edunvalvoja. Nykyisessä holhoustoimen järjestelmässä tämä sanamuoto kattaa siten kaikki kolme eri edunvalvonnan muotoa, jotka määräytyvät päämiehen kelpoisuuden rajoittamisen mukaan, joita ovat ensinnäkin päämiestä *tukeva* edunvalvonta, jossa päämiehen oikeustoimikelpoisuutta ei ole rajoitettu, *rinnakkainen* edunvalvonta, jossa päämiehen toimintakelpoisuutta on osittain rajoitettu, sekä päämiehen

¹⁹³ HE 14/2004 vp, s. 30.

¹⁹⁴ HE 14/2004 vp, s. 7. Jo ennen uudistusta voimassa olleen lain mukaan henkilökohtaista velkavastuuta ei syntynyt vajaavaltaiselle osakkaalle tai osakkaalle, jota edustaa edunvalvoja. Sen sijaan osakkaan holhooja tai edunvalvoja vastasi vahingosta, jonka hän on toimenpiteillään tai laiminlyönneillään aiheuttanut pesän velkojille.

¹⁹⁵ Ks. Välimäki 2013 s. 8–9.

¹⁹⁶ HE 146/1998 vp, s. 19.

kokonaan *vajaavaltaiseksi* julistaminen.¹⁹⁷ Näihin edunvalvonnan muotoihin verrattuna vastaa edunvalvontavaltuutus muodoltaan melko lailla edellä mainituista ensimmäistä, päämiestä tukevaa edunvalvontaa.¹⁹⁸ Toisaalta kuitenkin henkilön edunvalvonnan tarve ja hänen asioidensa hoidon muoto eli edunvalvonnan muoto ovat käytännön elämässä keskenään täysin eri asioita.

Myöskään holhoustoimilain mukainen edunvalvoja ei voi joutua henkilökohtaiseen velkavastuuseen perittävän veloista.¹⁹⁹ Mikäli edunvalvoja kuitenkin toiminnallaan aiheuttaa vahinkoa kuolinpesän velkojille, voi hän joutua PK 18:7.3 mukaan velvolliseksi korvaamaan tällaisen vahingon. Käytännössä edunvalvoja voi siten joutua kuitenkin jonkinlaiseen vastuuseen niistä toimistaan, joista täysivaltaiselle osakkaalle seuraisi henkilökohtainen velkavastuu. Lisäksi kuten tutkimuksessa on edellä käsitelty, myös edunvalvonnassa olevalle osakkaalle voi syntyä jäämistöomaisuuden arvoon rajoittuva korvaus- tai palautusvastuu perittävän velkojien oikeuksien vaarantuessa.

4.1.2 Henkilökohtainen velkavastuu ja edunvalvontavaltuutus

Toisin kuin edunvalvonnan kohdalla, ei sellaista osakasta, jota kuolinpesässä edustaa edunvalvontavaltuutettu ole vapautettu henkilökohtaisesta velkavastuusta. PK 21:2.4 on tyypillinen *lex specialis*, joka ei koske edunvalvontavaltuutusta.²⁰⁰ Lähtökohtaisesti siis edunvalvontavaltuutetun edustamaa osakasta koskevat samat oikeusohjeet, mitä normaalissa tapauksessa täysivaltaista osakasta. Tällöin osakkaaseen kohdistuvaa velkavastuuta ei myöskään ole rajattu koskemaan vain jäämistöomaisuuden arvoon, vaan kyseessä on rajoittamaton vastuu perittävän veloista riippumatta siitä, tiesikö osakas veloista vai ei. Valtuutettu on kuitenkin velvollinen huolehtimaan valtuuttajan puolesta, että perunkirjoitus toimitetaan ajallaan ja oikealla tavalla jo EVVL 16 §:n mukaisen valtuutetun

¹⁹⁷ Saarenpää 2000, s. 160-174. Holhoustoimen järjestelmän kaiken kaikkiaan kuusi eri edunvalvonnan muotoa, jotka eroavat toisistaan päämiehen kelpoisuuden rajoittamisesta sekä edunvalvojan kelpoisuuden laajuudessa ovat 1) erityinen tukeva edunvalvoja, 2) yleinen tukeva edunvalvoja, 3) erityinen yhdessä toimiva edunvalvoja, 4) yleinen yhdessä toimiva edunvalvoja, 5) erityinen yksin toimiva edunvalvoja sekä 6) yleinen yksin toimiva edunvalvoja; HE 108/2014 vp s. 31. Vajaavaltaiseksi julistetulla henkilöllä ei ole oikeutta vallita omaisuuttaan, tehdä sopimuksia tai muitakaan oikeustoimia, jollei holhoustoimesta annetussa laissa muuten säädetä.

¹⁹⁸ Ks. Mäki-Petäjä-Leinonen LM 2018, s. 3–4. Myös edunvalvonnan alaisista henkilöistä suurin osa säilyttää edelleen oikeustoimikelpoisuutensa *de jure* edunvalvojansa rinnalla, eli kyse on rinnakkaisesta toimivallasta.

¹⁹⁹ Aarnio – Kangas 2016, s. 635.

²⁰⁰ Kangas 2023, s. 640.

huolellisuusvelvollisuuden mukaan, mikäli valtuuttaja on perunkirjoitusvelvollinen osakas.²⁰¹

Kuten edellä tutkimuksessa on käsitelty, on edunvalvontavaltuutuksen suosio kasvanut tasaiseen tahtiin viime vuosina.²⁰² Tämän lisäksi tätä tutkimusta varten tehdystä haastattelututkimuksesta ilmeni, että tällä hetkellä kaikista uusista alkavista täysi-ikäisistä holhoustoimen asiakkuuksista suurin osa on nimenomaan edunvalvontavaltuutuksia verrattuna edunvalvontaan.²⁰³ Lisäksi, kuten edellä tutkimuksen alaluvussa 3.5 on käsitelty, tulee henkilön asioiden hoitaminen järjestää vähimmän puuttumisen periaatetta noudattaen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että jos henkilölle vahvistetaan edunvalvontavaltuutus, on tämä hyvin pitkälle esteenä edunvalvojan määräämiselle. Ottaen huomioon väestön ikääntymisen, on myös selvää, että usein kuolinpesien osakkaina on vanhempaa väestöä, ja toisaalta myös kyky huolehtia omista asioista heikkenee usein iän myötä. Näin ollen yhä useammalla kuolinpesän osakkaalla on edunvalvontavaltuutettu edustamassa itseään kuolinpesässä. Siten myös kysymys henkilökohtaisen velkavastuun kohdentumisesta tällaiseen osakkaaseen on nykypäivänä yhä relevantimpi.

Edellä tutkimuksessa on käsitelty edunvalvontavaltuutuksen voimaantuloa. Selvää on, että ennen valtuutuksen vahvistamista eli voimaantuloa on valtuuttaja samassa asemassa kuin kuka tahansa muukin täysivaltainen osakas. Tällöin valtuuttaja edustaa itseään myös tullessaan osakkaaksi kuolinpesään, ellei valtuutusta vahvisteta tai henkilölle määrätä edunvalvojaa. Tätä lähtökohtaa vahvistaa myös se, että edunvalvontavaltuutus tehdään lähtökohtaisesti tulevaisuuden varalle jo siinä vaiheessa, kun valtuuttaja on edelleen täysin oikeustoimikelpoinen ja kykenee siten edelleen hoitamaan asioitaan. Tämä johtuu EVVL 5 §:n mukaisesta kelpoisuusvaatimuksesta valtakirjan tekemisessä, jonka mukaan valtuuttajan tulee ymmärtää valtakirjan merkitys sitä tehdessään.²⁰⁴ Edunvalvontavaltakirja saattaa siten olla valtuuttajan tai valtuutetun omassa säilytyksessä jopa vuosikymmeniä, ennen kuin sen vahvistamiselle on tosiasiallisesti tarvetta.

²⁰¹ Valtuutetun on EVVL 16 §:n mukaan tunnollisesti pidettävä huolta valtuuttajan oikeuksista sekä edistää hänen parastaan tämän puolesta toimiessaan.

²⁰² *Digi- ja väestötietovirasto: Maistraattirekisterien avoin tieto.*

²⁰³ *Digi- ja väestötietovirasto, Holhoustoimi.* Haastattelututkimus 11.1.2024.

²⁰⁴ Ks. lisää kelpoisuudesta valtakirjan tekemiselle *Antila* 2007, s. 33–35.

Edunvalvontavaltakirja tulee voimaan, kun sen vahvistamisen edellytykset täyttyvät (EVVL 24 §). Valtuuttajan on voimaantumisen edellytyksenä oltava sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi tullut pääasiallisesti kykenemättömäksi huolehtimaan niistä asioista, joita valtuutus koskee. Tyypillinen syy valtuutuksen vahvistamiselle on valtuuttajan dementia, jonka johdosta hän ei kykene enää huolehtimaan asioistaan.²⁰⁵ Valtuutuksen vahvistamisen edellytyksien täyttymisen arvioinnissa käytetään hyväksi lääkärinlausuntoa.²⁰⁶ Valtuutuksen voimaantulo ei edellytyksen täyttymisestä huolimatta rajoita valtuuttajan oikeustoimikelpoisuutta. Henkilön oikeustoimikelpoisuus ja kyky huolehtia asioistaan onkin ajatuksen tasolla pidettävä erillään toisistaan.

Kun edunvalvontavaltuutus, joka sisältää valtuutuksen edustaa valtuuttajaa kuolinpesässä, on tullut voimaan, toimii valtuutettu kuolinpesässä valtuuttajan puolesta samoin kuin edunvalvojakin toimisi. Mikäli valtuutus ei anna valtuutetulle kelpoisuutta edustaa valtuuttajaa kuolinpesässä, tulee tosiasiallisesti toimintakyvytöntä osakasta edustamaan määrätä holhoustoimilain mukainen edunvalvoja. Toisena huomioitavana seikkana on vielä mahdolliset valtuutetun esteellisyyskysymykset (EVVL 17 §).²⁰⁷ Jos valtuutettu on esimerkiksi itse saman kuolinpesän osakas, ei hän voi kelpoisuuden puuttuessa edustaa valtuuttajaa kuolinpesässä, eivätkä valtuutetun tekemät oikeustoimet tällöin ole valtuuttajaan nähden sitovia. Esteellisyystilanteessa valtuutetun tilalle valtuuttajaa kyseisessä tehtävässä edustamaan voidaan määrätä edunvalvoja (EVVL 21 § ja HolhTL 11 §). Edellytyksenä sille, että valtuutettu voi edustaa valtuuttajaa kuolinpesässä ovat siten nimenomainen määräys edunvalvontavaltakirjassa sekä se, ettei valtuutettu ole esteellinen.

Koska edunvalvontavaltuutus ei rajoita valtuuttajan oikeustoimikelpoisuutta, vaikka henkilön tosiasiallinen kyky huolehtia asioistaan onkin alentunut, voi valtuuttaja toimia valtuutetun rinnalla kuolinpesän asioissa. Lopulta on kuitenkin valtuutetun velvollisuus huolehtia siitä, että valtuuttajan kannalta tarvittavat oikeustoimet tulevat tehdyiksi asianmukaisella tavalla. Valtuuttajan ollessa perunkirjoitusvelvollinen osakas, tarkoittaa tämä käytännössä sitä, että valtuutetun on huolehdittava, että perunkirjoitus tulee

²⁰⁵ Antila 2007, s. 62.

²⁰⁶ Digi- ja väestötietovirasto, Holhoustoimi. Haastattelututkimus 11.1.2024.

²⁰⁷ EVVL 17 §:n mukaan valtuutettu on esteellinen, jos vastapuolena on; 1) valtuutettu itse, valtuutetun puoliso tai joku, jota valtuutettu edustaa; 2) valtuutetun tai hänen puolisonsa lapsi, lapsenlapsi, sisarus, vanhempi tai isovanhempi taikka tällaisen henkilön puoliso; tai 3) valtuutetun sisaruksen lapsi tai vanhemman sisarus.

asianmukaisesti hoidetuksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että valtuutetun olisi itse laadittava perukirja valtuuttajan ollessa siihen kykenemätön. Riittää, että valtuutettu valitsee uskotut miehet perunkirjoitusta varten sekä määrää ajan ja paikan perunkirjoitukselle valtuuttajan puolesta.²⁰⁸

Mikäli valtuutettu laiminlyö tämän, eikä järjestä perunkirjoituksen toimittamista myöskään esimerkiksi valtuuttamalla jonkun toisen henkilön tehtävää varten, voi ankarana seurauksena kyseeseen tulla osakkaaseen kohdistuva henkilökohtainen velkavastuu. Laiminlyönti ei kuitenkaan ole kyseessä silloin, kun valtuuttaja sekä valtuutettu eivät ole olleet tietoisia perunkirjoitusvelvollisuudestaan tai he eivät ole ottaneet millään tavalla jäämistöä hoidettavakseen. Tällaisesta passiivisesta toiminnasta ei voi aiheutua velkavastuuta valtuuttajalle.²⁰⁹ Velkavastuun syntymisen edellytyksenä osakkaan, tai näin ollen häntä edustavan valtuutetun tulee siis EVVL 16 §:n mukaista huolellisuusvelvoitettaan rikkomalla jättää tarkoituksellisesti tai huolimattomuuttaan perunkirjoitusvelvollisuus hoitamatta tilanteessa, jossa kuolinpesä on tosiasiallisesti valtuuttajan *hoidossa*. Pesä on usein osakkaan hoidossa esimerkiksi silloin, kun yhteisessä kodissa asuneista puolisoista toinen kuolee ja leski tulee osakkaaksi pesään esimerkiksi avio-oikeuden nojalla. Velkavastuu aiheutuu tällaisessa tilanteessa kuitenkin valtuuttajalle itselleen, eikä valtuutetulle siten voi syntyä velkavastuuta, vaikka tosiasiallisesti valtuutettu voi toimia hyvinkin itsenäisesti valtuuttajan puolesta kuolinpesän asioissa.

Perunkirjoitusvelvollisuuden rikkomisen lisäksi velkavastuu voi syntyä myös väärän tiedon antamisen tai tiedon salaamisen seurauksena perunkirjoituksessa tai perukirjan valalla vahvistaessa. Valtuuttajan ei tällöin tarvitse olla perunkirjoitusvelvollinen osakas. Näiden edellytysten täyttyminen edellyttää kuitenkin osakkaan tai mahdollisesti tässä tapauksessa valtuutetun *tahallista* toimintaa. Koska tahallisessa toiminnassa kyse on nimenomaan *vilpillisestä* menettelystä, edellyttää se tarkkaa tietoa asioiden oikeasta tilasta ja tämän tiedon vastaista käyttäytymistä, eikä näin ollen törkeäkään huolimattomuus johda vielä velkavastuun toteutumiseen.²¹⁰ Onkin hyvin epätodennäköistä, että valtuuttaja omalla

²⁰⁸ Aarnio – Kangas – Rabinä 2020 s. 110.

²⁰⁹ Aarnio – Kangas 2016, s. 637.

²¹⁰ Lohi 2005, s. 253.

toiminnallaan aiheuttaisi näiden edellytysten täyttymisen.²¹¹ Lisäksi se, että valtuuttajan tekemä edunvalvontavaltuutus perustuu lähtökohtaisesti henkilöiden väliseen luottamussuhteeseen, vähentää oletettavasti riskiä siitä, että valtuutettu toimisi näinkin vilpillisesti valtuuttajaa edustaessaan. Tästä huolimatta mahdollisuus tällaiselle toiminnalle on aina olemassa. Valtuutetun tahallisuudesta väärän tiedon antamisesta tai tiedon salaamisesta mahdollinen velkavastuu seuraa kuitenkin valtuuttajalle, eikä valtuutetulle. Valtuutetun toiminnan tahallisuuden arviointi tulisi ottaa huomioon myös valtuutetulle velkavastuun syntyessä tulevien seuraamusten arvioinnissa.

Kuten edellä tutkimuksessa on käsitelty, voi osakas velkavastuun syntymisen jälkeenkin vielä vapautua vastuusta osoittamalla, ettei hän ole toiminnallaan aiheuttanut PK 18:7 nojalla korvattavaa vahinkoa velkojille. Lisäksi, mikäli osakas osoittaa, että hänen velkojille aiheuttamansa vahinko on rahamääräisesti pienempi kuin perittävän velat, vastaa osakas vain vahingon määrästä. Selvää on, että mikäli valtuutettu esittää tällaisen selvityksen asiasta, ettei valtuuttaja tai valtuutettu ole toiminnallaan aiheuttanut vahinkoa, voi valtuuttaja vapautua velkavastuusta samoin perustein kuten täysivaltaisenkin osakas. Oletuksena on lisäksi, ettei valtuuttaja välttämättä itse kykene tällaista selvitystä antamaan. Tilanne on hieman mutkikkaampi, jos valtuutettu on tosiasiallisesti tällaista vahinkoa aiheuttamalla saanut aikaan valtuuttajaan kohdistuvan velkavastuun, eikä jostain syystä annakaan tällaista selvitystä, mikä voisi vapauttaa valtuuttajan velkavastuusta. Tällöin velkavastuusta vapautuminen jäisi käytännössä usein toimintakyvyttömän valtuuttajan vastuulle, eikä hänellä siten luultavasti olisi mahdollisuutta vapautua siitä. Toki kyseessä on tällöin hyvin vakava valtuutetun aseman väärinkäyttö, eikä tällaista tilannetta pitäisi päästä syntymään jo valtuutetun toiminnan valvonnan johdosta. Edellä käsitellyn perusteella on hyvinkin yksittäisistä tapauksista kyse, missä henkilökohtainen velkavastuu voisi ylipäättään kohdistua valtuutetun edustamaan osakkaaseen, mutta mahdollisuus lain tasolla sille on kuitenkin olemassa.

Vaikuttaa siltä, että yhtenä syynä sille, miksi valtuutetun edustama osakas ei saa samankaltaista suojaa velkavastuun syntymiseltä kuin edunvalvonnassa oleva osakas, on se, että valtuutuksen vahvistaminenkaan ei tosiasiallisesti vielä poista henkilön

²¹¹ Aarnio – Kangas 2016, s. 639. PK 21:2.2 lainkohtaa ei voida soveltaa, mikäli perukirjan todellisuutta vastaamaton sisältö johtuu osakkaan huolimattomuudesta, taitamattomuudesta tai ymmärtämättömyydestä. Käytännössä olisi siis hyvin epätodennäköistä, että valtuuttajan omasta toiminnasta seuraisi velkavastuuta.

oikeustoimikelpoisuutta. Tämä on sinänsä ymmärrettävää, sillä usein ainakin aluksi valtuutettu ja valtuuttaja voivat toimia ikään kuin rinnakkain erilaisissa oikeustoimissa. Toisaalta edunvalvonta käsitteenä kattaa myös sen lievimmän muodon, eli edunvalvojan rinnakkaisen toimivallan päämiehen kanssa, joka vastaa pitkälti edunvalvontavaltuutusta muotoseikoiltaan. Ongelmaksi muodostuu myös se, että edunvalvontavaltuutus voi olla voimassa aina henkilön kuolemaan saakka, ja ainakin muistisairauden kuten usein muutenkin vanhuuden kohdalla henkilön kyky huolehtia asioistaan heikkenee ajan myötä. Kuten edellä tutkimuksessa on käsitelty, on henkilön asioiden hoito kuitenkin järjestettävä edunvalvontavaltuutuksen keinoin niin pitkään kuin mahdollista valtuutuksen ensisijaisuuden periaatteen mukaan sekä henkilön itsemääräämisoikeuden toteuttamiseksi. Käytännössä siis henkilö, jolla on edunvalvontavaltuutus voi olla tosiasiallisesti oikeustoimikelvoton ja esimerkiksi täysin samassa tilanteessa kuin edunvalvonnan alainen henkilö. Näiden syiden vuoksi on ristiriitaista, että edunvalvontavaltuutetun edustamalle osakkaalle ylipäättään voi syntyä henkilökohtainen velkavastuu perittävän veloista.

4.1.3 Henkilökohtaisen velkavastuun sovittelu

Jo syntynyttä velkavastuuta voidaan kuitenkin myös jossakin määrin sovittaa samoin edellytyksin kuin PK 18:7 mukaista vahingonkorvausvelvollisuutta. Velkavastuuta voidaan siten kohtuullistaa rahamääräisesti pienemmäksi tapauskohtaisesti. PK 18:7.1 mukaan, mikäli huolimattomuus on lievä, voidaan korvausta alentaa tai osakas kokonaan vapauttaa korvausvelvollisuudesta, milloin se vahingon suuruuteen ja muihin seikkoihin nähden harkitaan kohtuulliseksi. Lisäksi PK 18:7.2 mukaan, milloin korvausvelvollisia osakkaita on useita, on korvausmäärä heidän kesken jaettava sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi ottaen huomioon kunkin korvausvelvollisen viaksi jäävän syyllisyyden määrä sekä muut asianhaarat. Vaikka kyseiset lainkohdat koskevat nimenomaisesti vahingonkorvausvastuuta, eivätkä siten henkilökohtaista velkavastuuta perittävän veloista, on esimerkiksi *Lohi* katsonut, että sovittelumahdollisuuden on sisällyttävä myös henkilökohtaiseen velkavastuuseen.²¹²

²¹² *Lohi* 2005, s. 260–264. Ilman sovittelumahdollisuutta osakas joutuisi tietyin ehkä varsin anteeksiannettavan käyttäytymisrikkeen johdosta olennaisesti huonompaan asemaan kuin muut vahingonaiheuttajat oikeutemme mukaan ovat. Vaikka olosuhteiden kokonaisarviointi puoltaisikin vahvasti korvausvastuun sovittelua, ei osakas voisi saada hyväkseen sovittelumahdollisuutta. Osakas, jolta usein puuttuu kuolinpesän selvitystä koskeva asiantuntemus olisi näin ollen huomommassa asemassa, kuin alan ammattilainen, kuten pesänselvittäjänä toimiva asianajaja.

Sovitteluperusteena voi olla ensinnäkin osakkaan ja vahingonkärsijän taloudelliset kantokyvyt sekä niiden vertailu. Toisena sovitteluperusteena voi olla osakkaan tuottamuksellisuuden arviointi. Velkavastuun sovittelu voi siten hyvinkin todennäköisesti tulla kyseeseen edunvalvonnan tarpeessa olevan osakkaan kohdalla. Osakkaan tuottamuksellisuutta arvioitaessa voidaan ottaa huomioon henkilön alentunut kyky huolehtia lain asettamien velvoitteiden täyttämisestä.²¹³ Koska laissa ei ole suoraan säännelty sovittelumahdollisuuden käyttämisestä tilanteeseen, jossa edunvalvontavaltuutetun edustamalle osakkaalle syntyy velkavastuu, jää tulkinnanvaraiseksi, tulisiko sovittelun yhteydessä arvioida valtuuttajan vai valtuutetun tuottamuksellisuutta. Huolimatta siitä, kenen toiminnasta velkavastuu on syntynyt, kohdistuu se joka tapauksessa osakkaana olevaan valtuuttajaan, jolloin hänen alentunut kyky voitaisiin ottaa huomioon velkavastuun sovittelussa. Tämä lähtökohta olisi ainakin valtuuttajan suojaamisen periaatteen kanssa yhdenmukainen.

4.2 Edunvalvontavaltuutetun vahingonkorvausvelvollisuus velkavastuun seurauksena

4.2.1 Vahingonkorvausvelvollisuus lain tasolla

Kuten edellä on kerrottu, ei valtuutettu voi joutua itse henkilökohtaisesti vastuuseen perittävän veloista. Tällä tarkoitetaan käytännössä sitä, ettei velkoja voi vaatia suoritusta saatavalleen suoraan valtuutetulta, vaan velkojan vaatimus tulee kohdistaa valtuuttajaan, joka on osakkaana kuolinpesässä.²¹⁴ Kaikesta vastuusta ei valtuutettukaan kuitenkaan ole vapautettu. Vaikka perintökaaresta ei löydy säännöstä, joka velvoittaisi valtuutetun korvausvastuuseen toiminnastaan, voidaan tilanteeseen soveltaa EVVL 23 §:n mukaista vahingonkorvausvelvollisuutta. Lainkohdan 1 momentin mukaan valtuutettu on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on valtuuttajan puolesta toimiessaan tahallisesti tai

²¹³ Aarnio – Kangas 2016, s. 629–630.

²¹⁴ Tilannetta, jossa velkoja voisi vaatia suoritusta sekä valtuuttajalta että valtuutetulta ei teoriassa pitäisi syntyä, sillä valtuutettu on esteellinen edustamaan valtuuttajaa kuolinpesässä, jos hän on itse saman kuolinpesän osakkaana.

huolimattomuudesta aiheuttanut valtuuttajalle. Säännös koskee siis kaikkia niitä tilanteita, joissa valtuutettu on aiheuttanut vahinkoa valtuuttajalle toimiessaan hänen lukuunsa.²¹⁵

Valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuuden synnyttää valtuutetun tuottamuksellinen toiminta, josta aiheutuu valtuuttajalle vahinkoa. Onkin perusteltua, että valtuutettu joutuu kyseisen lainkohdan mukaan korvausvelvolliseksi valtuuttajaan nähden, mikäli hän toiminnallaan tai laiminlyönnillään aiheuttaa valtuuttajalle henkilökohtaisen velkavastuun perittävän veloista. Merkitystä vahingonkorvausvelvollisuuden syntymisessä on ymmärrettävästi sillä, onko valtuutettu toiminut yksin valtuuttajan puolesta vai ovatko he esimerkiksi toimineet yhdessä, minkä johdosta vastuu vahingosta ei yksin ole valtuutetulla. Vahingonkorvausvastuun jakautuminen eri henkilöiden välillä sekä vastuun kohtuullistaminen määräytyvät normaaliin tapaan vahingonkorvauslain asianomaisten säännösten mukaisesti (VahL 2 ja 6 luvut).

Lisäksi EVVL 23.3 §:n mukaan valtuuttaja ei ole VahL 3:1.3 nojalla velvollinen korvaamaan vahinkoa, jonka valtuutettu on aiheuttanut toimiessaan hänen lukuunsa.²¹⁶ Tämä on perusteltua, sillä vastuu valtuutetun toiminnan valvomisesta ei ole toimintakyvyttömällä valtuuttajalla vaan holhousviranomaisella, kuten edellä tutkimuksessa on käsitelty. Valtuuttajaa ei siten voida myöskään asettaa vahingonkorvausvelvolliseksi valtuutetun toiminnan seurauksena ulkopuoliselle aiheutuneesta vahingosta. Tämä sääntö ei kuitenkaan koske velkavastuuta. Kuten tutkimuksessa on edellä selvitetty, voi valtuuttajalle siten aiheutua henkilökohtainen velkavastuu perittävän veloista valtuutetun vilpillisestä toiminnasta johtuen, vaikka valtuuttaja itse olisikin pysynyt passiivisena asian suhteen. Vaikka velkavastuussa ja vahingonkorvausvelvollisuudessa onkin kyse eri asioista, ovat kyseiset säännöt periaatetasolla ristiriidassa keskenään.

4.2.2 Vahingonkorvausvelvollisuuden toteutuminen käytännössä

²¹⁵ Valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuutta on käsitelty yleisellä tasolla edellä tutkimuksen alaluvussa 3.4.2.

²¹⁶ Lainkohdan mukaan, ”jos se, joka viranomaisen määräyksestä, luottamustoimeen valittuna tai toisen pyynnöstä suorittaa laissa määrättyä tai työsuhteeseen verrattavissa olosuhteissa tiettyä tehtävää olematta itsenäinen yrittäjä, tehtävää suorittaessaan virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttaa vahinkoa, on se, jonka lukuun tehtävä suoritetaan, velvollinen korvaamaan vahingon.”

Velkavastuun syntyessä valtuuttajalle on tämän kärsimä vahinko mitä ilmeisimmin suuruudeltaan valtuuttajan vastuulle tulevien perittävän velkojen suuruus. Vahingon tosiasiallinen määrä selviää siten viimeistään asiassa toimivaltaisen tuomioistuimen antaessa ratkaisunsa asiassa. Velkoja voi nimittäin ensisijaisesti vaatia suoritusta saatavalleen kuolinpesän osakkaalta eli valtuuttajalta itseltään mutta viime kädessä nostamalla oikeudenkäymiskaaren mukaisen velkomuskanteen asiassa toimivaltaisessa tuomioistuimessa. Kyseessä voi siten olla hyvinkin pitkä prosessi ottaen huomioon asian erityislaatuisuuden osakkaan ollessa kykenemätön itse huolehtimaan asioistaan. Valtuuttaja tai hänelle asiaa varten erikseen määrätty edunvalvoja voi sitten erikseen vaatia vahingonkorvausta suoraan valtuutetulta tai viime kädessä tuomioistuinteitse.

Kuten edellä tutkimuksessa on käsitelty, liittyy valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuuden toteutumiseen kuitenkin toinenkin ongelma, nimittäin se, miten asia ylipäättään tulee ulkopuolisen ja tärkeimpänä valtuutetun toimintaa valvovan holhousviranomaisen tietoon. Oletuksena tässä ongelmassa on kuitenkin se, ettei valtuuttaja itse kykene terveydentilansa vuoksi vaatimaan korvausta valtuutetulta eikä muutenkaan hyödyntämään käsillä olevia oikeussuojakeinojaan. Erityisesti, jos edunvalvontavaltuutukseen ei sisälly valtuutetun tilivelvollisuutta holhousviranomaiselle, eikä kukaan yksittäinen valtuuttajan läheinen ilmoita asiasta holhousviranomaiselle, jää tieto vahingonkorvausvelvollisuudesta pahimmillaan ainoastaan valtuuttajan ja valtuutetun väliseksi. EVVL 30.2 §:n mukaan valtuutetulla on velvollisuus toimittaa holhousviranomaiselle perukirja kuukauden kuluttua perunkirjoituksesta, mikäli valtuuttaja tulee osakkaaksi kuolinpesään. Teoriassa perukirjan toimittamatta jättäminen voisi osoittaa holhousviranomaiselle perunkirjoitusrikkomuksen mahdollisuuden, mutta käytännössä, kun tieto kuolinpesän osakkuudesta ei välttämättä muullakaan tavalla mene holhousviranomaiselle, ei tällä ole mahdollisuutta valvoa perukirjan toimittamisvelvollisuuttakaan.²¹⁷

Mikäli tieto valtuutetun vilpillisestä toiminnasta kuitenkin esimerkiksi valtuuttajan läheisen tekemän kantelun muodossa menee holhousviranomaiselle, alkaa se tekemään tarvittavia toimenpiteitä valtuuttajan edun turvaamiseksi. Holhousviranomainen pyrkii tällaisissa tilanteissa ensisijaisesti järjestämään valtuuttajan asioiden hoidon jollakin toisella tavalla.²¹⁸

²¹⁷ Digi- ja väestötietovirasto, *Holhoustoimi*. Haastattelututkimus 11.1.2024.

²¹⁸ Digi- ja väestötietovirasto, *Holhoustoimi*. Haastattelututkimus 11.1.2024.

Usein tämä tarkoittaa holhoustoimilain mukaisen edunvalvojan määräämistä valtuuttajalle joko kokonaisuudessaan tai jotakin tiettyä tehtävää varten. Holhousviranomaisen ei kuitenkaan koskaan nosta vahingonkorvauskannetta asianomaisessa tuomioistuimessa valtuuttajan puolesta, vaan kanteen nostaminen kuuluu sille, joka edustaa valtuuttajaa. Näin ollen oikeus nostaa vahingonkorvauskanne kuuluu tässä tilanteessa holhousviranomaisen määräämälle edunvalvojalle.²¹⁹ Edunvalvoja voidaan määrätä myös jo pelkästään tätä tarkoitusta varten.

Valtuutetun vilpillisen toiminnan mahdollisuus on aina olemassa, ja tutkimuksen edetessä valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuuden toteutuminen on tullut yhä konkreettisemmaksi ongelmaksi. Tutkimuksen kohteena oleva velkavastuu on vain yksi niistä useista tilanteista, joissa valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuus tai jopa rikosoikeudellinen vastuu voi olla käsillä. Erityisesti ikääntyvien ihmisten kohdalla, joiden voidaan nähdä usein olevan tässäkin tutkimuksessa käytetyn termin, *valtuuttajan* asemassa, suurimmat oikeudelliset ongelmat liittyvät nimenomaan perintö- ja testamenttioikeuden sekä edunvalvontaoikeuden alalle.²²⁰

Erityisesti edunvalvontavaltuutuksen kohdalla tässä tutkimuksessa on selvinnyt, että lain esitöistä ja tavoitteistakin huomaten rakentuu tämä edunvalvontaoikeuden alainen, vielä melko tuore ilmiö pitkälti henkilöiden väliseen läheissuhteeseen. Laki edunvalvontavaltuutuksesta ei myöskään vastaa läheskään kaikkiin niihin tilanteisiin, joita valtuuttajan ja valtuutetun välillä saattaa tulla vastaan.²²¹ Läheissuhteilla on kuitenkin aivan erityinen merkitys ikääntyvien ihmisten perheoikeudellisissa ongelmissa. Riidat sukulaisten kanssa koetaan usein erityisen raskaina, ja kysymys on pitkälti tilanteista, joissa tunteet ovat voimakkaasti läsnä, kuten kuolemasta tai etenevästä muistisairaudesta. Tällöin ristiriidat sukulaisten välillä voivat olla hyvinkin kärjistyneitä. Monesti ristiriitojen yhteydessä koetaan, että juuri lähimmät ihmiset toimivat epäoikeudenmukaisesti ja omaa etuaan

²¹⁹ *Digi- ja väestötietovirasto, Holhoustoimi*. Haastattelututkimus 11.1.2024. Haastattelussa ilmeni, että holhousviranomaisen pyrkii tällaisissa väärinkäytöstilanteissa määräämään valtuuttajalle ensisijaisesti edunvalvojan, joka alkaa hoitamaan valtuuttajan vahingonkorvausasiaa muun ohella.

²²⁰ *Ervasti – Mäki-Petäjä-Leinonen DL 2021*, s. 634–637.

²²¹ *Digi- ja väestötietovirasto, Holhoustoimi*. Haastattelututkimus 11.1.2024. Myös haastattelututkimuksessa nousi esille, että holhousviranomaisenkin näkökulmasta laki on selkeä ainoastaan siihen saakka, kunnes valtuutus astuu voimaan, mutta muilta osin hyvinkin tulkinnanvarainen. Näin ollen valtuutetun tehtävän hoitaminen jää usein yksin valtuutetun käsiin, eikä hänen toimintaansa käytännössä pystytä valvomaan.

ajatellen. Ikääntyvillä ihmisillä lisäksi yhä harvemmin on mahdollisuutta saada perheen ulkopuolistakaan tukea tilanteeseen.²²²

Ongelmaksi valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuuden toteutumisessa käytännössä voi ensinnäkin muodostua se, että vahinko jää valtuuttajan ja valtuutetun väliseksi tiedoksi. Valtuuttajalla ei välttämättä ole keinoja viedä asiaa eteenpäin, hän ei välttämättä ymmärrä asian merkitystä, tai pahimmillaan ei ole edes tietoinen kärsimästään vahingosta. Koska usein edunvalvontavaltakirjassa ei ole määrätty valtuutetun säännöllisestä tilivelvollisuudesta holhousviranomaiselle²²³, ei valtuutettu välttämättä ole lainkaan tekemisissä holhousviranomaisen kanssa, eikä viranomainen näin ollen saa tietoonsa, mitä valtuutetun ja valtuuttajan välillä käytännössä tapahtuu. Tässä kohtaa ainoaksi vaihtoehdoksi asian esille tulemiseksi tulisi se, että joku muu valtuuttajan läheinen ihminen reagoisi tilanteeseen.

Yhtenä ratkaisuna tähän ongelmaan voisi kyseeseen tulla yksityiset valvontajärjestelyt. Koska edunvalvontavaltuutuksessa on kyse yksityisoikeudellisesta tahdonilmaisusta, voi valtuuttaja valtakirjassaan määrätä myös yksityisistä valvontajärjestelyistä.²²⁴ Tällaisella järjestelyllä tarkoitettaisiin sitä, että joku yksityinen valtakirjassa yksilöity taho valvoisi holhousviranomaisen ohella valtuutetun toimintaa. Kyseessä voisi olla joko yksityinen henkilö tai oikeushenkilö. Valtakirjassa voitaisiin myös määrätä valtuutetun tilivelvollisuudesta tälle yksityiselle taholle.²²⁵ Yhtenä vaihtoehtona voisi myös olla kahden erillisen valtakirjan tekeminen eri valtuutetuille, joista toinen koskisi valtuuttajan asioiden hoitamista ja toinen taas ensimmäisen valtuutetun toimien valvontaa.²²⁶ Valvonnan tehokkuuden kannalta valtakirjamerkintä yksityisestä valvojasta voisi kuitenkin olla tarkoituksenmukaisempi.

Myös Ruotsissa käytetään yksityisiä valvontajärjestelyitä. Lain edunvalvontavaltuutuksesta ”Lag (2017:310) om framtidsfullmakter” 23 §:n mukaan valtuuttaja voi valtakirjassaan

²²² *Ervasti – Mäki-Petäjä-Leinonen* DL 2021, s. 637–639. Kyseinen artikkeli perustuu ikääntyville ihmisille vuonna 2021 suunnattuun kyselytutkimukseen liittyen heidän oikeudensaantimahdollisuuksiin erityisesti perheoikeudellisissa ongelmissa.

²²³ *Digi- ja väestötietovirasto, Holhoustoimi*. Haastattelututkimus 11.1.2024.

²²⁴ *Antila* 2007, s. 148–149.

²²⁵ *HE 52/2006 vp*, s. 13.

²²⁶ Ks. *LaVM 29/2006 vp*, s. 4. Myös lakivaliokunta on lain säätämisen yhteydessä pitänyt mahdollisena tällaista järjestelyä.

määrätä kolmannen henkilön, jolle valtuutetun on raportoitava asioidensa hoitamisesta. *Aalto* on tuoreessa väitöskirjassaan *Arvotodellisuus – Tutkimus päämiehen asemasta holhoustoimen järjestelmässä* pohtinut mahdollisuutta ottaa mallia valtuutetun valvonnan osalta Ruotsista myös Suomen järjestelmään.²²⁷ Ruotsin mallilla olisi mahdollista tavoitella roolien selkeyttämistä holhoustoimen järjestelmässä sekä valvontatehtäviin menevien resurssien vähentämistä.²²⁸ Malli vahvistaisi toisaalta myös valtuuttajan itsemääräämisoikeuden toteutumista valtuutetun toiminnan valvonnan osalta. Mallin avulla valtuutetun väärinkäytökset ja vahingonkorvausvelvollisuuden aiheuttavat teot tulisivat varmemmin valvojan tietoisuuteen. Yksityisellä valvojalla tulisi myös olla tietojensaantioikeus esimerkiksi valtuuttajan pankkiasiointiin sekä kelpoisuus vaatia valtuuttajan puolesta vahingonkorvausta valtuutetulta. Myös perunkirjoitusvelvollisuuden ja ylipäättään kuolinpesässä valtuuttajan edustamisen valvominen olisi huomattavasti tehokkaampaa yksityisen tahon toimesta. Näin ollen myös mahdolliset perunkirjoitusrikkomukset, velkojen vaatimukset ja velkavastuun syntyminen tulisivat kaikki valvojan tietoon. Valtuuttajalle vahinkoa aiheuttavan valtuutetun toiminta saataisiin näin myös nopeammin päätökseen.

Valtuuttajan edun toteutumiseksi tällainen järjestely voisi olla esimerkiksi viranomaisvalvonnan kanssa rinnakkain toimiva ratkaisu. Toisaalta toimintakyvettömän valtuuttajan suojaamiseksi myös viranomaisvalvonta on tärkeä osa valvontajärjestelmää.²²⁹ Ruotsin valvontajärjestelmän malli on hallinnollisesti kevyempi, ja valtuuttajan itsemääräämisoikeutta tukeva, mutta sekin voi itsessään mahdollistaa myös väärinkäytöksiä. Jonkinlainen yhdistelmä yksityistä valvontaa ja viranomaisvalvontaa voisikin sen vuoksi olla tarkoituksenmukaisempi ratkaisu.²³⁰

4.3 Empiirisen oikeustutkimuksen tulokset

²²⁷ *Aalto* 2020, s. 191–193.

²²⁸ *Aalto* 2020, s. 193 ja 196.

²²⁹ *Kolehmainen* LM 2019, s. 308-309. Viranomaisvalvonnalla on korostettu merkitys niissä oikeussuhteissa, joissa osapuolet eivät ole tasavertaisia ja joihin liittyy siten riskejä heikomman osapuolen perusoikeuksien vaarantumisesta.

²³⁰ *Aalto* 2020, s. 192–193.

Tähän tutkimukseen sisällytetyn Digi- ja väestötietovirastolle suunnatun haastattelututkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mikä on Digi- ja väestötietoviraston näkökulma tutkimuksen aiheeseen sekä millä tavalla aihe näkyy Digi- ja väestötietoviraston toiminnassa. Yleisesti ottaen haastattelututkimuksen tulokset vastasivat ennakkokäsitystä edunvalvontavaltuutetun toimintaa valvovan viranomaisen asemasta, mutta tutkimus antoi kuitenkin myös uutta näkökulmaa ja merkitystä aiheeseen. Haastateltava henkilö oli erittäin asiantunteva, ja hahmotti hyvin nopeasti tutkimuskysymyksiin sisältyvät oikeusongelmat.

Haastattelussa käytiin ensin läpi yleisesti edunvalvontavaltuutuksen asemaa edunvalvontaoikeuden alalla tänä päivänä. Tällä tavalla haettiin vahvistusta sille, että aihepiiri on tutkimuksen arvoinen. Haastattelu vahvisti oletusta siitä, että edunvalvontavaltuutuksen suosio ja ihmisten tietoisuus siitä ovat kasvaneet tasaisesti viime vuosina. Haastateltava toi esille holhousviranomaisen käsityksiä edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain soveltamisesta ja tulkinnasta käytännössä. Hänen mukaansa kyseistä lakia säädettäessä ei olla huomioitu aikaisempaa lainsäädäntöä tarpeeksi ja laki jättääkin monin paikoin runsaasti varaa tulkinnalle. Nämä ongelmat ovat osittain lähtökohtana myös tämän tutkimuksen tekemiselle.

Haastateltava piti ongelmallisena sitä, että nykyinen lainsäädäntö mahdollistaa velkavastuun syntymisen edunvalvontavaltuutetun edustamalle osakkaalle. Tässä yhteydessä haastateltava korosti sitä, että ihmisen tosiasiallinen kyky ymmärtää asioita voi olla sama riippumatta siitä, millä tavalla hänen asioidensa hoito on järjestetty. Tämän haastateltava oli huomannut holhousviranomaisen ratkaisukäytännössä. Velkavastuun syntyminen on kuitenkin vain pieni osa suurempaa ongelmaa, johon kaivattaisiin muutosta. Se, miten edunvalvojan ja edunvalvontavaltuutetun asema eroaa tai rinnastuu toisiinsa lain tasolla, ja lisäksi se, miten edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain säännökset ovat suhteessa muuhun lainsäädäntöön, ovat niitä kysymyksiä, joihin ensisijaisesti kaivattaisiin vastauksia.

Haastattelussa nousi esille myös kysymys siitä, ovatko holhousviranomaisen valvontakeinot riittäviä valtuutetun toiminnan valvomiseen käytännössä. Tämän seurauksena valtuutetun mahdolliset väärinkäytökset eivät välttämättä missään vaiheessa tule holhousviranomaisen tietoon eikä valtuutettu joudu vastuuseen teoistaan. Haastateltavan mukaan on erittäin harvinaista, että edunvalvontavaltakirjassa olisi määrätty esimerkiksi säännöllisestä tilivalvonnasta, jonka myötä ainakin omaisuuteen kohdistuvat väärinkäytökset voisivat tulla

esille. Myös osakkuus kuolinpesässä voisi tulla tällä tavalla ilmi. Harva valtuutettu on edes tietoinen edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain asettamasta velvoitteesta toimittaa perukirja holhousviranomaiselle perunkirjoituksen jälkeen. (EVVL 30.2 §).

Myöskään säännöllinen tilivalvonta ei aina mahdollista kattavaa valtuutetun toiminnan valvontaa, varsinkin, jos valtuutettu ei tilinpitovelvollisuudesta huolimatta toimita holhousviranomaiselle pyydettyjä tietoja. Holhousviranomaisella on tällöin teoreettinen mahdollisuus käyttää pakkokeinoja valtuutettua kohtaan, mutta haastateltavan mukaan se ei kuitenkaan useinkaan ole valtuuttajan edun kannalta paras tapa toimia. Usein tarkoituksenmukaisempaa on tällaisessa tilanteessa päättää valtuutus ja järjestää valtuuttajan asioiden hoito jollakin muulla tavalla.

Vaikka haastateltavan mukaan holhousviranomaisen ratkaisukäytännöstä ei löydy tutkimuksen aiheena olevaan velkavastuuseen liittyviä tapauksia, on viranomaisella kuitenkin olemassa toimintamalli tällaisia tilanteita varten. Jos viranomaisen tietoon tulee tällainen tilanne esimerkiksi jonkun valtuuttajan läheisen aloitteesta, pyrkii se ensisijaisesti järjestämään valtuuttajan asioiden hoidon jollakin muulla tavalla. Tällöin edunvalvontavaltuutus päätetään ja valtuuttajaa edustamaan voidaan määrätä edunvalvoja. Holhousviranomaisen ei kuitenkaan koskaan itse lähde viemään vahingonkorvausasiaa eteenpäin, vaan se jää valtuuttajalle määrätyn edunvalvojan tehtäväksi. Edunvalvoja voidaan myös määrätä ainoastaan tätä tarkoitusta varten. Tutkimuksen kannalta olisi ollut hyvä saada tietää, kuinka yleistä on, että valtuutetun toiminnasta aiheutunut vahinko tulee holhousviranomaisen tietoon, ja kuinka usea niistä asioista menee vahingonkorvauskanteena tuomioistuimen ratkaistavaksi. Näihin kysymyksiin haastateltava ei kuitenkaan osannut vastata.

Eräänä ratkaisuna tutkimuskysymyksiin haastateltava näki asiakirjojen toimivamman liikkuvuuden eri viranomaisten välillä. Tässä yhteydessä haastateltava tarkoitti erityisesti Verohallintoa. Näin tieto kuolinpesän osakkuudesta tulisi automaattisesti myös holhousviranomaisen tietoon, kun kuolinpesän asiakirjoja, kuten perukirja tai perinnönjakokirja toimitetaan Verohallintoon. Tämä helpottaisi huomattavasti myös valtuuttajan edun toteutumisen valvomista kuolinpesän selvityksessä ja perinnönjaossa sekä mahdollisten väärinkäytösten selvittämistä.

5 LOPUKSI

Tässä tutkimuksessa on edellä lainopillisen tutkimuksen keinoin selvitetty, miten perintökaaren velkavastuujärjestelmä soveltuu sellaiseen osakkaaseen, jota kuolinpesän selvityksessä edustaa edunvalvontavaltuutettu. Tutkimuksessa on noussut esille ristiriita velkojan suojaamisen periaatteen sekä toimintakyvyttömän henkilön suojaamisen periaatteen välillä. Henkilökohtainen velkavastuu on luonteeltaan rajoittamatonta vastuuta, millä tarkoitetaan sitä, ettei se rajoitu kuolinpesän varojen määrään vaan osakas voi joutua vastuuseen perittävän veloista myös henkilökohtaisella omaisuudellaan. Tosiasiassa vastuu rajoittuu kuitenkin osakkaan aiheuttaman vahingon määrään, mikäli hän näyttää toteen aiheuttamansa vahingon.

Tutkimuksessa selvisi lisäksi, että velkavastuujärjestelmän uudistamisen myötä mahdollisuus vastuun syntymiselle on hyvin pieni, ja PK 21:2 säännös toimiikin enemmänkin eräänlaisena ”kannustimena” osakkaalle toimituttaa perunkirjoitus asianmukaisesti. Vaikka teoreettinen mahdollisuus velkavastuun syntymiselle on pieni, voi vastuu kuitenkin olla rahamääräisesti suuri. Edunvalvonnassa olevalle osakkaalle ei PK 21:2.4 mukaan voi syntyä velkavastuuta lainkaan. Tämä säännös ei kuitenkaan koske edunvalvontavaltuutetun edustamaa osakasta. Voisiko taustalla olla ajatus siitä, että edunvalvoja toimii kyllä päämiehensä edun mukaisesti ja toimituttaa myös perunkirjoituksen asianmukaisella tavalla jo senkin vuoksi, että edunvalvojan toiminta on viranomaisen valvonnan alla?²³¹ Edunvalvontavaltuutettu taas voi olla kuka tahansa valtuuttajan läheinen henkilö, jonka toiminta taas ei ole niin säännönmukaisesti valvottua, kuten tässä tutkimuksessa on edellä selvitetty.

Taustalla sille, miksi PK 21:2.4 ei sovellu valtuutetun edustamaan osakkaaseen, voi olla myös se, että jo oikeudenalan yleiset oikeusperiaatteet rajoittavat velkojan nostaman velkavastuukanteen menestymisen tuomioistuimessa. Velkavastuuta voidaan sovitella jo sen perusteella, että osakas ei ymmärrä asian merkitystä tai on edunvalvonnan tarpeessa. Koska velkavastuun syntyminen on yleisesti ottaen harvinaista, on se näin ollen vielä harvinaisempaa toimintakyvyttömälle osakkaalle. Sen vuoksi lainkohdan muuttaminen tässä

²³¹ Viranomaisella tarkoitetaan tässä yhteydessä Digi- ja väestötietovirastoa holhousviranomaisena.

yhteydessä ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista. Samaan lopputulokseen päästään jo lievemmilläkin keinoilla.

Eräänlaisena ratkaisuna valtuutetun edustamalle osakkaalle syntyvän velkavastuun uhkan poistamiselle voisi olla se, ettei valtakirjassa valtuutetulle annettaisi lainkaan kelpoisuutta edustaa valtuuttajaa kuolinpesässä. Tällöin valtuuttajalle tulisi määrätä edunvalvoja edustamaan tätä kuolinpesässä, ja näin ollen myös velkavastuun uhka poistuisi kokonaan. Velkavastuun uhkan osalta tämä ratkaisu voisi osoittautua erittäin toimivaksi, mutta muuten se ei välttämättä vastaisi valtuuttajan tarkoitusta valtuutuksen suhteen. Edunvalvojan määrääminen aiheuttaa aina ylimääräistä vaivaa sekä viivästyttää kuolinpesän selvitysprosessia.²³² Usein kuitenkin edunvalvontavaltuutuksen tekemisen taustalla on ajatus asioiden helpottamisesta ja nopeuttamisesta. Toisaalta usein valtuutetun ollessa valtuuttajan lähisukulainen voi edunvalvojan määrääminen tulla jo valtuutetun esteellisyydenkin vuoksi kyseeseen. Käytännössä kuitenkin harva ihminen ymmärtää ajatella mahdollista tulevaisuudessa eteen tulevaa velkavastuun uhkaa valtakirjan allekirjoittamisen hetkellä. Toki asiantuntijan avulla tehdyn valtakirjan yhteydessä voitaisiin myös tällaiseen mahdollisuuteen varautua jo valtakirjaa tehdessä.

Tutkimuksessa selvitettiin myös, millainen vastuu valtuutetulle voi seurata valtuuttajalle syntyvän velkavastuun seurauksena. Valtuutettu voi teoriassa joutua vahingonkorvausvelvolliseksi valtuuttajaan nähden, koska on toiminnallaan aiheuttanut velkavastuun syntymisen. Vahingonkorvausvelvollisuuden toteutumisesta ei kuitenkaan tähän tutkimukseen löytynyt oikeuskäytäntöä eikä viranomaiskäytäntöäkään. Tästä syystä tutkimuksessa on mahdotonta arvioida sitä, kuinka hyvin valtuutetun vastuu tosiasiasa toteutuu. Tutkimuksessa on kuitenkin pystytty arvioimaan niitä riskejä, jotka tämän vastuun toteutumiseen liittyy. Suurin riski liittyy valtuutetun toiminnan valvontaan ja vahingonkorvausvastuun esille tulemiseen valvonnan keinoin. Usein toimintakyvytön valtuuttaja harvoin pystyy itse valvomaan valtuutetun toimia tai vaatimaan vahingonkorvausta. Tämä jää väistämättä valtuutetun toimintaa valvovan tahon tehtäväksi. Valtakirjassa usein määrätään, ettei valtuutetulla ole tilinpitovelvollisuutta

²³² Digi- ja väestötietovirasto: *Henkilöasiakkaiden palveluiden keskimääräiset käsittelyajat*. Tällä hetkellä edunvalvojan määräämisen käsittelyaika on 5–6 kuukautta.

holhousviranomaiselle, minkä seurauksena tieto valtuutetun aiheuttamasta vahingosta ei välttämättä koskaan saavuta viranomaista.

Kuten edellä on esitetty, voitaisiin tällainen riski minimoida ottamalla laajemmalti käyttöön yksityiset valvontajärjestelyt viranomaisvalvonnan rinnalle. Tässä yhteydessä voitaisiin jossain määrin ottaa mallia Ruotsin oikeusjärjestelmästä, jossa tällaiset yksityiset valvontajärjestelyt ovat hyvinkin yleisessä käytössä. Valtuutetun toiminnan valvonta voisi tällaisilla järjestelyillä olla joustavampaa ja tehokkaampaa. Näin ollen kaikenlaiset väärinkäytökset tulisivat tehokkaammin esille valvonnassa. On kuitenkin hyvä tiedostaa, että valtuutetun toimintaa valvovan tahon ollessa yksityinen valtuuttajan valitsema henkilö, liittyy siihen lopulta sama väärinkäytösten riski kuin valtuutettuun yleensä. Näin ollen viranomaisvalvonta olisi edelleen olennaista pitää yksityisen valvonnan rinnalla.

Valtuutetun toiminnan väärinkäytöksen riskiä voitaisiin osittain minimoida jo valtuutuksen vahvistamisen yhteydessä. Holhousviranomaiselta voitaisiin jo siinä kohtaa edellyttää säännönmukaisempaa valtuutetun kyvyn ja sopivuuden selvittämistä tehtävään. Tässä yhteydessä holhousviranomaisen voisi tukeutua esimerkiksi rikosrekisteritietoihin sekä valtuutetun perusteelliseen haastattelemiseen.

Aiheen tutkimisen myötä heräsi kuitenkin kysymys siitä, tulisiko edunvalvontavaltuutus rinnastaa edunvalvontaan lain tasolla. Tutkimusta varten tehdyssä haastattelututkimuksessa nousi esille holhousviranomaisen näkemys edunvalvontavaltuutuksesta annetusta laista. Viranomaisen mukaan lakia säädettäessä ei olla tarpeeksi huomioitu sitä, miten se vaikuttaa myös muiden lakien tulkintaan ja soveltamiseen. Edunvalvontaoikeudella on yhtymäkohtia useisiin muihin oikeudenaloihin mutta erityisesti perhe- ja jäämistöoikeuteen. Tämän tutkimuksen aihe on vain yksi esimerkki näistä yhtymäkohdista. Varsinkin, kun edunvalvontavaltuutus on yleistymässä, ja jos tahti pysyy samana, tulee valtuutusten määrä jossain kohtaa ylittämään edunvalvojien määrän. Viimeistään tässä vaiheessa tulisi valtuutuksen asema olla myös lainsäädännön tasolla selkeä.